

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2004:5

*Tutkintavankeustyöryhmän
mietintö*

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2004:5

*Tutkintavankeustyöryhmän
mietintö*

OIKEUSMINISTERIÖ
HELSINKI 2004

ISSN 1458-7149
ISBN 952-466-202-7
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILULEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Työryhmämietintö	
Tutkintavankeustyöryhmä		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
Apulaisosastopäällikkö Jarmo Littunen (pj.) Erikoistutkija Timo Aho (siht.) Suunnittelija Tuuli Nurminen (siht.)		Toimielimen asettamispäivä 8.4.2003	
Julkaisun nimi Tutkintavankeustyöryhmän mietintö			
Julkaisun osat			
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkintavankien lukumäärä Suomessa on kymmenen vuoden ajan selvästi lisääntynyt. Osa kasvusta johtuu vangittujen määrän kasvusta, osa tutkintavankeusaikojen pitenemisestä. Työryhmän tavoitteena on vähentää tutkintavankien kokonaismäärää ja erityisesti heidän määräänsä poliisivankiloissa. Vähentäminen tulisi kuitenkin tehdä esitutkinnan tehoa heikentämättä ja oikeudenkäyntejä vaikeuttamatta.</p> <p>Työryhmä ehdottaa, että jo olemassa olevaa säännöstöä sovellettaessa matkustuskielto nähtäisiin vankeuteen nähden ensisijaisena vaihtoehtona silloin, kun kummallakin pakkokeinolla voidaan saavuttaa pakkokeinon käyttämisen tavoitteet. Nykyistä tarkemmin valvottu matkustuskielto olisi käyttökelpoinen myös joissakin sellaisissa tilanteissa, joissa vangitseminen on nykyään ainoa toimiva vaihtoehto. Matkustuskiellolla voitaisiin pyrkiä katkaisemaan erityisesti nuoren alkava rikoskierre. Kieltoa voitaisiin tehostaa kytkemällä siihen elektroninen valvonta puhelimen tai muun paikannuslaitteen avulla. Tämä vaatisi uutta lainsäädäntöä.</p> <p>Tutkintavankeustyöryhmä pitää kiinnostavana eräitä muissa Euroopan maissa nykyään käytössä olevia vangitsemisen vaihtoehtoja. Suomen oikeusjärjestelmään mahdollisesti soveltuvilta vaikuttavat päihdehoito tutkintavankeuden vaihtoehtona sekä takuusumman asettaminen turvaamaan vastaajan läsnäolo prosessissa. Työryhmä ehdottaa, että edellä mainituista ulkomaisista käytännöistä hankitaan mahdollisimman perusteelliset tiedot, minkä jälkeen voidaan arvioida, ovatko nämä vaihtoehdot sovellettavissa Suomessa.</p> <p>Työryhmä ehdottaa, että nykyistä yksilöllisempien pakkokeinojen käyttöönottamisen mahdollisuuksia tutkitaan. Erityyppiset yksilöllisesti suunnitellut ratkaisut voisivat työryhmän käsityksen mukaan olla varsinkin nuorille epäillyille käyttökelpoisia tutkintavankeuden vaihtoehtoja.</p> <p>Tutkintavankien mahdollisuuksia osallistua sellin ulkopuolisiin vapaa-ajan toimintoihin tulisi parantaa sekä vankiloissa että poliisivankiloissa. Osallistumismahdollisuuksia tulisi lisätä erityisesti poliisivankiloissa.</p> <p>Työryhmä ehdottaa, että rikostutkinnan johto eriytetään muusta tutkintavangin kohtelua koskevasta päätöksenteosta. Poliisivankiloissa tutkintavankeja valvoville ja heidän kohtelustaan vastaaville henkilöille tulisi antaa vankeinhoidollista koulutusta. Tutkintavankeusaikoja voidaan lyhentää esitutkintaa tiivistämällä.</p>			
Avainsanat: (asiasanat) Vangitseminen, tutkintavanki, pakkokeino, matkustuskielto			
Muut tiedot OM 4/630/2003			
Sarjan nimi ja numero Lausuntoja ja selvityksiä 2004:5		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-202-7
Kokonaissivumäärä 61	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Oikeusministeriö		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIEMINISTERIET

Utgivningsdatum

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)		Typ av publikation Arbetsgruppens betänkande	
Biträdande avdelningschef Jarmo Littunen (ordf.) Specialforskare Timo Aho (sekr.) Planerare Tuuli Nurminen (sekr.)		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
		Datum då organet tillsattes 8.4.2003	
Publikation (även den finska titeln) Betänkande av arbetsgruppen för rannsakningsfängelsefrågor (Tutkintavankeustyöryhmän mietintö)			
Publikationens delar			
Referat			
<p>I Finland har antalet rannsakningsfångar ökat tydligt under de senaste tio åren. Ökningen beror dels på att antalet häktade har ökat och dels på att rannsakningsfängelsetiderna har blivit längre. Målet för arbetsgruppens arbete är att minska det totala antalet rannsakningsfångar, i synnerhet i polishäkterna. Detta bör dock göras på ett sådant sätt att det inte försämrar förundersökningens effektivitet eller försvårar rättegångarna.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att vid tillämpning av det existerande regelverket skall reseförbud prioriteras över häktning i sådana fall att målet för användningen av tvångsmedlet kan uppnås på vardera sätt. Ett reseförbud som övervakas mer effektivt än för närvarande kunde vara ett användbart tvångsmedel även i sådana situationer, där häktning idag är det ända alternativet. Genom att tillämpa reseförbud kan det strävas till att i ett tidigt skede ingripa i brottsligt beteende, i synnerhet när det gäller unga förbrytare. Förbudet kunde göras mer effektivt genom att förena det med elektronisk övervakning med hjälp av telefon eller annan lokaliseringsutrustning. Detta kräver ny lagstiftning.</p> <p>Arbetsgruppen för rannsakningsfängelsefrågor anser att vissa av de alternativ för häktning som idag tillämpas i olika europeiska länder är intressanta. Alternativ som möjligen kunde tillämpas i det finska rättssystemet är användning av missbrukarvård i stället för rannsakningsfängelse samt ställande av en garantisumma för att säkerställa att den svarande är närvarande i processen. Arbetsgruppen föreslår att ovan nämnda utländska praxis utreds så grundligt som möjligt, varefter det kan övervägas om dessa kunde tillämpas i Finland.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att möjligheterna för införande av mer individuella tvångsmedel utreds. Olika individuella lösningar kunde enligt arbetsgruppens åsikt vara användbara alternativ för rannsakningsfängelse, i synnerhet när det gäller unga som misstänks för brott.</p> <p>Möjligheterna för rannsakningsfångar att delta i fritidsaktiviteter utanför cellen bör förbättras både i fängelserna och i polishäkterna. Möjligheterna för deltagande bör utökas i synnerhet i polishäkterna.</p> <p>Arbetsgruppen föreslår att brottsundersökningens ledning åtskiljs från det övriga beslutsfattandet som gäller behandlingen av rannsakningsfångar. Personalen som i polishäkterna övervakar rannsakningsfångar och svarar för deras behandling bör få fångvårdsutbildning. Rannsakningsfängelsetiden kan förkortas genom att tillämpa en mer koncentrerad förundersökning.</p>			
Nyckelord			
Övriga uppgifter			
Seriens namn och nummer Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2004:5		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-202-7
Sidoantal 61	Språk	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet	

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 8 päivänä huhtikuuta 2003 työryhmän, jonka tehtävänä oli:

- 1) selvittää tutkintavankien määrän kasvuun liittyviä syitä,
- 2) selvittää mahdollisuuksia lisätä nykyisten tutkintavankeudelle vaihtoehtoisten rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttöä,
- 3) pohtia uusien tutkintavankeudelle vaihtoehtoisten rikosprosessuaalisten pakkokeinojen ja muiden vangitsemista vähentävien toimenpiteiden kehittämistä,
- 4) selvittää perusteita, joiden nojalla tutkintavankien sijoittamisen joko vankiloihin tai poliisin säilytystiloihin tulisi määräytyä,
- 5) pohtia toimenpiteitä, joilla tutkintavankien määrää erityisesti poliisin tiloissa voitaisiin vähentää,
- 6) selvittää mahdollisuuksia parantaa tutkintavankien mahdollisuuksia osallistua sellin ulkopuolisiin toimintoihin poliisin säilytystiloissa ja vankiloissa sekä
- 7) tehdä esitys tarvittaviksi säännösmuutoksiksi.

Tutkintavankeustyöryhmän puheenjohtajaksi kutsuttiin apulaisosastopäällikkö Jarmo Littunen oikeusministeriön kriminaalipoliittiselta osastolta. Työryhmän jäseniksi nimitettiin kihlakunnansyyttäjä Juha-Mikko Hämäläinen Vantaan kihlakunnanvirastosta, vankilanjohtaja Tuomo Junkkari Vantaan vankilasta, tutkija Heini Kainulainen Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, lääninylikomisario Tapio Lehtonen Etelä-Suomen lääninhallituksesta, kärjätuomari Marja Leppisaari Helsingin kärjäoikeudesta, lainsäädäntöneuvos Ulla Mohell oikeusministeriön kriminaalipoliittiselta osastolta, ylitarkastaja Pasi Oksa rikosseuraamusvirastosta ja poliisiylitarkastaja Jorma Vuorio sisäasiainministeriöstä. Työryhmän sihteerinä toimi 7.11.2003 asti erityistutkija Timo Aho, minkä jälkeen sihteerinä on toiminut suunnittelija Tuuli Nurminen, molemmat oikeusministeriön kriminaalipoliittiselta osastolta.

Työryhmä on kuullut asiantuntijoina asianajaja Markku Fredmania ja rikoskomisario Petri Rainialaa.

Työryhmän asettamiskirjeessä määriteltiin toimeksiannon kohtia 1 ja 2 käsittelevän välimietinnön määräajaksi 30.5.2003, muiden kohtien osalta määräaika oli 30.9.2003. Työryhmä lähetti syksyllä 2003 vankiloihin ja poliisivankiloihin tutkintavankien olosuhteita koskevan kyselyn, jonka tulosten selvittämiseksi oikeusministeriö pidensi työryhmän määräajan päättyväksi tammikuun 15 päivänä 2004.

Työryhmä luovutti toimeksiannon 1 ja 2 kohtia käsittelevän välimietintönsä oikeusministeriölle 10.6.2003 (Tutkintavankeus ja matkustuskielto, OM:n lausuntoja ja selvityksiä 2003:14). Välimietinnössä selvitettiin tutkintavankien määrän kasvuun johtaneita syitä ja tarkasteltiin mahdollisuuksia korvata vangitsemisia lisäämällä matkustuskiellon käyttöä. Työryhmän mukaan matkustuskieltoa voitaisiin käyttää nykyistä enemmän erityisesti nuorten rikoskierteen katkaisussa, mutta vangitsemisten laajamittaista korvaamista matkustuskielloilla se ei pidä mahdollisena.

Työryhmän loppumietinnössä käsitellään toimeksiannon mukaisesti muun muassa tutkintavankien asemaa poliisin säilytystiloissa sekä mahdollisuuksia uusien rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttöönottoon. Mietinnön liitteenä on VTM Sari Kempin laatima selvitys tutkintavankien olosuhteita koskevan kyselyn tuloksista.

Saatuana työnsä päätökseen tutkintavankeustyöryhmä luovuttaa kunnioittaen loppumietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 12 päivänä helmikuuta 2004

Jarmo Littunen

Juha-Mikko Hämäläinen

Tuomo Junkkari

Heini Kainulainen

Tapio Lehtonen

Marja Leppisaari

Ulla Mohell

Pasi Oksa

Jorma Vuorio

Tuuli Nurminen

Tutkintavankeustyöryhmän mietintö

SISÄLLYS

1. Johdanto	2
1.1. Toimeksiannon taustaa.....	2
1.2. Tutkintavankeutta koskeva lainsäädäntö.....	2
1.2.1. Laki tutkintavankeudesta.....	2
1.2.2. Tutkintavankeus pakkokeinona.....	4
2. Nykytilan kuvaus	5
2.1. Tutkintavankien määrän kehitys	5
2.1.1. Kiinni otetut, pidätetyt ja vangitut.....	5
2.1.2. Tutkintavankien määrä vankiloissa.....	7
2.1.3. Tutkintavankeuden pituus vankiloissa ja päärikos.....	8
2.1.4. Tutkintavankien rikollisuus ja kansalaisuus.....	10
2.1.5. Kehityksen syitä	11
2.1.6. Tutkintavankeuden kansainvälistä vertailua	12
2.2. Tutkintavankien sijoittelu ja olosuhteet	12
2.3. Tutkintavankeuskyselyn tulokset	14
2.3.1. Yleistä.....	14
2.3.2. Tutkintavankeus rangaistuslaitoksissa	15
2.3.3. Tutkintavankeus poliisivankiloissa	16
2.4. Tutkintavankeuden vaihtoehdot	18
2.4.1. Matkustuskielto	18
2.4.2. Takuusumman asettaminen	20
2.4.3. Tutkintavankeuden vaihtoehdot muissa maissa	21
3. Tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevat kansainväliset sopimukset ja suositukset 25	
3.1. Kansainväliset sopimukset	25
3.2. Kansainväliset suositukset.....	26
3.3. Ihmisoikeuksien valvontaelinten lausunnot	27
4. Nykytilan ongelmat	29
4.1. Tutkintavankien oikeuksien turvaaminen	29
4.2. Tutkintavankien sijoittaminen ja olosuhteet	29
4.3. Tutkintavangeille määrättävät rajoitukset	30
5. Vireillä olevat uudistukset	30
5.1. Ehdotus tutkintavankeuslaiksi.....	30
5.2. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelua koskeva lainsäädäntö	32
5.3. Muita uudistushankkeita	33
6. Työryhmän ehdotukset	34
LIITE 1 Selvitys tutkintavankien olosuhteista.....	39
LIITE 2 Liitetaulukot.....	54

1. Johdanto

1.1. Toimeksiannon taustaa

Tutkintavankien määrä Suomessa on kymmenen vuoden ajan selvästi lisääntynyt. Kasvu näkyy sekä tutkintavankien lukumäärässä että heidän osuudessaan kaikista vangeista. Osa kasvusta johtuu tutkintavangeiksi tulevien lukumäärän kasvusta, osa tutkintavankeusaikojen pidentymisestä.

Tutkintavankeja ovat rikoksesta epäiltynä vangitut henkilöt. Jos rikoksesta alioikeudessa rangaistukseen tuomittu valittaa saamastaan tuomiosta, hänen mahdollinen vapaudenmenetyksensä jatkuu tutkintavankeutena hovioikeuden antamaan ratkaisuun asti. Suurin osa tutkintavangeista on sijoitettu varsinaisiin rangaistuslaitoksiin, mutta noin joka kuudes tutkintavanki on oikeusministeriön hyväksymissä poliisin tiloissa. Vuonna 1995 tutkintavankeja oli poliisin tiloissa päivittäin keskimäärin yhteensä 57, vankiloissa heitä oli tuolloin 289. Vuonna 2002 poliisilaitoksilla oli päivittäin jo 173 tutkintavankia ja vankiloissa vastaava luku oli 478. Vuonna 2003 tutkintavankeja oli vankiloissa ja poliisilaitoksilla yhteensä päivittäin keskimäärin noin 600. Myös tutkintavankien osuus kaikista rangaistuslaitoksissa olevista on kasvanut kymmenessä vuodessa seitsemästä prosentista nykyiseen 15 prosenttiin.

Vuonna 1992 vankiloihin tuli yhteensä 1525 tutkintavankia, kymmenen vuotta myöhemmin heitä tuli 1843. Samana ajanjaksona tutkintavankeusajat vankiloissa ovat pidentyneet keskimäärin runsaasta kahdesta kuukaudesta yli kolmeen kuukauteen.

Tutkintavankien osuus kaikista vangeista on Suomessa edelleen kansainvälisesti verraten suhteellisen pieni. Tapahtuneisiin muutoksiin on kuitenkin syytä kiinnittää huomiota työryhmän saaman toimeksiannon mukaisesti, sillä tutkintavankien vähäistä osuutta voidaan pitää yhtenä osoituksena hyvästä oikeusturvasta ja sujuvasta rikosprosessista.

Suomessa viime vuosina tapahtuneen kehityksen arvioidaan johtuvan useasta erityyppisestä tekijästä. Osa kasvusta selittyy muutoksilla rikollisuuden rakenteessa, erityisesti ammattimaisen ja vakavan huumausainerikollisuuden lisääntymisellä. Samalla yksittäiset rikokset ovat muuttuneet entistä törkeämmiksi. Tällaiset ilmiöt heijastuvat luonnollisesti sekä tutkinta- että vankeusvankien lukumääriin, eikä niiden aiheuttama vankiluvun kasvu sinänsä kerro mistään ongelmasta rikosprosessin kulussa. Myös muuttunut lainsäädäntö eli vuonna 1998 toteutettu rikosoikeudenkäyntimenettelyn uudistus kokonaisuudessaan sekä vangitsemisen edellytysten väljentäminen vuonna 1995 ovat todennäköisesti osaltaan lisänneet tutkintavankien määrää.

1.2. Tutkintavankeutta koskeva lainsäädäntö

1.2.1. Laki tutkintavankeudesta

Tutkintavankien asemasta ja oikeuksista säädetään nykyisin tutkintavankeudesta annetussa laissa (615/1974). Tutkintavankien kohtelua koskevat säännökset ovat osittain samantyyppiset kuin vankeusrangaistusta suorittavien vankien, mutta joitakin selviä tutkintavankeuden luonteesta johtuvia erojakin on. Perussäännös tutkintavankien kohtelusta on lain 2 §:ssä, jonka mukaan tutkintavangin vapautta on rajoitettava vain siinä määrin kuin vangitsemisen tarkoitus sekä vankilassa pitämisen varmuus ja järjestyksen säilyminen edellyttävät. Säädöstatolla on pyritty turvaamaan

tutkintavangin yksinäisessä asuminen (6 §), omien vaatteiden käyttö (9 §), työnteon ja muihin toimintoihin osallistumisen vapaaehtoisuus (11 §), mahdollisuus itse valitun oikeusavustajan tapaamiseen (12 §), läheisten tapaamismahdollisuus (13 §) sekä lehtien ja kirjallisuuden hankkiminen (14 §).

Nykyisessä lainsäädännössä ei ole ehdotonta velvollisuutta pitää tutkintavankeja erillään rangaistusta suorittavista vangeista. Tutkintavankeudesta annetun lain 6 §:n mukaan tutkintavanki on mahdollisuuksien mukaan pidettävä yksinäishuoneessa, eikä häntä saa ilman suostumustaan sijoittaa asumaan yhteen muun kuin toisen tutkintavangin kanssa. Tutkintavankia ei saa sijoittaa asumaan yhteen toisen vangin kanssa, jos siitä voi aiheutua vaaraa säilytysvarmuudelle, vankilan järjestykselle tai rikoksen selvittämiseksi. Lain 16 §:n mukaan tutkintavankina oleva nuori rikoksentekijä on, mikäli se katsotaan tarpeelliseksi, mahdollisuuksien mukaan pidettävä erillään muista vangeista vankilassa ja muussa säilytyspaikassa.

Toisin kuin rangaistusvanki, tutkintavanki ei ole velvollinen tekemään työtä eikä muutenkaan osallistumaan laitoksen järjestämiin toimintoihin. Jos tutkintavanki kuitenkin haluaa työskennellä tai osallistua muuhun toimintaan, on hänelle varattava siihen mahdollisuuksien mukaan tilaisuus. Asiasta säädetään tutkintavankeudesta annetun lain 11 §:ssä. Tutkintavangille ei voida antaa lupaa siviilityöhön, opintoihin tai muuhun sijoitukseen rangaistuslaitoksen ulkopuolella.

Tutkintavangille voidaan myöntää lupa poistua laitoksesta ainoastaan vartioituna. Poistumislupa voidaan lain 3 §:n mukaan antaa vaikeasti sairaana olevan läheisen omaisen tapaamista tai läheisen omaisen hautaan saattamista varten taikka muusta erittäin tärkeästä syystä.

Tutkintavangin tapaamista, puhelimen käyttöä ja kirjeenvaihtoa koskevat säännökset eroavat josakin määrin vankeusvankeja koskevista säännöksistä. Tutkintavangille on nykyisin annettu laajempi oikeus puhelimen käyttöön kuin vankeusvangeille. Tutkintavankeudesta annetun lain 12 ja 13 a §:n mukaan tutkintavanki saa olla puhelimitse yhteydessä laitoksen ulkopuolelle sellaisten asioiden hoitamiseksi, joita ei voida toimittaa kirjeitse tai tapaamisella. Tutkintavangin ja hänen oikeudenkäyntiavustajansa on sallittava tapaamalla, kirjeitse ja mahdollisuuksien mukaan puhelimitse pitää yhteyttä keskenään. Tapaamista voidaan valvoa, jos siihen on erityistä syytä.

Lain 10 §:n mukaan tutkintavangille on varattava mahdollisuus päivittäiseen ulkona oloon ja sopivaan liikuntaan. Tutkintavangin terveydestä on huolehdittava.

Tutkintavanki saa ottaa vastaan vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena. Tutkintavankia koskee kuitenkin lain 13 §:n erityissäännös, jonka mukaan esitutinnan ollessa kesken voidaan kieltää muun kuin lähiomaisen tapaaminen, jos tapaamisen voidaan olettaa vaarantavan vangitsemisen tarkoituksen. Läheisten omaisten ja muidenkin vierailut voidaan kuitenkin sallia ilman valvontaa. Jos on perusteltua aihetta epäillä väärinkäytöksiä, tapaamisen ehdoksi voidaan asettaa vierailijan henkilöntarkastus sen selvittämiseksi, mitä hänellä on vaatteissaan tai muuten yllään.

Lain 9 §:n mukaan tutkintavangilla on oikeus käyttää laitoksessa omia vaatteitaan. Hänellä on myös oikeus hankkia ravintoa laitoksen ulkopuolelta, jos laitoksen järjestys ei siitä häiriinny. Tutkintavanki saa myös ottaa vastaan ja omalla kustannuksellaan hankkia laitoksen ulkopuolelta kohtuullisessa määrin kirjallisuutta ja lehtiä, seurata mahdollisuuksien mukaan radio- ja televisio-ohjelmia sekä johtajan luvalla hankkia laitoksen ulkopuolelta askartelussa ja harrastustoiminnassa tarvittavia välineitä. Näiden oikeuksien toteuttaminen edellyttää, ettei niiden käyttö vaaranna vangitsemisen tarkoitusta.

Tutkintavankia ei voimassa olevan lain mukaan voida rangaista kurinpidollisesti. Jos tutkintavanki samalla suorittaa vankeusrangaistusta, häneen sovelletaan poistumislupaa, vapaa-ajan viettämistä, tapaamisia ja laitoksen ulkopuolelle tapahtuvaa yhteydenpitoa koskevia tutkintavankeudesta annetun lain säännöksiä.

1.2.2. Tutkintavankeus pakkokeinona

Tutkintavankeus on rikosprosessuaalinen pakkokeino, jota voidaan käyttää pakkokeinolaissa (PKL) mainituin edellytyksin rikosprosessin ja rangaistuksen täytäntöönpanon turvaamiseen. Vangitsemisesta päättää yleensä se tuomioistuimien, joka on syyteasiassa toimivaltainen.

Vangitsemisen edellytyksistä säädetään pakkokeinolain 1 luvun 8 §:ssä. Pykälän 1 momentin mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan lain 1 luvun 3 §:n 1 momentissa säädetyin edellytyksin vangittua. Pykälän 2 momentissa säädetään puolestaan vangitsemisesta tilanteissa, joissa epäilyyn ei ole todennäköisiä syitä, mutta vangittavaa on syytä epäillä rikoksesta ja 3 §:n 1 momentissa säädetyt edellytykset muuten täyttyvät. Tällöin edellytetään lisäksi, että vangitsemisen on odotettavissa olevan lisäselvityksen vuoksi erittäin tärkeää.

Edellä mainitussa vangitsemisen edellytyksiä koskevassa säännöksessä viitataan pakkokeinolain 1 luvun 3 §:ään, jossa määritellään pidättämisen edellytykset. Mainitun pykälän 1 momentti on osittain muutettu lailla (646/2003), joka tuli voimaan tammikuun 1 päivänä 2004.

Pakkokeinolain 1 luvun 3 §:n mukaan rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan pidättää ensinnäkin silloin, kun rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta ja toiseksi, jos rikoksesta on säädetty lievempi rangaistus kuin kaksi vuotta vankeutta, mutta siitä säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta. Jälkimmäisessä tilanteessa edellytetään lisäksi, että epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän joko lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa; vaikeuttaa asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa; taikka että hän jatkaa rikollista toimintaa.

Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan PKL:n 1 luvun 3 §:n mukaan pidättää myös jos hän on tuntematon ja kieltäytyy ilmoittamasta nimeään ja osoitettaan taikka antaa siitä ilmeisesti virheellisen tiedon, taikka jos hänellä ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Kun syytettä käsittelevä tuomioistuin päättää epäillyn vangitsemisesta, sen on samalla asetettava määräaika syytteen nostamiselle. Aikaa syytteen nostamiselle ei saa määrätä pidemmäksi kuin on välttämätöntä esitutkinnan päättämiseksi ja syytteen valmistelemiseksi.

Jos vangitseminen perustuu 8 §:n 2 momentin mukaiseen odotettavissa olevaan lisäselvitykseen, on vangitsemisvaatimuksen tekijän ilmoitettava viipymättä lisäselvityksen valmistumisesta vangitsemisasian uudelleen käsittelevälle tuomioistuimelle. Tuomioistuimen on otettava vangitsemisasiä uudelleen tutkittavaksi viipymättä ja viimeistään viikon kuluttua vangitsemispäätöksestä. Vangittua vastaan koskevan syyteasian tuomioistuinkäsittelyssä noudatettavista määräajoista säädetään oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (ROL 689/1997). ROL:n 5 luvun 13 §:n mukaan rikosasian pääkäsittely on pidettävä kahden viikon kuluessa rikosasian vireilletulosta muun muassa silloin, kun vastaan on vangittuna tai matkustuskiellossa.

Tutkintavangin vapauttamisperusteista säädetään pakkokeinolain 1 luvun 24 §:ssä. Käsitellessään kysymystä vangitun pitämisestä edelleen vangittuna tuomioistuimen on määrättävä hänet päästettäväksi heti vapaaksi, jos se varattuaan asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle tilaisuuden tulla kuulluksi katsoo, ettei edellytyksiä vangittuna pitämiseksi enää ole.

Vaatus pidätetyn vangitsemisesta on tehtävä tuomioistuimelle viipymättä ja viimeistään kolmantena päivänä kiinniottamispäivästä. Vangitsemisvaatus on otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä. Pidätettyä koskeva vaatimus on pakkokeinolain 1 luvun 14 §:n mukaan otettava käsiteltäväksi viimeistään neljän vuorokauden kuluttua kiinniottamisesta.

Syyliseksi julistavan tuomion yhteydessä tapahtuvasta vangitsemisesta säädetään pakkokeinolain 1 luvun 26 §:ssä. Ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu voidaan vangita tai pitää edelleen vangittuna, jos rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Jos tuomittu rangaistus on vähintään vuoden ja vähemmän kuin kaksi vuotta, lisäedellytyksenä on paonvaara tai rikollisen toiminnan jatkaminen. Alle vuoden vankeusrangaistukseen tuomittu voidaan vangita, jos hänellä ei ole vakituista asuntoa Suomessa ja on olemassa paonvaara tai jos hänet on tuomittu useista lyhyin väliajoin tehdyistä rikoksista ja vangitseminen on tarpeen vakavuusasteeltaan samanlaisen rikollisen toiminnan jatkamisen estämiseksi.

Vapautensa menettänyt henkilö säilyttää tutkintavangin asemansa alioikeuden syyliseksi langettavan tuomion jälkeenkin, kunnes alioikeuden päätös on saanut lainvoiman tai asia on muutoksenhakutuomioistuimessa ratkaistu. Jos tuomittu on vangittuna, rangaistusajan katsotaan alkavan rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun lain 2 luvun 2 §:n 3 momentin (578/1973) mukaan sinä päivänä, jona täytäntöönpanon perusteena oleva tuomio on julistettu tai annettu. Jos henkilö on muusta syystä rangaistuslaitoksessa, rangaistus alkaa sinä päivänä, kun täytäntöönpanokelpoinen tuomio annetaan vangille tiedoksi. Hovioikeuden tuomio on oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 22 §:n (472/1986) mukaan täytäntöönpanokelpoinen mahdollisesta valitusluvan hakemisesta huolimatta.

2. Nykytilan kuvaus

2.1. Tutkintavankien määrän kehitys

Jaksossa tarkastellaan aluksi kiinni otettujen, pidätettyjen ja vangittujen määrien kehitystä sekä tilastotietoja tutkintavangeista poliisin tiloissa. Seuraavaksi selvitetään tutkintavankeuden kehitystä laajemmin: tutkintavankien lukumääriä vankiloissa, tutkintavankeuden kestossa ja epäilyissä rikoksissa tapahtuneita muutoksia sekä vangittujen kansalaisuutta. Lopuksi käydään läpi kehityksen syitä ja verrataan lyhyesti Suomen tilannetta eräisiin muihin maihin.

2.1.1. Kiinni otetut, pidätetyt ja vangitut

Kiinni otettujen, pidätettyjen ja vangittujen lukumäärä on lisääntynyt vuosina 1997–2001 (ks. taulukko 1). Vuonna 2001 kiinni otettuja oli yli 50 000, mikä on 13 prosenttia enemmän kuin vuonna 1997. Kiinni otettuihin sisältyvät muut kuin rikosperusteiset kiinniottot, mutta eivät päihetyksen takia säilöön otetut. Myös pidätettyjen ja vangittujen määrä on kasvanut. Vuonna 2001 pidätettyjä oli noin 13 000 ja vangittuja 2 500. Vangittujen määrä on lisääntynyt 20 prosenttia vuodesta 1997.

Taulukko 1 Kiinni otetut, pidätetyt ja vangitut Suomessa vuosina 1997-2001

	Kiinni otetut		Pidätetyt		Vangitut	
	N	muutos %	N	muutos %	N	muutos %
1997	44 710		12 120		2 107	
1998	45 055	+ 0,8	12 628	+ 4,2	2 147	+ 1,9
1999	47 797	+ 6,1	13 143	+ 4,1	2 245	+ 4,6
2000	52 376	+ 9,6	14 410	+ 9,9	2 460	+ 9,6
2001	50 665	- 3,3	13 175	- 8,6	2 544	+ 3,4

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Pidätetyistä ja vangituista on saatavissa varsin vähän tilastotietoja. Edellä esitetyt tiedot perustuvat Tilastokeskuksen julkaisemiin tietoihin, jotka on saatu sisäasiainministeriöstä (kiinni otettujen, pidätettyjen ja vangittujen ns. KIP-tietokanta).

Suomessa ei ole yhtenäistä tietokantaa, jonka perusteella voitaisiin arvioida esimerkiksi tutkintavankeuden kokonaiskestoja. Tästä syystä tutkintavankeutta poliisivankiloissa ja rangaistuslaitoksissa on tarkasteltava erikseen. Tosin Tilastokeskus julkaisee tilastoa alioikeuksien tekemistä ratkaisuksista, joissa on rikoslain 6 luvun 13 §:n (aikaisemmin 3 luvun 11 §) mukaisesti vähennetty rangaistuksesta tuomitun vapaudenmenettämistä vastaava aika.

Tilastokeskus on tehnyt helmikuussa 2004 erilliselvityksen pidätetyistä ja vangituista. Tästä selvityksestä käy ilmi muun muassa pidätettyjen ja vangittujen ikä, sukupuoli, kansalaisuus, epäilty rikos sekä vapauden menettämisen kesto. Tällöin vapauden menettämisen kesto kattaa vain poliisivankilassa vietetyn ajan. Rikosseuraamusvirasto pitää omaa tilastoa rangaistuslaitoksissa säilytettävistä tutkintavangeista, joiden epäilyllä päärikoksesta, iästä, sukupuolesta ja tutkintavankeusajan kestosta on saatavissa erikseen tietoa.

Tilastokeskuksen selvitys pidätetyistä ja vangituista

Tilastokeskuksen tekemästä selvityksestä käy ilmi, että vuonna 2002 poliisivankiloissa on ollut yhteensä 2 587 tutkintavankia. Heistä miehiä oli 91 prosenttia ja naisia 9 prosenttia. Tutkintavangeista suurin osa oli 25–29 -vuotiaita. Alle 18–vuotiaita oli 56 (2,2 %). Tutkintavangeista suomalaisia oli 77 %.

Rikoksesta epäilty on yleensä vangittu, koska hänen on epäilty vaikeuttavan asian selvittämistä hävittämällä, turmelemalla, muuttamalla tai kätkemällä todistusaineistoa taikka vaikuttamalla todistajaan, asianomistajaan, asiantuntijaan tai rikoskumppaniinsa. Toiseksi yleisin peruste on ollut epäillä henkilön lähtevän pakoon tai muuten karttavan rikosprosessia. Kolmanneksi yleisin peruste on ollut rikollisen toiminnan jatkamisvaara. Vangitun on tavallisesti epäilty ”todennäköisin syin” syyllistyneen rikokseen. ”On syytä epäillä” –perustetta on käytetty harvoin. Vangitsemisen perusteena on 15 prosentissa tapauksista ollut vakavia rikosepäilyjä, joissa rikoksesta on säädetty vähintään kahden vuoden vankeusrangaistus.

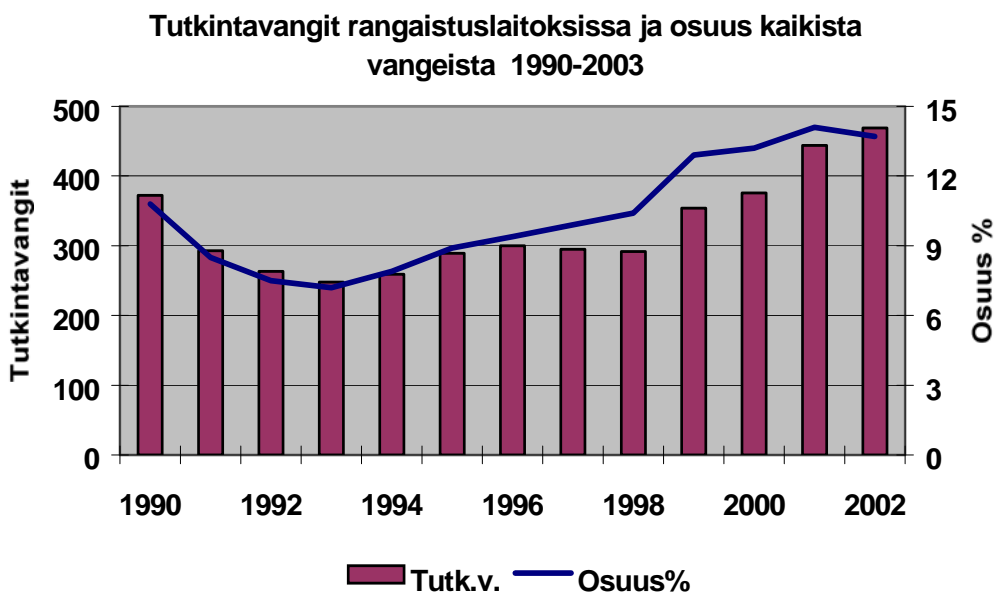
Poliisilaitoksilla säilytettävänä olleista tutkintavangeista yli puolta oli selvityksen mukaan epäilty syyllistymisestä omaisuusrikoksiin (ks. liitetaulukko 1.2). Varkauksista tai törkeistä varkauksista epäillyt henkilöt muodostivat lähes viidenneksen tutkintavangeista. Huumausainerikoksista epäiltyjä oli 18 prosenttia; heistä suurinta osaa epäiltiin törkeästä huumausainerikoksesta. Poliisilaitosten tutkintavangeista 18:ää prosenttia epäiltiin henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista. Tässä ryhmässä lukumääräisesti eniten oli tapon, murhan tai surman yrityksestä epäiltyjä.

Tutkintavankeja oli eniten Helsingissä. Heidän lukumääränsä muodostaa yli viidenneksen kaikista tutkintavangeista. Tämän jälkeen eniten tutkintavankeja oli Haminan, Turun, Vantaan ja Tampereen poliisivankiloissa (ks. liitetaulukko 1.4.).

Tutkintavankeuden kesto poliisivankilassa jää tavallisesti alle kahteen viikkoon (ks. liitetaulukko 1.3.). Yli kuukauden poliisivankilassa olevia oli 267 (11,4 %). Tällöin kysymys oli yleensä törkeistä huumausainerikoksista epäillyistä henkilöistä. Tutkintavanki joko päästetään poliisivankilasta vapaaksi, tai jos hänen vangitsemiselleen on perusteita, hänet siirretään rangaistuslaitokseen jatkamaan tutkintavankeuttaan. Työryhmä on selvittänyt tutkintavankeuteen liittyviä kysymyksiä poliisivankiloille ja tutkintavankeja säilyttäville rangaistuslaitoksille lähettämälläan kyselyllä, jonka tuloksista laadittu raportti on mietinnön liitteenä.

2.1.2. Tutkintavankien määrä vankiloissa

Suomessa 1980-luvun lopussa toteutettu esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistus paransi rikoksesta epäillyn asemaa ja laski tutkintavankien määrää aikaisempaan verrattuna. Tutkintavankien määrä olikin Suomessa vielä 1990-luvun alkupuolella varsin pieni verrattuna muiden pohjoismaiden ja yleensä Euroopan maiden lukuihin. Tuolloin tutkintavankien määrä rangaistuslaitoksissa laski nopeammin kuin kokonaisvankiluku ja oli alimmillaan noin 250 tutkintavankia päivässä. Noin kymmenen vuoden ajan tutkintavankien määrät ovat meillä kuitenkin olleet voimakkaassa kasvussa.

Pakkokeinolakiin tehtiin vuonna 1995 muutoksia, joilla pyrittiin jossain määrin helpottamaan vangitsemisia. Esimerkiksi vangitseminen ei tuolloin tehtyjen muutosten jälkeen ole enää vaati-

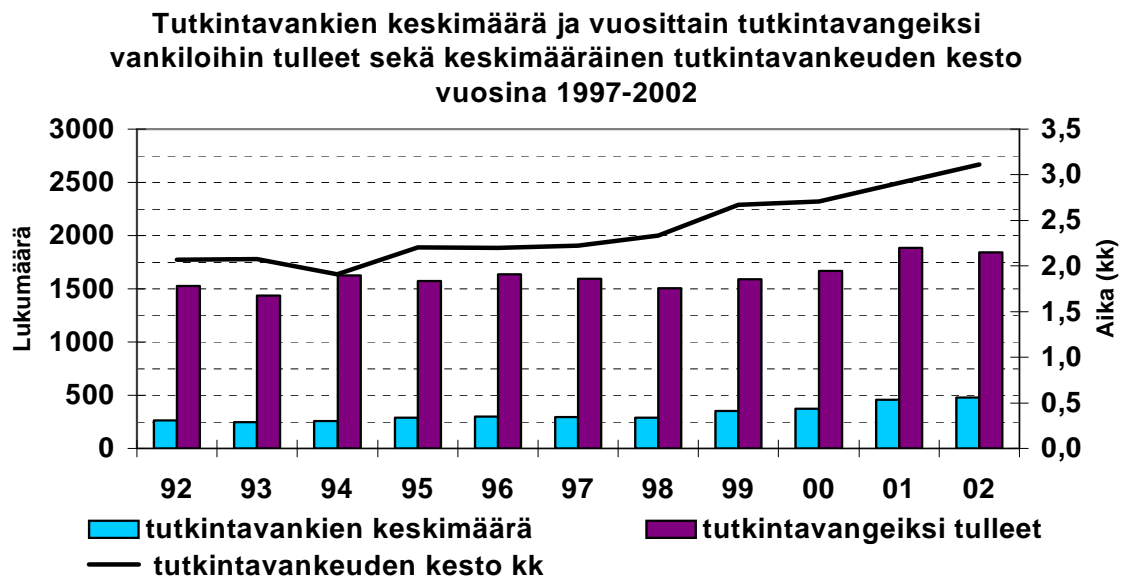
nut paon tai rikoksen jatkamisen vaaraa, jos epäillystä rikoksesta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Lainsäädännön muuttumisella ei kuitenkaan täysin voida selittää 1990-luvun puolivälissä tapahtunutta käännettä, sillä tutkintavankien määrä alkoi kasvaa jo vuonna 1994. Vuosina 1998–2002 rangaistuslaitoksissa olevien tutkintavankien määrä kasvoi nopeasti myös suhteessa samaan aikaan tapahtuneeseen kokonaisvankiluvun kasvuun.

Vuoden 2003 aikana tutkintavankien määrä vankiloissa vakiintui vajaaseen 500:aan. Vuonna 2002 vankiloissa oli keskimäärin 469 tutkintavankia ja heidän osuutensa kaikista vangeista väheni hieman edelliseen vuoteen verrattuna. Tutkintavankien määrää on viime vuosina todennäköisesti lisännyt myös poliisin telekuuntelun tosiasiallinen käyttöön ottaminen vuonna 1998, koska aiempaa useammasta rikoksesta on saatu vangitsemisen perusteeksi riittävää näyttöä.

Uusimmat tilastot osoittavat vankiluvun kasvun tietyissä vankiryhmissä pysähtyneen. Tutkintavankien ja ulkomaalaisten määrä on pysynyt melko vakaana.

2.1.3. Tutkintavankeuden pituus vankiloissa ja päärikos

Tutkintavankeusaikojen piteneminen on ollut pääsyy tutkintavankien määrän lisääntymiseen vankiloissa viime vuosina. Keskimääräiset tutkintavankeudet ovat pidentyneet kymmenessä vuodessa hieman alle kahdesta kuukaudesta yli kolmeen kuukauteen eli noin 50 prosenttia. Lyhyimmillään tutkintavankeusajat olivat vuonna 1994. Vuosittain sisään tulleiden tutkintavankien määrän lisääntyminen on ollut suhteellisesti paljon vähäisempää. Tämä selittää noin puolet tutkintavankien määrän lisääntymisestä vuoden 1993 jälkeen. Tutkintavankeusaikojen pidentymiseen vaikuttaa erityisesti henkirikoksista ja huumausainerikoksista epäiltyjen tutkintavankien määrän kasvu.

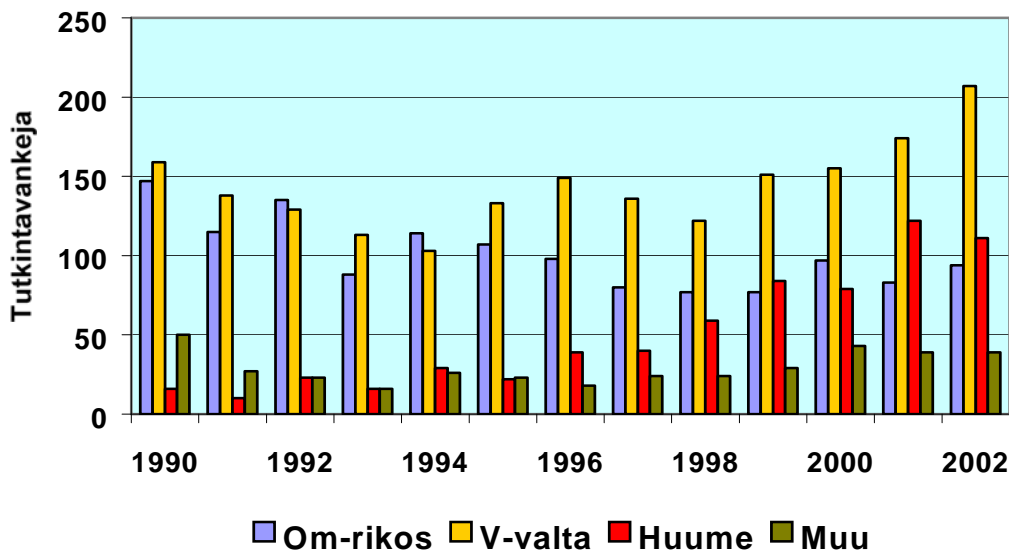

Tutkintavankeusaikojen piteneminen selviää myös tuomittuja rangaistuksia koskevista Tilastokeskuksen tiedoista. Tuomittavasta määräaikaisesta vankeusrangaistuksesta on rikoslain 6 luvun 13 §:n 1 momentin mukaan vähennettävä aika, jonka tuomittu on ollut vapautensa menettäneenä yhtäjaksoisesti vähintään vuorokauden. Tilastokeskuksen tiedoista ilmenee, että vuonna 1998 rikoslain silloisen 3 luvun 11 §:n perusteella tehdyissä rangaistusajan vähennyksissä oli 50 van-

gitsemista, joissa vähennys oli vähintään 6 kuukautta. Vuonna 2001 vastaava luku oli 107. Tiedot ilmenevät mietinnön liitetaulukoista 2 a, 2 b ja 2 c.

Tilastot osoittavat, että huumausaine- ja väkivaltarikoksista epäiltyjen tutkintavankien määrä vankiloissa on kasvanut eniten. Toukokuun 1 päivänä 1992 huumausainerikoksista epäiltyjä oli 23 ja väkivaltarikoksista epäiltyjä 129. Kymmenen vuotta myöhemmin vastaavat luvut olivat huumausainerikoksissa 111 ja väkivaltarikoksissa 207. Näissä ryhmissä pidentyneet vangitsemisajat ovat selvästi vaikuttaneet tutkintavankien määrään.

**Tutkintavankien päärikos vankiloissa 1990-2002
(P1.)**

Vielä 1990-luvun alussa tutkintavangeista omaisuus- ja väkivaltarikollisia oli suurin piirtein yhtä paljon. Tämän jälkeen omaisuusrikollisten osuus alkoi vähentyä ja huumausainerikoksista vangittuja on ollut entistä enemmän. Huumerikolliset olivat viime vuosikymmenen lopussa omaisuusrikollisia suurempi tutkintavankiryhmä päivittäisessä vankiluvussa, neljässä vuodessa heidän määränsä lähes kaksinkertaistui. Kasvu on kuitenkin taittunut, sillä vuosien 2001-2003 välillä huumausainerikoksista epäiltyjen määrä on ollut laskussa. Muutoksista huolimatta väkivaltarikoksesta epäillyt ovat edelleen selvästi suurin yksittäinen epäiltyjen ryhmä.

Kuva tutkintavankien päärikoksesta muuttuu, jos aineistossa ovat mukana myös poliisin tiloissa säilytettävät tutkintavangit. Omaisuusrikoksista epäiltyjä tutkintavangeja on poliisin tiloissa suhteellisesti huomattavasti enemmän kuin vankiloissa. Asiaa käsitellään tutkintavangeja koskevan kyselyn tuloksia esittelevässä mietinnön jaksossa ja liitteessä 1.

Vankiloissa säilytettävien tutkintavankien epäilty päärikos 1.5. vuosina 1990-2003

	omaisuus	väkivalta	huumausaine	muu	summa,100%
1990	40% (147)	43% (159)	4 % (16)	13 % (50)	372
1991	40% (115)	48% (138)	3 % (10)	9 % (27)	290
1992	44% (135)	42% (129)	7 % (23)	7 % (23)	310
1993	38 % (88)	48% (113)	7 % (16)	7 % (16)	233
1994	42% (114)	38% (103)	11 % (29)	9 % (26)	272
1995	38% (107)	46% (133)	8 % (22)	8 % (23)	285
1996	32% (98)	49% (149)	13 % (39)	6 % (18)	304
1997	28 % (80)	49% (136)	14 % (40)	9 % (24)	280
1998	27 % (77)	43% (122)	21 % (59)	9 % (24)	282
1999	23 % (77)	44% (151)	25 % (84)	8 % (29)	341
2000	26 % (97)	41% (155)	21 % (79)	12 % (43)	374
2001	20 % (83)	42% (174)	29 % (122)	9 % (39)	418
2002	21 % (94)	46% (207)	25 % (111)	8 % (39)	451
2003	27% (129)	43% (207)	22 % (106)	8 % (41)	483

2.1.4. Tutkintavankien rikollisuus ja kansalaisuus

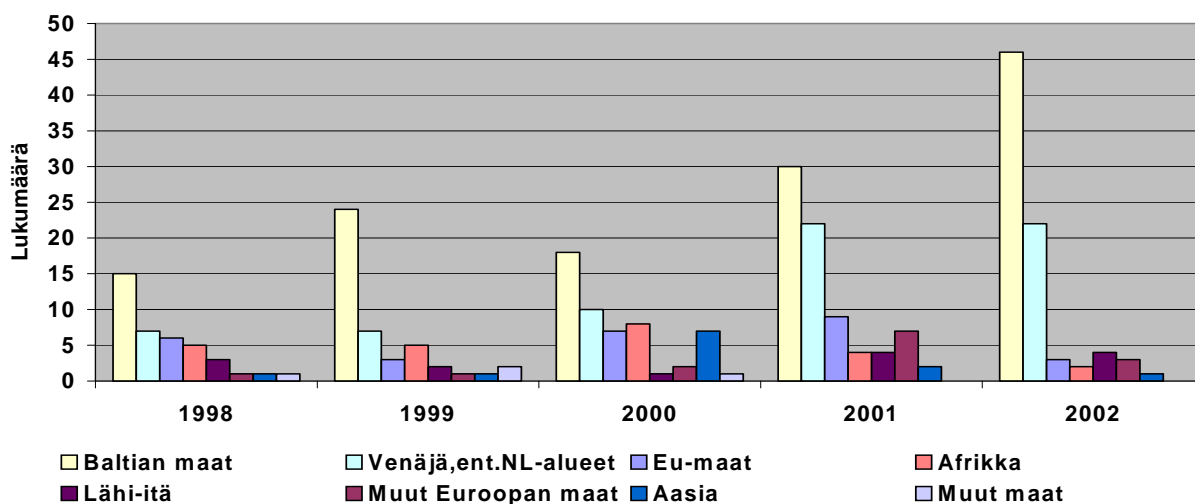
Suomalaisten tutkintavankien tekemät rikokset poikkeavat huomattavasti ulkomaalaisten Suomessa tekemistä rikoksista. Suurin osa vankiloissa olevista suomalaista tutkintavangeista on epäiltynä henkirikoksesta, kun taas ulkomaalaisilla tutkintavangeilla esiintyvät poikkileikkaustiedoissa huumausainerikokset muita rikoksia huomattavasti useammin. Venäläisten tutkintavankien joukossa on viime vuosina ollut paljon myös omaisuusrikoksista vangittuja.

Ulkomaalaisten vankien määrä Suomessa alkoi nopeasti lisääntyä 1990-luvun puolenvälin jälkeen ja ulkomaalaisten tutkintavankien määrä kasvoi suhteellisesti vielä nopeammin. Samanlaisesti huumausainerikollisuus lisääntyi ja sekä huumausainerikoksista epäiltyjä että niistä tuomittuja oli etenkin Etelä-Suomen vankiloissa aikaisempaa huomattavasti enemmän.

Ulkomaalaisten, lähinnä virolaisten ja venäläisten huumausainerikoksista vangittujen määrän kasvu on vaikuttanut merkittävästi tutkintavankien määrän lisääntymiseen viime vuosina. Ulko-

maalaisia vankeja oli 1990-luvun alussa noin 20, vuonna 1995 määrä oli lisääntynyt vajaaseen 80:aan ja on nykyään noin 300. Tutkintavankeja heistä on noin sata (1.2.2004). Ulkomaalaisten tutkintavankien lisäys on keskittynyt viime vuosina vain virolaisiin ja venäläisiin. Muista Euroopan maista tai muista maanosista ei juuri ole tullut lisää tutkintavankeja eikä mainittavasti myöskään vankeusvankeja.

Ulkomaalaisten tutkintavankien lukumäärän kehitys maaryhmittäin 1.5.1998-2002

Suomessa rikoksiin syyllistyneet ulkomaalaiset menettävät vapautensa suomalaisia useammin, ja lisäksi heidän vapaudenmenetyksensä ovat pidempiä kuin suomalaisten. Jossain määrin tätä selittää se, että vangitsemisen vaihtoehtona olevan matkustuskiellon määrääminen ulkomaalaiselle ei vastaa tarkoitustaan. Viroon ja Venäjälle on matkustuskieltoonkin määrätyn helppo päästä. Myös virka-apupyynnöt ulkomailta pidentävät tutkinta-aikoja. Ulkomaalaisten tutkintavankien epäillyistä rikoksista yli puolet on huumerikoksia. Virolaisilla tutkintavangeilla tämä osuus on kaikkein korkein, noin 80 prosenttia.

2.1.5. Kehityksen syitä

Edellä esitellyistä tilastotiedoista ilmenee, että tutkintavankien määrää ovat lisänneet sekä vangitsemisten määrän kasvu että vangitsemisaikojen piteneminen. Yksi syy tutkintavankeusajojen pitenemiseen liittyy vuonna 1998 voimaan tulleeseen lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa, ROL (689/1987). Lain lähtökohtana on, että rikosasia käsitellään keskitetysti ja tavoitteena on, että pääkäsitelyssä kaikki asianosaiset ovat läsnä. Tämä on lisännyt vangitsemisiä prosessin turvaamisen vuoksi ja lisäksi pidentänyt vangitsemisaikoja. Näin tapahtuu varsinkin silloin, kun vangitut ovat osa laajempaa rikoskokonaisuutta ja heitä epäillään useista rikoksista.

Viime vuosikymmenellä huumausainerikollisuus Suomessa kansainvälistyi ja muuttui samalla aikaisempaa organisoidummaksi toiminnaksi. Vakavan huumausainerikollisuuden lisäksi rikollisjärjestöjen keskinäiset välienselvittelyt ovat kasvattaneet tutkintavankien määrää. Entistä suurempi osa henkirikoksista on nykyään rikoksentehtävistä koostuvien jengien jäsenten tekemiä. Vangitsemisaikojen pitenemisen vuoksi henkirikoksista epäiltyjen tutkintavankien määrä on lä-

hes kaksinkertaistunut 1990-luvun alkupuolelta, vaikka henkirikollisuuden taso on samaan aikaan pysynyt melko vakaana.

Vangittujen määrän kasvuun on vaikuttanut lisäksi poliisin uusi käytäntö, jossa yhtenä rikostorjunnan perusstrategiana on tekijäkeskeisyys. Siinä pyritään rikosanalyysin perusteella löytämään rikollisryhmät ja niihin liittyvät henkilöt, jotka ovat merkittäviä tekijöitä ensisijaisesti järjestäytyneessä ja ammattimaisessa rikollisuudessa. Poliisi pyrkii paljastamaan nämä kohderyhmät, tutkimaan heidän rikoksensa ja saattamaan jutut oikeuskäsittelyyn kokonaisuuksina. Rikollisryhmiin kohdistuva tutkinta johtaa monesti useiden epäiltyjen vangitsemiseen.

2.1.6. Tutkintavankeuden kansainvälistä vertailua

Tutkintavankien osuus kaikista vangeista vaihtelee huomattavasti Euroopan maissa; joissakin maissa tutkintavankien määrä on varsin suuri. Esimerkiksi Virossa yli 40 prosenttia kaikista vangeista on tutkintavankeja. Turkissa lähes kaikki vangit ovat tutkintavankeja (Council of Europe: Space 1, 2002). Suomen vertailtavuutta muihin maihin vaikeuttaa se, että Suomessa pidetään huomattava määrä tutkintavankeja myös poliisin tiloissa. Poliisitilastoissa joulukuulta 2003 näitä tutkintavankeja oli 82. Kansainvälisessä tarkastelussa on luonnollisesti aina muistettava myös se, että eri maiden kansallisesta lainsäädännöstä ja erilaisista tilastointikäytännöistä johtuen lukujen vertailukelpoisuus vaihtelee.

Muissa pohjoismaissa on tutkintavankeja jonkin verran enemmän kuin Suomessa. Ruotsin vankinhoidon virallisten tilastojen mukaan tutkintavankien osuus kaikista vangeista vaihteli pohjoismaissa Suomen 14 prosentin ja Tanskan 27 prosentin välillä vuonna 2002. Vaikka poliisin tiloissa säilytettävät vajat 100 tutkintavankia sisältyisivät lukuihin, jää tutkintavankien osuus Suomessa alle 20 prosentin. Pohjoismaiden kokonaisvankiluvuissa suhteutettuna maiden väkilukuun ei ole suuria eroja.

2.2. Tutkintavankien sijoittelu ja olosuhteet

Tutkintavankeudesta annetun lain 1 §:n mukaan rikoksen johdosta vangittu on heti vietävä yleiseen vankilaan tai oikeusministeriön tutkintavankien säilyttämistä varten hyväksymään laitokseen. Vangitsemisesta päättänyt tuomioistuin voi kuitenkin määrätä hänet pidettäväksi muussa pitempiaikaista säilytystä varten sopivassa paikassa enintään siihen asti, kunnes syyte otetaan tuomioistuimessa käsiteltäväksi, jos se on rikoksen selvittämiseksi välttämätöntä. Sen jälkeen kun syyte on ollut esillä tuomioistuimessa, vangittu voidaan vain oikeusministeriön luvalla säilyttää muualla kuin yleisessä vankilassa tai edellä mainitussa oikeusministeriön hyväksymässä laitoksessa.

Tutkintavangeille varattuja tiloja on nykyisin yhdeksässä rangaistuslaitoksessa. Naisille varattuja paikkoja on viidessä rangaistuslaitoksessa. Tiloja, jotka oikeusministeriö on hyväksynyt tutkintavankien säilyttämiseen, on saatavissa olevien tietojen mukaan nykyisin 85 poliisivankilassa. Tutkintavangin sijoittamisesta päättää pidättämiseen oikeutetun virkamiehen esityksestä tuomioistuin. Käytännössä tutkintavankeja ei sijoiteta muihin kuin oikeusministeriön hyväksymiin tiloihin. Toisaalta kaikissa oikeusministeriön tarkoitukseen hyväksymissä tiloissa ei säilytetä tutkintavankeja.

Tutkintavangin kohtelun lähtökohtana on syyttömyysolettama, jonka mukaan jokaisella rikoksesta epäillyllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti toteen näytetty. Suomen lainsäädännössä syyttömyysolettaman vaikutukset on ilmaistu edellä mainitussa tutkintavankeudesta annetun lain 2 §:ssä, jonka mukaan tutkintavangin vapautta on rajoitettava vain siinä määrin kuin vangitsemisen tarkoitus sekä vankilassa pitämisen varmuus ja järjestyksen säilyminen edellyttävät.

Käytännössä tutkintavankien kohtelun peruseriaatteita ei aina kyetä toteuttamaan tavoitteiden mukaisesti. Syyttömyysolettaman tutkintavangille takaama mahdollisimman suuri vapaus ja tutkintavankeuden tarkoituksesta johtuva rikoksesta epäillyn vapauden rajoittaminen eivät aina ole helposti yhteen sovitettavissa. Lisäksi tutkintavankien olot voivat käytännön syistä olla monessa suhteessa heikommalla kuin rangaistusta suorittavien vankien. Esimerkiksi tutkintavangeilla ei aina ole mahdollisuuksia osallistua vankilan toimintoihin eikä heille tarkoitettuja erillisiä tiloja ole kaikissa laitoksissa riittävästi. Tutkintavankeja säilyttävillä poliisilaitoksilla sellin ulkopuolista toimintaa ei välttämättä järjestetä lainkaan. Tilanteen parantaminen edellyttää sekä tutkintavankien parissa työskentelevän henkilökunnan lisäämistä että taloudellista panostusta tilojen korjaamiseen ja toimintojen järjestämiseen.

Oikeusministeriön asettamat edellytykset poliisivankiloiden hyväksymiselle

Poliisilaitoksen tilojen hyväksyminen tutkintavankien säilyttämiseen tapahtuu käytännössä oikeusministeriön ja rikosseuraamusviraston virkamiesten suorittamalla tarkastuskäynnillä. Tarkastuskäynnillä tutkitaan, voidaanko tutkintavankien kohtelussa poliisilaitoksella turvata ne vaatimukset, joita tutkintavankeudesta annetussa laissa edellytetään. Tilojen hyväksymisestä päättää oikeusministeri esittelystä.

Tarkastuksessa kiinnitetään huomiota esimerkiksi siihen, että tutkintavangilla on mahdollisuus päivittäin henkilökohtaisen hygieniansa hoitoon. Säilytystilan yhteydessä on siten oltava suihkutaikamuu peseytymistila, johon tutkintavangilla tulee olla riittävän usein pääsy. Säilytystilan yhteydessä tulee myös olla tapaamistila, jossa tutkintavangille voidaan järjestää tutkintavankeuslaissa tarkoitettuja tapaamisia. Tutkintavangille on järjestettävä mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä paitsi oikeudenkäyntiavustajaansa, myös laitoksen ulkopuolelle sellaisten asioiden hoitamiseksi, joita ei voida toimittaa kirjeitse tai tapaamisella. Tutkintavangilla on oltava lisäksi mahdollisuus päivittäin ulkoiluun tai muuhun sopivaan liikuntaan. Myös terveydenhuoltopalvelujen on oltava saatavilla. Tutkintavangilla tulee olla mahdollisuus hankkia ravintoa ja kirjallisuutta laitoksen ulkopuolelta. Tutkintavankien intimitteetti tulee suojata. Tilassa tulee myös olla ympärivuorokautinen vartiointi. Lisäksi tilassa tulee olla toimiva vartijakutsujärjestelmä.

Oikeusministeriö on 17.9.1999 lähettänyt sisäasiainministeriölle ohjeet, jossa on esitetty tutkintavankien säilytykseen käytettävillä tiloilla asetettavat vähimmäisvaatimukset. Niitä ovat muun muassa seuraavat:

- sellin koko on vähintään 10 m² ja ikkuna on vähintään 10 prosenttia lattiapinta-alasta
- sellissä on erillinen WC-tila tai ympärivuorokautinen mahdollisuus päästä sellin ulkopuoliseen WC:hen
- lattian pintamateriaalina on muovimatto tai vastaava
- sellin kalustuksen materiaalivalinnoilla tulee pyrkiä asuinhuonemaisuuteen; vuoteen ja pöydän lisäksi selli tulee varustaa tuolilla, pöydällä ja kaapilla
- valaistuksen tulee mahdollistaa lukeminen sellissä
- sellissä on sähkö- ja antennipistokkeet tai muutoin on varmistettu tutkintavangille mahdollisuus

seurata radio- ja televisio-ohjelmia

-sellin ulkopuolella on erillinen tila, jossa tutkintavangilla on mahdollisuus työhön tai muuhun toimintaan

-käytössä on vähintään 20 m² :n ulkoilutila.

Hyväksyminen perustuu aina kokonaisharkintaan. Edellä esitetyt edellytykset ovat osin ohjeen luonteisia, joten esimerkiksi erillisen toimintatilan puuttuminen ei ole aina välttämättä merkinnyt sitä, etteikö tilaa olisi voitu hyväksyä. Joissakin tapauksissa säilyttämiselle on asetettu ajallisia tai muita ehtoja. Muutamassa tapauksessa vain osa tutkintavankien tiloista on hyväksytty. Kokonaistilanteen on tehnyt ongelmalliseksi se, että valtaosa poliisivankiloista on hyväksytty 1980-luvulla, jolloin tiloille ja tutkintavankien kohtelulle asetetut vaatimukset olivat huomattavasti vähäisemmät.

2.3. Tutkintavankeuskyselyn tulokset

2.3.1. Yleistä

Tutkintavankeustyöryhmä lähetti syksyllä 2003 kaikille tutkintavankeja säilyttäville poliisivankiloille ja tutkintavankiloille kyselyn, jolla pyrittiin keräämään tietoa tutkintavankien olosuhteista. Mietinnön liitteenä olevalla kyselylomakkeella selvitettiin muun muassa tutkintavankien asu-olosuhteita, ruokailu- ja ulkoilumahdollisuuksia sekä vapaa-ajan toimintoja. Kyselyn tuloksista laadittu raportti on kokonaisuudessaan mietinnön liitteenä, seuraavassa esitellään vain selvityksen keskeiset tulokset.

Kyselyn aluksi vastaajia pyydettiin arvioimaan sekä tutkintavankien määrä yhden päivän aikana että koko vuonna 2002. Lisäksi heitä pyydettiin arvioimaan tutkintavankeuden keskimääräinen kesto vuorokausina. Vastausten hajonta oli laitosten keskinäisen erilaisuuden vuoksi varsin suuri.

Koko aineistossa oli vuonna 2002 keskimäärin seitsemän vankia yhtä päivää kohden. Kaikista vastanneista suurin osa (85 %) mainitsi tutkintavankien päiväkohtaiseksi lukumääräksi korkeintaan 15, mutta tässä ilmeni huomattavia eroja vankiloiden ja poliisivankiloiden välillä. Tämä johtuu siitä, että tutkintavankilat ovat laitoksina yleensä poliisivankiloita suurempia. Kyselyyn vastanneista suurin osa oli poliisivankiloita, mikä kasvatti hajontaa.

Kyselyn mukaan tutkintavankeuden pituus on keskimäärin 30 vuorokautta. Vastaajista suurin osa ilmoitti tutkintavankeusajan jäävän alle kahden viikon, mutta kaikki näin vastanneet olivat poliisivankiloita. Yksikään vankila ei ilmoittanut alle kuukauden keskimääräistä tutkintavankeusai-
kaa.

Kyselyssä paljastui, että tutkintavankien päivärutiineihin saattaa liittyä ongelmia. Vastausten perusteella ei ole lainkaan itsestään selvää, että tutkintavangit pääsisivät päivittäin peseytymään tai käyttämään puhelinta. Yhteydenpidon rajoittaminen voi luonnollisesti johtua rikostutkinnallisista syistä.

Ulkoiluajat ovat laitostyypistä riippumatta varsin lyhyitä; suurin osa tutkintavangeista saa ulkoilla enintään tunnin päivässä. Vajaassa puolessa poliisivankiloista tutkintavanki ruokailee korkeintaan kaksi kertaa päivässä. Vastausten tulkintaa häiritsee se, että osa vastaajista on voinut ymmär-

tää kysymyksen tarkoittavan ainoastaan lämpimiä aterioita. Kysymyksessä oli lisäksi puutteena se, ettei vastaajia pyydetty ilmoittamaan ruokailuaikoja.

2.3.2. Tutkintavankeus vankiloissa

Tutkintavankiloissa on kyselyn mukaan keskimäärin vähintään 20 selliä.

Tutkintavankiloissa oli vuonna 2002 vastausten mukaan keskimäärin 30 tutkintavankia päivässä. Eniten tutkintavankeja oli Vantaan, Lounais-Suomen ja Mikkelin vankiloissa (136, 55 ja 63). Vankisairaalassa oli vähiten, noin viisi tutkintavankia päivässä. Miltei kaikissa tutkintavankiloissa on päivää kohden vähintään 20 tutkintavankia. Vuositasolla heitä arvioitiin olleen keskimääräisesti noin 80 vuoden 2002 aikana, mutta vastausten hajonta on suuri.

Tutkintavankeusajat ovat vähintään kaksi kuukautta – poikkeuksena Jokelan vankila, jossa tutkintavankeusajan arvioitiin olevan 16 vuorokautta. Miltei kaikissa tutkintavankiloissa vankeusaika on vähintään kolme kuukautta. Mikkelin, Riihimäen ja Helsingin tutkintavankiloissa vankeusaika on yli 180 vuorokautta; Vankisairaalassa se on miltei vuoden (350 vrk). Tutkintavankiloissa on eniten henki- ja väkivaltarikoksiin liittyviä tutkintavankeja, kuitenkin siten, että puolet vankiloista ilmoitti henkeen ja terveyteen liittyvät rikokset tutkintavankien ensisijaiseksi päärikkokseksi, mutta myös omaisuusrikokset sekä erityisesti huumausainerikokset ovat yleisiä vangittujen rikoksia.

Tutkintavankien asuintiloja tarkasteltaessa tutkintavankiloiden kesken havaittiin merkittäviä eroja. Pienin käytössä oleva selli on keskimääräisesti 7-10 neliömetrin kokoinen, mutta kaikkein pienimmät sellit ovat kuusi ja vain neljä neliometriä. Suurimpien sellien koko vaihtelee 10-25 neliömetrin välillä tutkintavankilasta riippuen, mutta joissakin vankiloissa suurimmatkin sellit ovat vain vajaan kymmenen neliön kokoisia. Kaikkein suurimmat sellit ovat puolestaan yli 30 neliömetrin kokoisia.

Tutkintavangit ulkoilevat laitoksen pihalla olevalla eristetyllä alueella, joka on tutkintavankiloissa 700-1000 neliön kokoinen tila. Vantaan vankilassa on useampi isohko ulkoilutila sekä lisäksi erilliset ulkoilutilat eristysosastolla oleville ja erillään pidettäville. Tutkintavangit saavat ulkoilla vähintään tunnin päivässä.

Vankiloissa on oma hoitohenkilökunta, joten tutkintavankien pääsy terveydenhoitoon vaikuttaisi olevan ongelmaton. Myös tutkintavankien sellin ulkopuolinen toiminta on vankiloissa mahdollista. Yleisesti toimintaa on järjestetty vähintään seitsemäksi tunniksi päivässä. Kolmessa vankilassa toiminta-aika rajoittuu 7-8 tuntiin ja kahdeksassa vankilassa 12-14 tuntiin päivässä. Vapaa-ajan toimintamuotoihin kuuluvat miltei kaikissa tutkintavankiloissa television ja radion seuramisen, kuntoilun sekä kirjaston käytön lisäksi myös mahdollisuus pelata eri pelejä ja osallistua muun muassa askarteluun. Muina toimintoina mainittiin mahdollisuus opetukseen, työntekoon ja päihdekuntoutukseen. Lisäksi vankiloissa vähintään 70-80 %:lla tutkintavangeista on mahdollisuus yhdessäoloon muiden vankien kanssa. Seitsemässä vankilassa ilmoitettiin lisäksi, että kaikilla tutkintavangeilla on tämä mahdollisuus; viidessä vankilassa mahdollisuus on osalla vangeista.

2.3.3. Tutkintavankeus poliisivankiloissa

Kyselyyn vastanneista poliisivankiloista suurin osa oli pienissä poliisilaitoksissa, mistä kertoo muun muassa sellien lukumäärä. Tutkintavankeja säilyttävissä poliisilaitoksissa on keskimäärin 11 selliä, enimmäkseen poliisivankilat ovat alle 20 sellin kokoisia laitoksia. Eniten löytyy viiden, kuuden ja kahdeksan sellin kokoisia poliisivankiloita. Toisaalta suurimmissa poliisivankiloissa on hieman yli 30 selliä (Turku ja Tampere). Poikkeuksen tekee Helsingin Pasilan poliisilaitos, jossa on peräti 80 selliä.

Pienistä poliisivankiloista kertovat myös arviot tutkintavankien vuosittaisista määristä. Miltei kaikissa maamme poliisivankiloista oli vuoden 2002 aikana arviolta enintään viisi tutkintavankia päivässä. Peräti 16:ssa poliisivankilassa tutkintavankeja on vain yksi tai kaksi päivässä. Toisaalta esimerkiksi Helsingin Pasilan poliisilaitoksella – vankimäärältään aineiston suurin laitos – on päivää kohden arviolta 28 tutkintavankia. Vuositason tarkastelussa keskimääräisiä lukuja nostavat suurimmat poliisilaitokset, joissa tutkintavankien vuosimäärät liikkuvat 300-800 välillä. Eniten tutkintavankeja ilmoitettiin olevan Helsingin, Kotkan ja Tampereen poliisilaitoksissa.

Kaiken kaikkiaan vuoden 2002 perusteella tehdyt vuosikohtaiset arviot olivat noin puolessa maamme poliisilaitoksista alle 45 tutkintavankia koko vuoden aikana. Noin kolmanneksessa poliisivankiloista vuosimäärä jää alle 22 tutkintavangin ja noin neljänneksessä alle 13 tutkintavangin vuodessa. Poliisivankiloiden tutkintavangit ovat ensisijaisesti vangittuina omaisuus- ja huumausainerikoksista epäiltyinä. Henkirikoksista ja muista väkivaltarikoksista vangitut tutkintavangit ovat selvässä vähemmistössä, mutta erityisesti näitä muita väkivaltarikoksia esiintyy kuitenkin jonkin verran. Lisäksi tutkintavankien vankeusaika on pääsääntöisesti alle kuukauden, enimmäkseen alle 13 vuorokautta.

Tutkintavankien asuin- ja muita tiloja tarkasteltaessa sellien koko ja ulkoilutilat poikkesivat poliisivankiloiden kesken jonkin verran. Tutkintavangin selli on kooltaan keskimääräisesti 7-10 neliometriä. Pienimmät sellit voivat olla todella pieniä: jopa vajaan neljän tai viiden neliömetrin kokoisia. Kaikkein pienimmät sellikoot saattavat johtua siitä, että vastaajat ovat tutkintavankien majoitustilojen sijasta ilmoittaneet väliaikaisten odotustilojen eli niin sanottujen sumppujen koon. Toisaalta pieninkin selli saattaa olla 12-15 neliön kokoinen. Suurimmat sellit ovat yli 30 neliömetrin kokoisia, mutta keskimäärin suurimmat sellit ovat kuitenkin kymmenen neliön luokkaa. Myös tässä tapauksessa hajonta on suurta: suurinkin selli voi olla vajaan kuuden neliön kokoinen tila. On mahdollista, että vastaajat ovat arvioineet suurimmat sellit kaikkien laitoksessa olevien sellien perusteella, jolloin myös kahden tai useamman hengen yhteissellit on otettu huomioon.

Poliisivankiloissa tutkintavangit ulkoilevat pääsääntöisesti aidatussa erillisessä tilassa, joka voi olla pihalla tai esimerkiksi katolla. Ulkoilualue on yleensä 15-25 neliömetrin kokoinen, mutta myös vajaan viiden, 30-50 sekä peräti yli sadan neliömetrin kokoisia ulkoilualueita on käytössä. Kahdessa poliisivankilassa tutkintavangin ulkoilu ei ole laisinkaan mahdollista.

Joissakin poliisilaitoksissa tutkintavangit ulkoilevat aitaamattomalla alueella tai muuten poliisilaitoksen pihalla, kuten pysäköintipaikalla. Palautteena muutamassa vastauslomakkeessa olikin juuri huomautus ulkoiluun tarkoitettun alueen puuttumisesta, jolloin esimerkiksi takapihalla ulkoileva vanki voidaan nähdä ilman erillisiä näköesteitä esimerkiksi viereisen talon ikkunasta. Tutkintavangit voivat ulkoilla keskimäärin puolesta tunnista tuntiin päivässä; alle tunnin ulkoiluaika on kuitenkin jopa 12:ssa poliisivankilassa ja yli tunnin kahdessa. On myös poliisivankiloita, joissa aikarajaa ulkoilulle ei ole tarkkaan määriteltä. Jos esimerkiksi ulkoilutila on kokonaan ai-

dattu ja kameravalvottu tila, kyselyyn vastanneiden mukaan tutkintavangeilla on mahdollisuus ulkoilla miltei halunsa mukaan.

Noin puolessa maan poliisivankiloista on vierailutilat järjestetty omiksi erillisiksi tiloiksi; silti peräti 24 poliisivankilaa ilmoitti, ettei niissä ole erillisiä tiloja asianajajien tapaamista varten. Tosin ainoastaan kahdeksassa poliisivankilassa ei ole mitään erillistiloja.

Kaikilla tutkintavangeilla on oikeus puhelimen käyttöön. Tosin joissain poliisivankiloissa henkilökunta antaa mahdollisuuksien mukaan käyttää viraston puhelinta. Puhelimen käyttö voi myös olla eri tavoin rajoitettu: esimerkiksi valvottuihin puheluihin tai yhteen puheluun päivässä.

Kaikilla tutkintavangeilla on oikeus suihkutilojen käyttöön. Vaikka suurin osa vastaajista ei tämentänyt, kuinka monta kertaa päivässä tai viikossa tutkintavangit pääsevät peseytymään, pääsääntöisesti peseytyminen tapahtuu joko ”päivittäin” tai ”tunti päivässä”. Toisaalta on myös poliisivankiloita, joissa päivittäinen peseytyminen ei ole mahdollista.

Tutkintavankien päivärutiineja tiedusteltaessa kävi ilmi, ettei sellin ulkopuolista vapaa-ajan toimintaa ole järjestetty kuin viidessä poliisivankilassa. Toiminta-aika vaihtelee jonkin verran, mutta vähimmillään se on seitsemän tuntia ja enimmillään 13 tuntia päivässä. Sellin ulkopuolinen toiminta rajoittuu poliisivankiloissa kokonaisuudessaan kolmeen mahdollisuuteen: television katseluun, kuntoiluun ulkoilun yhteydessä ja kirjojen tai aikakauslehtien lukemiseen. Poliisivankiloista 12 laitosta ilmoitti, että vapaa-ajan toiminta ei ole missään muodossa mahdollista. Yhteensä 24 poliisivankilassa oli mahdollisuus ainoastaan yhteen toimintoon – miltei kaikissa tämä tarkoitti kirjojen tai aikakauslehtien lukemista. Poliisivankiloista 19:ssä ainoastaan kaksi vapaa-ajanviettomuotoa – pääosin lukeminen ja kuntoilu ulkoilun yhteydessä – ovat mahdollisia; seitsemässä poliisivankilassa oli television tai radion seuraamisen lisäksi mahdollisuus kuntoiluun ulkoilun yhteydessä ja kirjojen tai aikakauslehtien lukemiseen.

Suurin osa laitoksista (57) ilmoitti, ettei kuntoilu ole mahdollista missään muodossa. Yli puolessa poliisivankiloista (39) tutkintavangeilla on mahdollisuus lukemiseen, mutta varsinaista kirjastoa ei ole käytössä. Tyypillistä on, että vartijoilla on vanhoja aikakauslehtiä ja kirjoja, joita tutkintavangit voivat halutessaan lukea. Ainoastaan muutamassa poliisilaitoksessa on tarjolla oma kirjasto tai mahdollisuus tilata kaupungin kirjastosta lukemista. Muita vapaa-ajan toimintamahdollisuuksia, kuten pelejä tai muuta ajanvietettä ei missään poliisivankilassa ole tarjolla. Yleisesti ottaen tutkintavangeilla ei ole mahdollisuutta yhdessäoloon muiden vankien kanssa; ainoastaan kuusi laitosta ilmoitti, että se on sallittu osalle tutkintavangeista.

Terveydenhuoltoa ei ole poliisivankiloissa järjestetty laitoksen puolesta. Tutkintavangit joudutaan pääsääntöisesti viemään ulkopuoliseen hoitoon, joka käytännössä tarkoittaa vankien kuljetamista lähimpään terveyskeskukseen. Ulkopuolisen hoidon tarpeen arvioitiin olevan noin vajaasta yhdestä kerrasta kolmeen kertaan viikossa. Joissakin laitoksissa ulkopuolisen hoidon tarve on vähäisempi. Tosin monet olivat vastanneet ainoastaan ”tarvittaessa”. Itse poliisivankiloihin sairaanhoitaja tai lääkäri kutsutaan erittäin harvoin.

2.4. Tutkintavankeuden vaihtoehdot

2.4.1. Matkustuskielto

Matkustuskieltoa koskeva lainsäädäntö

Matkustuskiellon edellytykset on määritelty pakkokeinolain 2 luvun 1 §:ssä. Rikoksesta todennäköisin syin epäilty saadaan määrätä matkustuskieltoon, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja epäillyn henkilökohtaisten olosuhteiden tai muiden seikkojen perusteella on syytä epäillä, että hän lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa tai jatkaa rikollista toimintaa. Matkustuskielto on 1 §:ssä nimenomaisesti säädetty vaihtoehdoksi pidättämiselle tai vangitsemiselle.

Pakkokeinolain 2 luvun 2 §:n mukaan matkustuskiellon sisältönä on, ettei kieltoon määrätty saa poistua päätöksessä mainitulta paikkakunnalta tai alueelta. Kiellettyä voi myös olla oleskeleminen tai liikkuminen päätöksessä mainitulla alueella (1 mom.). Edelleen matkustuskieltoon määrätty voidaan velvoittaa olemaan tiettyinä aikoina tavattavissa asunnossaan tai työpaikallaan, ilmoittautumaan tiettyinä aikoina poliisille tai oleskelemaan laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän on ennestään tai johon hänet otetaan (2 mom.). Matkustuskieltoon määrätylle ei pykälän 3 momentin mukaan saa myöntää passia. Jo myönnetty passi on luovutettava poliisin haltuun.

Pakkokeinolain 2 luvun 3 §:ssä säädetään matkustuskiellosta päättävästä viranomaisesta. Esitutinnan aikana matkustuskieltoa koskevasta asiasta päättää pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ennen päätöksen tekemistä siitä on ilmoitettava syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen matkustuskiellosta. Kun asia esitutinnan päätyttyä on siirretty syyttäjälle, kiellosta päättää syyttäjä. Syytteen nostamisen jälkeen matkustuskiellosta päättää tuomioistuin, joka tällöin saa määrätä matkustuskiellon vain syyttäjän vaatimuksesta. Vangitsemisvaatimusta sekä vangittuna pitämistä koskevaa asiaa käsitellessään tuomioistuin saa määrätä epäillyn vangitsemisen sijasta matkustuskieltoon.

Matkustuskieltoon määrätyllä on jo ennen syytteen nostamista oikeus saattaa kysymys pidättämiseen oikeutetun virkamiehen määräämän matkustuskiellon voimassa pitämisestä tuomioistuimen tutkittavaksi.

Matkustuskieltopäätöksessä on määrättävä sen voimassaoloaika. Matkustuskielto on kumottava, jollei syytettä nosteta 60 päivän kuluessa kiellon määräämisestä. Tuomioistuin saa asianomaisen pidättämiseen oikeutetun virkamiehen pyynnöstä pidentää viimeksi mainittua aikaa (4, 6 ja 7 §). Matkustuskielto on kumottava heti, kun edellytyksiä sen voimassa pitämiselle ei enää ole.

Matkustuskiellosta tuomioistuinkäytännössä

Vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä päätöksen matkustuskieltoon määräämisestä tekee tuomioistuin.

Kun matkustuskielto on vangitsemisen vaihtoehto, tuomioistuin voi määrätä rikoksesta epäillyn matkustuskieltoon, vaikka hänet olisi vaadittu vangittavaksi. Käytännössä näin tapahtuu kuitenkin suhteellisen harvoin, ja tämä käytäntö lienee melko vakiintunut. Muutoksia matkustuskiellon käyttömäärissä voidaan saada aikaan lähinnä poliisin käytäntöihin vaikuttamalla.

Poliisi matkustuskiellon käyttäjänä

Poliisin rikosilmoitusjärjestelmään kirjattiin 678 matkustuskieltoa vuonna 2002.

Suomalaisen rikostutkinnan tilaa selvitettiin vuonna 2002 laajassa selvityshankkeessa, jonka loppuraportti julkistettiin helmikuussa 2003. Yksi Rikostutkinnan tila –arviointihankkeen keskeisistä tuloksista oli, että pakkokeinojen käyttö vaihtelee huomattavasti poliisilaitoksittain. Tämä koskee selvästi myös matkustuskieltoa. Selvityksessä todettiin esimerkiksi, että kuudessa niistäkin poliisin yksiköistä, joissa vangitsemisvaatimuksia tehtiin yli 10, matkustuskieltoa ei määrätty kertaakaan. Edelleen havaittiin, että 36:ssa maamme 90:stä paikallisyksiköstä matkustuskieltoa oli kaikkina vuosina 1997—2002 vähemmän kuin neljännes vangitsemisvaatimusten määrästä. Toisaalta sellaisia poliisin yksiköitä, joissa matkustuskieltojen määrä oli yhtenä tai useampana vuonna ollut yli puolet vangitsemisvaatimusten määrästä, oli 25. Pakkokeinojen käyttö vaihtelee isoissakin asutuskeskuksissa paljon. Esimerkiksi Helsingissä käytetään matkustuskieltoa harvoin, Tampereella jonkin verran enemmän ja Turussa kiellon käyttö on huomattavasti näitä yleisempää.

Osa yksiköiden välisistä eroista selittyy rikollisuuden rakenteella ja paikallisilla erityisoloilla. Suuri osa eroista näyttäisi kuitenkin johtuvan siitä, että tutkinnanjohtajilla on erilainen käsitys eri pakkokeinojen hyödyllisyydestä ja toimivuudesta. Tässä piilee mahdollisuus matkustuskiellon käytön lisäämiseen. Erot poliisipiirien käytännöissä ovat kahdella tapaa ongelmallisia. Ensinnäkin ne asettavat kansalaiset eriarvoiseen asemaan. Toiseksi ne kertovat voimavarojen epätarkoituksenmukaisesta käytöstä. Matkustuskielto on taloudellisesti huomattavasti edullisempi ratkaisu kuin epäillyn vangitseminen. Esitutkinnan turvaaminen toki usein puoltaa voimakkaampaa puutumista tilanteeseen eli epäillyn vangitsemista.

Matkustuskieltojen määrä vaihtelee myös samoissa poliisipiireissä eri vuosina. Tähän ovat yleensä syynä rikollisryhmien rikokset. Esimerkiksi lukuisista moottorikulkuneuvon käyttövarkauksista epäilty nuorisojoukko voi jonakin vuonna aiheuttaa matkustuskieltojen määrässä huomattavan nousun. Seuraavana vuonna luvut saattavat taas olla laskeneet vakiintuneelle tasolle. Tällainen rikollisuustilanteen vaihtelusta johtuva vuosittainen heilahtelu matkustuskieltojen määrässä ei tarjoa pohjaa kieltojen käytön lisäämiselle.

Käytettävissä olevan tiedon mukaan sellaisia matkustuskieltoja, joiden sisältönä on velvoite oleskella tietyssä laitoksessa tai sairaalassa, on annettu erittäin harvoin. Tiedossa kuitenkin on, että joissakin tapauksissa tämä seikka on johtanut siihen, että matkustuskieltoa ei edes ole määrätty.

Matkustuskieltojen vaikutus vankilukuun

Matkustuskieltojen yleistymisen vaikutusta kaikkien vankeuspäivien määrään on vaikea tarkkaan arvioida, vaikka vangitsemisen sijasta määrätty matkustuskielto lähtökohtaisesti vähentääkin tutkintavankien määrää. Osaa matkustuskielloista rikotaan, ja rikkomisen johtaa tavallisesti epäillyn pidättämiseen tai vangitsemiseen. Matkustuskieltojen lisääminen voisi johtaa aikaisempaa useampiin vangitsemisiin, jos kieltoja alettaisiin määrätä tilanteissa, joissa muuten ei olisi käytetty pakkokeinoja tai epäilty olisi ainoastaan otettu kiinni ja pidätetty. Todennäköisyys vangitsemisten lisääntymiselle tätä kautta ei kuitenkaan ole työryhmän käsityksen mukaan kovin suuri.

Jos tutkintavankeudessa ollut tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, hänen jo kärsimänsä vapaudenmenetyks vähennetään tuomittavasta vankeusrangaistuksesta. Tällöin vangittuna pitäminen on vain aikaistanut vapaudenmenetystä. Matkustuskieltojen lisäämisen voidaan kui-

tenkin ajatella johtavan myös kokonaisvankiluvun vähenemiseen siitä syystä, että noin joka neljäs tutkintavankeudessa ollut tuomitaan muuhun kuin ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Näissä tapauksissa matkustuskielto vähentää tutkintavankeuden lisäksi myös vankilukua yleensä.

Matkustuskiellon käytön lisäämismahdollisuudet

Työryhmän käsityksen mukaan matkustuskielto on käyttökelpoinen erityisesti nuorten rikoskierteen katkaisussa. Tällöinkin kiellon tehoon vaikuttaa se, onko nuoren vanhemmilla kykyä ja halua tukea sen noudattamista. Muun tyyppisen rikollisuuden jatkamisvaaran yhteydessä matkustuskiellon käyttömahdollisuudet ovat huomattavasti vähäisemmät. Matkustuskielto on usein tehoton pakkokeino, jos käytön tavoitteena on taparikollisuuden tai vakavan rikollisuuden jatkamisen estäminen.

Matkustuskieltoon ei pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n mukaan voida määrätä silloin, kun pakkokeinon määräämisen syynä on vaara asian selvittämisen vaikeuttamisesta esimerkiksi todistusaineistoa hävittämällä tai todistajaan vaikuttamalla (sotkemisvaara). Lainsäätäjän ratkaisu on varsin luonnollinen, koska sotkemisvaaran torjumisessa matkustuskielto olisi tehoton. Tästä syystä matkustuskiellon käyttöä ei voida nytkään ajatella laajennettavan sellaisiin tilanteisiin, joissa sotkemisvaara on vangitsemisen perusteena. Muutenkin jo voimassa oleva laki mahdollistaa matkustuskiellon käyttämisen silloin, kun se esitutinnan asettamien vaatimusten rajoissa on perusteltua. Matkustuskiellon käytön lisääminen ei sen vuoksi ole juuri mahdollista laissa säädettyjä matkustuskiellon edellytyksiä muuttamalla.

Lähestymiskiellon ja matkustuskiellon yhdistelmä voi olla vangitsemisen vaihtoehto tapauksissa, joissa uusien rikosten todennäköisenä uhrina on tietty henkilö. Lähestymiskiello voi täydentää matkustuskieltoa siinä suhteessa, että lähestymiskiello voidaan antaa paikkaan sitomattomana kieltona tavata taikka ottaa yhteyttä tiettyyn henkilöön tai henkilöihin.

Matkustuskieltoa voitaisiin käyttää jonkin verran nykyistä enemmän myös prosessin turvaamisessa. Tämä koskee lähinnä rikosasioita, joissa on yksi tai kaksi syytettyä. Vangitseminen on kuitenkin ainoa keino turvata prosessin eteneminen laajemmissa jutuissa, joissa on vaarana esitutinnan tai oikeudenkäynnin vältteleminen.

2.4.2. Takuusumman asettaminen

Tullilain (1466/1994) 44 §:n mukaan on mahdollista asettaa takuusumma turvaamaan vastaajan läsnäolo prosessissa. Menettelyä käytetään varsinkin lievissä huumausainerikoksissa, ja se on osoittautunut toimivaksi. Mainitussa pykälässä säädetään, että jos pidätetyllä tai vangitulla ei ole vakinaista asuntoa Suomessa ja on todennäköistä, että hän poistumalla maasta karttaa oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa, hänen vapaaksi päästämisenä ehdoksi voidaan panna, että hän asettaa vakuuden, jonka harkitaan takaavan hänen saapumisensa oikeudenkäyntiin ja ehkä tuomittavien seuraamusten suorittamisen. Jos vapaaksi päästetty ei saavu vastaamaan tuomioistuimeen tai suorittamaan vankeusrangaistustaan sinä aikana, jona rangaistus saadaan tuomita tai tuomittu vankeusrangaistus panna täytäntöön, tuomioistuin saa tuomita vakuuden kokonaan tai osaksi valtiolle menetetyksi. Tuomittu sakko tai muu valtion saaminen saadaan periä vakuudesta.

Pykälässä viitataan sakkorangaistuksen täytäntöönpanosta annettuun lakiin (318/63), joka on korvattu lailla sakon täytäntöönpanosta (672/2002). Lain 1 §:ssä määritellään lain soveltamisala, johon kuuluvat rikoslain (39/1889) mukaan päiväsakoin vahvistettujen sakkojen lisäksi muun

muussa rikokseen perustuvat valtiolle tuomitut korvaukset ja omaisuuteen tai rahamäärään kohdistuvat menettämisseuraamukset.

2.4.3. Tutkintavankeuden vaihtoehdot muissa maissa

Euroopan neuvoston tutkintavankeutta koskeva kysely

Euroopan neuvoston tutkintavankeutta käsittelevä asiantuntijatyöryhmä (PC-DP) selvitti vuonna 2003 neuvoston jäsenmaille lähetetyllä kyselyllä maiden tutkintavankeutta koskevaa lainsäädäntöä ja viranomaisten toiminnassa noudatettavia käytäntöjä. Kyselyssä tiedusteltiin myös käytössä olevia vangitsemisen vaihtoehtoja. Tässä jaksossa esitetään eräiden Suomen kannalta kiinnostavien vertailumaiden antamat vastaukset.

Saksan ja Hollannin osuuksiin on lisätty myös PC-DP:n käytössä olleet kuvaukset riskinarviointimenetelmistä vangitsemisesta päätettäessä.

Jäsenmaille esitettiin yksi kysymys tutkintavankeuden vaihtoehtoista:

Minkälaisia vaihtoehtoja tutkintavankeuden käytölle on tilanteissa, joissa on aihetta olettaa, että rikoksesta epäilty:

- a) lähtee pakoon
- b) vaikeuttaa rikosasian selvittämistä
- c) jatkaa rikollista toimintaa
- d) jollakin muulla tavalla häiritsee yleistä järjestystä

Ruotsi

Ruotsissa tutkintavankeuden vaihtoehdot ovat matkustuskielto ja ilmoittautumisvelvollisuus, joista säädetään oikeudenkäymiskaaren 25 luvussa. Molempia keinoja voidaan käyttää samoin edellytyksin.

Oikeudenkäymiskaaren 25 luvun 1 §:n mukaan matkustuskiellon tai ilmoittautumisvelvollisuuden edellytyksenä on ensinnäkin, että epäillystä rikoksesta saattaa seurata vankeusrangaistus. Kielto tai ilmoittautumisvelvollisuus voidaan määrätä, jos rikoksen laadun, epäillyn olosuhteiden tai jonkin muun seikan perusteella on olemassa vaara, että epäilty karttaa rikosprosessia tai rangaistuksen täytäntöönpanoa, mutta pidättämiseen tai vangitsemiseen ei muuten ole syytä ja kielon tai ilmoittautumisvelvollisuuden arvioidaan riittävän.

Matkustuskieltoon määrätty ei saa luvatta poistua hänelle määrätystä olinpaikasta. Ilmoittautumisvelvollisuuden sisältönä on ilmoittautuminen päätöksessä osoitetulle poliisiviranomaiselle tiettyinä ajankohtina. Matkustuskieltoa tai ilmoittautumisvelvollisuutta voidaan käyttää epäillyn rikoksen laadusta riippumatta jos on olemassa riski, että epäilty poistumalla maasta välttelee rikosasian käsittelyä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa.

Matkustuskielto tai ilmoittautumisvelvollisuus voidaan edellä mainittujen edellytysten lisäksi määrätä, jos syytä epäillyn pidättämiselle tai vangitsemiselle olisi, mutta voidaan olettaa, että vapaudenmenetyksen tarkoitus saavutetaan lievemmillä keinoilla.

Matkustuskielto ja ilmoittautumisvelvollisuus on mahdollista määrätä samanaikaisesti. Lisäksi kieltoon ja ilmoittautumisvelvollisuuteen voidaan yhdistää erilaisia epäillyn valvonnan kannalta tarpeellisia erityismääräyksiä.

Matkustuskiellosta tai ilmoitusvelvollisuudesta päättää syyttäjä tai tuomioistuin. Matkustuskieltoa, ilmoittautumisvelvollisuutta tai niihin liitettyjä ehtoja rikkonut on välittömästi pidätettävä tai vangittava, ellei ole ilmeistä, että siihen ei ole syytä.

Norja

Norjassa rikoksesta epäilty voidaan tutkintavankeuden sijasta määrätä sijoitettavaksi johonkin kunnalliseen tai muuhun laitokseen. Tutkintavankeuden vaihtoehtona voidaan käyttää myös rahallisen vakuuden asettamista rikosprosessilain 188 §:n mukaan. Vakuuden asettaminen ei kuitenkaan ole tutkintavankeustyöryhmän saamien tietojen mukaan osoittautunut toimivaksi menettelyksi. Lisäksi Norjassa on mahdollista velvoittaa epäilty oleskelemaan määrätyllä alueella tai ilmoittautumaan tiettyinä ajankohtina poliisiviranomaiselle. Epäilty voi suostua muunkinlaisiin ehtoihin, esimerkiksi passinsa tai ajokorttinsa luovuttamiseen viranomaisille.

Tanska

Tanskassa lainsäädäntö oikeuttaa tuomioistuimen määräämään rikoksesta epäillyn vangitsemisen sijasta muita toimenpiteitä, jos niillä voidaan saavuttaa tutkintavankeuden tarkoitus. Tällaiset määräykset edellyttävät epäillyn suostumusta. Vangitsemisen korvaavia keinoja voivat olla esimerkiksi velvollisuus ilmoittautua poliisille määräajoin, passin luovuttaminen viranomaisille, hoitomääräys tai epäillyn asuinpaikkaa koskevat rajoitukset. Asiasta säädetään Tanskan oikeudenkäyntilain 765 §:ssä.

Saksa

Jos epäillyllä ei ole vakituista asuinpaikkaa Saksassa, häneen sovelletaan rikosprosessilain 127 a §:ää. Mainitun säännöksen perusteella rikoksesta epäilty voidaan jättää vangitsematta tai jo aloitettua vapaudenmenetystä olla jatkamatta, jos vangitseminen perustuisi ainoastaan pakenemisen vaaraan eikä rikoksesta ole odotettavissa vankeusrangaistusta tai muutakaan vapaudenmenetyksen sisältävää seuraamusta. Lisäksi epäillyn tulee asettaa sopiva rahallinen vakuus odotettavissa olevaa rangaistusta ja oikeuskäsittelyn kuluja varten. Jos nämä edellytykset täyttyvät, epäilty saa poistua Saksan alueelta. Tieto tuomitusta rangaistuksesta tai kutsu asian mahdolliseen pääkäsittelyyn toimitetaan tällöin epäillyn asettaman valtakirjan perusteella. Epäillyn aikaisemmin asettama vakuus toimii rangaistuksen etumaksuna.

Saksan lainsäädännön mukaan vangitsemismääräyksen täytäntöönpano tulee keskeyttää, jos tutkintavankeuden tarkoitus voidaan saavuttaa lievemmilläkin keinoilla.

Asiasta säädetään Saksan rikosprosessilain 116 §:ssä, jonka mukaan tuomari määrää pelkkään epäillyn paonvaaraan perustuvan vapaudenmenetyksen keskeytettäväksi, jos vähäisemmän puutumisen tilanteeseen arvioidaan tutkintavankeuden tavoite huomioon ottaen riittävän. Tällöin tulevat kysymyksen lähinnä seuraavat vaihtoehdot:

- velvollisuus ilmoittautua tuomarille, viralliselle syyttäjälle tai vastaavalle määrätyle taholle tarkemmin määriteltynä ajankohtina
- määräys olla poistumatta kotipaikkakunnalta tai muuten määritellyltä alueelta ilman tuomarin tai virallisen syyttäjän lupaa

-lupa poistua kotoa ainoastaan tietyn henkilön valvonnassa
 -sopivan taloudellisen vakuuden asettaminen; tällaisen vakuuden voi asettaa muukin henkilö kuin epäilty.

Luettelo ei ole tyhjentävä. Epäillylle voidaan samanaikaisesti määrätä useampiakin ehtoja.

Edellä mainitun pykälän mukaan tuomari voi keskeyttää myös todisteiden hävittämisvaaraan perustuvan vangitsemismääräyksen täytäntöönpanon, jos mainitun vaaran voidaan olettaa merkittävästi vähenevän lievemmilläkin toimenpiteillä. Näissä tilanteissa voidaan harkita määräystä, jolla kielletään yhteydenpito rikosasian muihin syytettyihin, todistajiin tai asiantuntijoihin.

Epäillyn käyttäytymistä koskevia erityismääräyksiä tutkintavankeuden välttämiseksi voidaan antaa myös silloin, kun vangitseminen perustuisi rikollisen toiminnan jatkamisen vaaraan. Asiasta säädetään rikosprosessilain 112 a ja 116 §:ssä. Edellytyksenä on, että epäillyn voidaan olettaa noudattavan määräyksiä ja toimenpide on tutkintavankeuden tavoitteiden kannalta riittävä.

Rikoksesta epäillyn elektroninen valvonta vangitsemisen sijasta on Saksassa lain mukaan periaatteessa mahdollista. Hessenin osavaltiossa on toteutettu elektronisen valvonnan kaksivuotinen kokeiluprojekti, joka päättyi toukokuussa 2002.

Riskin arviointi vangitsemisestä päätettäessä

Saksan kansallinen rikosprosessilainsäädäntö ei velvoita riskinarviointimenetelmien käyttöön tai muuhunkaan epäillyn tilanteen selvittämiseen vangitsemispäätöstä tehtäessä. Virallinen syyttäjä ja tuomioistuin voivat kuitenkin halutessaan hankkia kriminaalihuoltoviranomaisilta erilaisia tietoja vangitsemista koskevan päätöksenteon tueksi. Virallinen syyttäjä on Saksan rikosprosessilain 160 §:n mukaan velvollinen hankkimaan kaikki tiedot, joilla voi olla merkitystä rikoksen seuraamuksista päätettäessä, mutta vangitsemisvaihetta sääntely ei koske.

Joissakin Saksan osavaltiossa on annettu paikallisia määräyksiä, joiden nojalla kriminaalihuoltoviranomaiselta (tuomioistuinta avustava viranomainen, court assistance agency) voidaan pyytää apua aikuisten vangitsemisasioiden tehtävien päätösten tueksi. Tarkoituksena on erityisesti välittää tietoa, jonka nojalla voidaan arvioida epäillyn pakenemisen vaaraa. Kriminaalihuoltoviranomainen on velvollinen kokoamaan epäillyn henkilökohtaisista ja sosiaalisista oloista kaikki tiedot, joilla on merkitystä tehtäessä päätöstä vangitsemisesta tai tutkintavankeuden jatkamisesta. Kriminaalihuolto voi myös ehdottaa tutkintavankeudelle vaihtoehtoisia toimenpiteitä. Virallinen syyttäjä ja tuomioistuin saavat tällä tavalla arvokasta tietoa erityisesti tapauksissa, joissa päätetään paonvaaran perusteella aloitetun tutkintavankeuden jatkamisesta.

Kriminaalihuoltoviranomaisen velvollisuutena on vangitsemispäätöksen jälkeenkin selvittää kussakin tapauksessa sopivia tutkintavankeudelle vaihtoehtoisia keinoja, joilla voitaisiin estää epäiltyä karttamasta oikeudenkäyntiä. Viranomaiset tarpeen mukaan myös ohjaavat syytetyt asian- tuntevaan terapiaan tai muuhun hoitoon joko jossakin laitoksessa tai avohoidossa.

Saksassa kriminaalihuoltoviranomaisen tehtävänä on selvittää erityisesti epäillyn sosiaaliset sidokset ja olosuhteet sekä mahdollinen työ- tai opiskelupaikka ja mahdollinen riski sen menettämisestä tutkintavankeuden jatkuessa. Viranomainen on myös velvollinen auttamaan epäiltyä työ- tai opiskelupaikan hankkimisessa tai palaamisessa entiseen tutkintavankeuden jälkeen. Lisäksi voidaan selvittää esimerkiksi mahdollisuudet epäillyn sijoittamiseksi nuorisokotiin sekä erilaiset terapiavaihtoehdot. Viranomaiset neuvovat epäiltyä myös taloudellisissa asioissa, esimerkiksi vahingonkorvausten maksamisessa.

Säännökset vangitsemispäätöksen tueksi hankittavasta informaatiosta vaihtelevat Saksan eri osavaltioissa. Yleensä kriminaalihuoltoviranomaista pyydetään hankkimaan tiedot mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, ja eri viranomaisten väliseen sujuvaan tiedonkulkuun kiinnitetään muutenkin huomiota. Jos rikoksesta epäillylle on määrätty valvoja, on tämän tehtävänä hankkia tuomioistuimelle ja syyttäjälle tarpeellinen informaatio. Joissakin osavaltioissa kriminaalihuollon on paikallisen sääntelyn mukaan selvitettävä epäilystä edellä mainittuja taustatietoja ennen vangitsemispäätöksen tekemistä.

Hollanti

Hollannin lainsäädäntö mahdollistaa ainoastaan tutkintavankeuden lykkäämisen tietyin edellytyksin. Menettely ei merkitse vapaudenmenetyksen loppumista, vaan keskeyttämistä. Asiasta säädetään rikosprosessilain 80 artiklassa. Tällaiseen lykkäykseen voidaan liittää ehtoja, joiden rikkominen saattaa johtaa epäillyn vangitsemiseen. Tavallisesti tutkintavankeuden keskeyttämisen syynä on esimerkiksi epäillylle annettu lupa osallistua tärkeään perhejuhlaan tai mahdollisuus järjestää yksityisasiotaan. Keskeyttämistä voidaan kuitenkin käyttää myös tilanteissa, joissa tiettyjen ehtojen määräämisellä voidaan välttyä vangitsemiselta. On kuitenkin huomattava, että lykkäämismenettely tavallisesti siirtää tutkintavankeuden päättymishetkeä.

Riskin arviointi vangitsemisestä päätettäessä

Hollannissa on käytössä rikoksesta epäillyn riskinarviointiohjelma, jonka avulla päätös vangitsemisesta tehdään. Virallinen syyttäjä on vastuussa arvioinnista, jonka tarkoituksena on sekä auttaa syyttäjää itseään päättämään vangitsemisoikeudenkäynnin tarpeellisuudesta että antaa vankinhoitoviranomaisille tietoa tutkintavangin asianmukaista sijoittamista varten. Arviointi tuottaa myös tutkintavankilan johtajalle tärkeää tietoa vangin mahdollisesta vaarallisuudesta.

Arvioinnissa selvitetään epäilyssä rikoksessa käytetty väkivalta, rikoksen vuoksi vakavasti loukkaantuneet tai kuolleet, epäillyn kuuluminen rikollisjärjestöön, hänen aikaisempi vakava rikollisuutensa, pakenemisen vaara sekä mahdollinen mielenterveyden häiriö ja sen muodostama riski. Nämä osatekijät pisteytetään asteikolla 1-150, ja pisteiden yhteismäärän perusteella päätetään vangitsemisesta tai sijoittamisesta turvallisuustasoltaan oikeaan tutkintavankilaan.

Arviointi tehdään tarkoitusta varten suunnitellulle lomakkeelle, jota ollaan parhaillaan uudistamassa.

Hollannissa otetaan lähitulevaisuudessa käyttöön myös kaikille pidätetyille tehtävä nopea sosiaalisen tilanteen arviointimenettely. Tarkoituksena on, että poliisi tekisi kolmen päivän kuluessa epäillyn kiinniotosta (pidättämisestä, arrest) arvion, joka auttaa syyttäjää ja tuomaria päättämään epäillyn vangitsemisen tarpeesta. Nopean arvion toissijaisena tehtävänä on antaa tutkintavankilan johtajalle ensimmäiset vankia koskevat tiedot tämän tutkintavankeuden aikaisista olosuhteista päättämiseksi.

Unkari

Unkarissa voidaan määrätä rikoksesta epäilty vangitsemisen sijasta kotiarestiin tai antaa hänelle kielto poistua kotipaikkakunnalta. Edellytyksenä on, että liikkumisrajoitus katsotaan riittäväksi toimenpiteeksi tutkintavankeuden tavoitteiden kannalta. Harkinnassa otetaan huomioon tutkittavan rikoksen laatu, epäillyn henkilökohtaiset olot ja perhesuhteet, hänen ikänsä sekä käyttäytymisensä rikosprosessin aikana. Takuusumman maksaminen on Unkarissa mah-

dollistettu heinäkuun 1 päivänä 2003 voimaan tulleella lainmuutoksella. Myös epäillyn passi voidaan takavarikoida, jos näin voidaan varmistaa hänen läsnäolonsa oikeudenkäynnissä.

3. Tutkintavankeuden toimeenpanoa koskevat kansainväliset sopimukset ja suositukset

3.1. Kansainväliset sopimukset

Yksinomaan vankeja tai tutkintavankeja koskevaa sitovaa kansainvälistä sopimusta ei ole. Useisiin Suomen ratifioimiin kansainvälisiin sopimuksiin sisältyy kuitenkin artikloja, joilla on merkitystä vapautensa menettäneen kohtelua ja oikeuksia arvioitaessa.

Vankien ja tutkintavankien kannalta tärkeitä sopimuksia ovat Yhdistyneiden Kansakuntien vuonna 1966 hyväksymä kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus eli KP-sopimus (SopS 7—8/1976) sekä Euroopan neuvoston yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi eli Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) (SopS 16—17/1990). Suomessa on voimassa myös Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen vuonna 1984 hyväksymä kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai alentavan kohtelun vastainen yleissopimus (SopS 59—60/1989) ja Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kieltämiseksi (SopS 16—17/1991).

Kansalaisyhteisöoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus

Tutkintavangin oikeusaseman ja kohtelun tulee syyttömyysolettaman mukaisesti poiketa vankeusrangaistusta suorittavan vangin kohtelusta. Kansainvälisellä tasolla tutkintavankien kohtelun perusperiaate on ilmaistu KP-sopimuksen 14 artiklan 2 kohdassa, jonka mukaan jokaisella epäillyllä on oikeus tulla pidetyksi syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti toteen näytetty. Vastaava määräys sisältyy Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 kohtaan.

KP-sopimuksen 7 artiklassa kielletään kidutus ja julma, epäinhimillinen ja halventava kohtelu. Sopimuksen 10 artiklan mukaan kaikkia vapautensa menettäneitä henkilöitä on kohdeltava inhimillisesti ja heidän synnynnäistä ihmisarvoaan kunnioittaen.

Yleissopimuksen 10 artiklassa on ilmaistu kaksi erityisesti tutkintavankien kohtelussa noudatettavaa tärkeää periaatetta. Artiklan 2 a kohdan mukaan syytetyt henkilöt on poikkeuksellisia oloja lukuun ottamatta pidettävä erillään tuomituista henkilöistä (erilläänpitämis- eli segregatiovelvoite) ja heidän kohtelussaan on otettava huomioon heidän asemansa tuomitsematta olevina henkilöinä (syyttömyysperiaate). Velvoitetta täydentää erityissäännös nuorista syytetyistä, jotka on pidettävä erillään aikuisista vangeista. Suomi on tehnyt varauman yleissopimuksen velvoitteeseen pitää nuoret syytetyt erillään aikuisista. Suomen varaumassa todettiin, että vaikka Suomessa nuoret vangit säännönmukaisesti ovat erillään aikuisista vangeista, ei ole tarkoituksenmukaista omaksua joustavampien menettelytapojen absoluuttista kieltoa. Varauma on vieläkin voimassa.

Tutkintavankia koskeva syyttömyysolettama käy ilmi KP-sopimuksen 14 artiklasta, joka sisältää yksityiskohtaiset määräykset rikossyytteen tuomioistuinkäsittelystä ja syytetyille kuuluvista vähimmäistakeista. Syytetyyn tulee muun muassa saada riittävästi aikaa ja mahdollisuuksia valmistella puolustustaan, neuvotella itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan kanssa ja saada asiansa käsitellyksi ilman kohtuutonta viivytystä.

Yleissopimuksen 9 artiklassa on ilmaistu henkilökohtaisen vapauden ja koskemattomuuden suoja. Tutkintavankeja koskevan 9 artiklan 3 kohdan mukaan oikeudenkäyntiä odottavien henkilöiden pitämistä tutkintavankeudessa ei tule pitää yleisenä sääntönä.

Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan ihmisoikeussopimuksen tärkeimmät rikosoikeudelliseen vapaudenriistoon liittyvät artiklat ovat sopimuksen 3, 5 ja 6 artiklat. Ihmisoikeussopimuksen 3 artiklan mukaan ketään ei saa kiduttaa eikä kohdella tai rangaista epäinhimillisellä tai halventavalla tavalla. Ihmisoikeussopimuksen 5 artiklan mukaan vapaudenriiston kohteeksi joutuneelle on viipymättä ilmoitettava hänen ymmärtämällään kielellä vapaudenriiston perusteet ja häneen mahdollisesti kohdistetut syytteen. Jos vapaudenriiston perusteet muuttuvat vapaudenriiston aikana, henkilölle on tiedotettava myös uusista perusteista.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa syyttömyysolettaman sisältöä selventävät sopimuksen 6 artiklan 3 kohdassa luetellut syytetyille turvatut vähimmäisoikeudet. Artikla muistuttaa sisällöltään edellä käsiteltyä KP-sopimuksen 14 artiklaa. Suomen kansallisessa lainsäädännössä nämä lähinnä esitutkintaan ja rikosoikeudenkäynnin järjestämiseen liittyvät oikeudet on turvattu esitutkintalaissa (449/1987) ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa.

Sitä, mitä muuta syyttömyysolettamasta nimenomaan tutkintavangin oikeuksien ja kohtelun järjestämisen kannalta vankilassa seuraa, ei ole tarkemmin määritelty edellä mainituissa Suomea velvoittavissa ihmisoikeussopimuksissa. Syyttömyysolettaman ja tutkintavangin erityisaseman sisältöä on sen sijaan tarkennettu kansainvälisissä suosituksissa.

3.2. Kansainväliset suositukset

Vapautensa menettäneen kohtelua koskevia kansainvälisiä suosituksia on useita. Niitä on valmisteltu sekä Yhdistyneiden Kansakuntien että Euroopan neuvoston piirissä. Merkittävimmät vankeja ja tutkintavankeja koskevat kansainväliset suositukset ovat Yhdistyneiden Kansakuntien talous- ja sosiaalineuvoston 31 päivänä heinäkuuta 1957 hyväksymät vankeinhoidon vähimmäissäännöt ja Euroopan neuvoston ministerikomitean 12 päivänä helmikuuta 1987 hyväksymät Euroopan vankilasäännöt (R(87)3). Vapautensa menettäneen kohtelun kannalta tärkeitä suosituksia ovat myös Yhdistyneiden Kansakuntien yleiskokouksen 14 päivänä joulukuuta 1990 hyväksymät vankien kohtelun peruseriaatteet (45/111), yleiskokouksen 9 päivänä joulukuuta 1988 hyväksymät vapautensa menettäneen suojelua koskevat peruseriaatteet (43/173) ja 29 päivänä marraskuuta 1985 hyväksymät nuorisorikosoikeuden vähimmäissäännöt (Beijingin säännöt).

Yhdistyneiden Kansakuntien vähimmäissäännöt

Yhdistyneiden Kansakuntien vähimmäissäännöissä tutkintavankina pidetään henkilöä, joka on rikoksesta epäiltynä pidätetty tai vangittu ja jota pidetään säilössä poliisin huostassa tai tutkintavankilassa, mutta jonka asiaa ei ole vielä käsitelty tuomioistuimessa ja jota ei ole vielä tuomittu (sääntö 84). Tutkintavangit on pidettävä erillään rangaistusvangeista (sääntö 8). Vankeja, joita ei ole tuomittu, tulee pitää syyttöminä ja kohdella sen mukaisesti.

Vähimmäissääntöjen mukaan tutkintavankeihin on sovellettava erityisjärjestelmää siten, ettei yksilön vapautta turvaavia määräyksiä loukata, eikä tutkintavankia koskevalle oikeudenkäyntinettelylle tuoteta haittaa. Säännöissä 85—93 selostetaan lähemmin erityisjärjestelmän piirteitä.

Tutkintavangit on pidettävä erillään rangaistusvangeista ja nuoret tutkintavangit tulee pitää erillään aikuisikäisistä ja periaatteessa myös eri laitoksessa (sääntö 85). Tutkintavankien tulee saada nukkua omissa erillisissä huoneissaan. He saavat halutessaan hankkia omalla kustannuksellaan ruokaa laitoksen ulkopuolta vankilahallinnon, perheen tai ystävien välityksellä, jos se on laitoksessa noudatettavan järjestyksen puitteissa mahdollista (sääntö 87).

Tutkintavangin on sallittava pitää omia vaatteitaan, jos ne ovat asiallisia ja puhtaita (sääntö 88) sekä hankkia omalla kustannuksellaan kirjoja, sanomalehtiä, ajanvietetarpeita, jotka eivät haittaa oikeuskäsittelyä eivätkä laitoksen järjestystä ja turvallisuutta (sääntö 90). Tutkintavangin oman lääkärin ja hammaslääkärin on vangin kustannuksella sallittava käydä häntä tapaamassa, jos siihen on perusteltu syy (sääntö 91). Tutkintavangille pitää tarjota mahdollisuus osallistua työntekoon, mutta häneltä ei tule sitä edellyttää. Jos tutkintavanki tekee työtä, hänelle on maksettava siitä palkkaa (sääntö 89).

Tutkintavangin tulee saada välittömästi ilmoittaa perheelleen säilöönnotosta ja hänelle tulee antaa mahdollisuudet yhteydenpitoon perheensä ja ystäviensä kanssa vain siinä määrin valvottuna kuin hänen asiansa oikeuskäsittely, laitoksen turvallisuus ja järjestys vaativat (sääntö 92). Puolustuksensa järjestämiseksi tutkintavangin on saatava anoa ilmaista oikeusavustajaa ja tavata avustajaansa puolustuksen valmistelua sekä luottamuksellisten ohjeiden antamista varten. Poliisi tai laitoksen henkilökunta saavat valvoa keskusteluja, mutta he eivät saa kuunnella niitä.

Euroopan neuvoston vankilasäännöt

Euroopan neuvoston vankilasäännöt sisältävät samankaltaisia, vaikkakin joiltakin osin tarkempia suosituksia tutkintavankien kohtelusta ja oikeusturvasta kuin YK:n vähimmäissäännöt. Vankilasääntöjen 91 artiklassa on ilmaistu tärkeä periaate, jonka mukaan tutkintavankien kohtelussa ei tule käyttää enempää rajoituksia kuin vangitsemisen tarkoituksen ja laitoksen turvallisuuden kannalta on välttämätöntä. Määräys velvoittaa järjestämään tutkintavangille säilytysolot, jotka ovat vapaammat kuin rangaistusvankien olot. Tarkoituksena on, ettei tutkintavankeusajasta muodostu etukäteistä rangaistuksen suorittamista.

3.3. Ihmisoikeuksien valvontaelinten lausunnot

Eurooppalaisella kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen kielteiseksi solmitulla yleissopimuksella perustettiin komitea, jonka tehtävänä on yleissopimuksen 1 artiklan mukaan käyntejä tekemällä tutkia vapaudenriiston kohteeksi joutuneiden henkilöiden kohtelua. Eurooppalainen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun taikka rangaistuksen estämiseksi toimiva komitea (CPT) on tehnyt Suomeen tarkastuskäynnit vuosina 1992, 1998 ja 2003. Komitea on antanut tarkastusraporteissaan useita suosituksia vankeinhoidon ja tutkintavankeuden toimeenpanon kehittämiseksi Suomessa.

CPT on kaikilla Suomeen tekemillään tarkastuskäynneillä pitänyt epäkohtana sitä, että tutkintavankeja säilytetään usein poliisin tiloissa pitkiä aikoja vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeenkin. Kaikki vangitut henkilöt tulisi pitää vankeinhoitolaitoksen tiloissa, koska säilyttämiseen poliisin tiloissa sisältyy harkintavallan väärinkäytön vaara. Vuoden 2003 tarkastuskäyntinsä jälkeen komitea huomautti, että Suomessa noudatettava käytäntö on epäasianmukainen myös siitä syystä, että poliisilaitosten tilat eivät yleensä sovellu vankien pitkäaikaiseen säilytykseen.

Komitea on myös toistuvasti arvostellut tutkintavankien puutteellisia toimintamahdollisuuksia poliisivankiloissa. Tutkintavangit saattavat viettää sellissään jopa 22–23 tuntia vuorokaudessa

lukuun ottamatta lyhyttä ulkoilua, kuulusteluja, peseytymistä ja vierailuja. Komitean mukaan tutkintavangeille tulee järjestää vähintään kahdeksan tuntia mielekästä ja vaihtelevaa sellin ulkopuolista toimintaa päivittäin. CPT on esittänyt, että niiden poliisivankiloiden oikeus säilyttää tutkintavankeja, jotka eivät voi järjestää tällaisia toimintoja, tulisi peruuttaa. Vuoden 2003 käyntinsä jälkeen komitea huomautti, että yksikään sen tarkastama poliisilaitos ei tarjonnut sopivaa järjestettyä toimintaa tutkintavangeille. Vangeilla oli yleensä mahdollisuus ulkoilla tunti päivässä, mutta ulkoilun olosuhteet olivat heikot.

Terveystieteiden järjestäminen tutkintavangeille poliisilaitoksissa on jatkuvasti ollut CPT:n huolenaiheena. Vuoden 1998 käyntinsä perusteella komitea suositteli, että kaikissa tutkintavankien säilyttämiseen oikeutetuissa poliisilaitoksissa tulisi säännöllisesti olla sairaanhoitaja. Komitea toisti kantansa vuoden 2003 tarkastuksen jälkeen.

CPT on eri yhteyksissä ottanut kantaa myös turvallisuusnäkökohdista johtuvaan vankien asuttamiseen ja erilläänpitoon. Komitean käsityksen mukaan pitkään jatkuva yksinäisyys voi olla niin haitallista vangille, että se voidaan tietyissä olosuhteissa katsoa epäinhimilliseksi ja alentavaksi kohteluksi. CPT on pitänyt vankien hallinnollisesti tapahtuvaa erillään pitämistä sinänsä hyväksyttävänä, mutta vaatinut menettelyllisten oikeusturvatakeiden noudattamista. Jos turvasyyt eivät estä, toimenpiteen tarkoitus on ilmoitettava vangille. Komitean mukaan vangin erillään pitämistä koskeva päätös täytyy ottaa uudelleen harkittavaksi vähintään kolmen kuukauden välein ja harkintaan tulee lisäksi liittää lääketieteellis-sosiaalinen lausunto. Komitean mukaan on välttämätöntä saada vankilahenkilökunta kiinnittämään huomiota kaikkiin vankien välisen väkivallan merkkeihin ja on myös varmistettava, että henkilökunta puuttuu tällaisiin ilmiöihin päättäväisesti ja tehokkaasti, jos se on tarpeen.

Komitea on raporteissaan todennut, että erilaisiin ryhmiin (nuorisovangit ja aikuiset vangit; vankeusvangit ja tutkintavangit) kuuluvien vankien sijoittaminen samoille asuinosa-asteille voi muodostaa hyvin suuren riskin vankien turvallisuudelle ja hyvinvoinnille. On epärealistista odottaa, että yksi ainoa laitos voi huolehtia kaikista niistä turvajärjestelyistä ja turvaolosuhteista, joita eri vankiryhmiä varten vaaditaan. Vuonna 1998 tehty käynti Suomeen osoitti komitean mukaan selvästi, että Suomen vankilajärjestelmässä on syytä kokonaisuutena paneutua tiiviimmin vankien luokitteluun ja sijoittamiseen.

Komitea on kiinnittänyt huomiota myös eräisiin tutkintavankien oikeusturvassa ilmenneisiin epäkohtiin. Näitä esiintyi vapaudenriiston kohteeksi joutuneen oikeuksista tiedottamisessa, oikeudessa ilmoittaa omaiselle tai kolmannelle osapuolelle vapaudenriistosta, oikeusavustajan käyttämismahdollisuuksissa kuulusteluvaiheessa ja oikeusavustajan vierailujen valvonnassa.

Komitea on kiinnittänyt huomiota rangaistuslaitoksissa noudatettuun vankien sijoittelukäytäntöön, jonka mukaan tutkintavangit ja vankeusvangit sekä nuoret ja aikuiset voidaan sijoittaa samoihin tiloihin, usein jopa samoihin sellisiin. Sen käsityksen mukaan tutkintavankilan päiväjärjestyksestä tulisi näkyä tutkintavankien ja vankeusvankien erilaisen oikeudellisen asemansa ja heidän erilaisten tarpeidensa. Komitea on esittänyt toivomuksen, että ne lainsäädännölliset muutokset, joiden tarkoituksena on vähentää tutkintavankien määrää ja tutkintavankeuden yleistä kestoa poliisilaitoksilla, tulisi toteuttaa niin nopeasti kuin mahdollista.

Myös Yhdistyneiden Kansakuntien kidutuksen vastaisella yleissopimuksella perustettu komitea on tehnyt suosituksia vankeinhoidon kehittämiseksi. Suomen kolmannen määräaikaisraportin käsittelyn yhteydessä komitea suositteli, että tutkintavankeudesta annettua lakia muutettaisiin siten, että tutkintavangin eristämistä, sen kestoa ja enimmäispituutta valvotaan oikeudellisesti.

4. Nykytilan ongelmat

4.1. Tutkintavankien oikeuksien turvaaminen

Tutkintavankeja koskevasta syyttömyysolettamasta seuraa, ettei heidän kohtelussaan tule käyttää enempää rajoituksia kuin vangitsemisen tarkoituksen ja laitoksen turvallisuuden kannalta on välttämätöntä. Periaate velvoittaa järjestämään tutkintavangille vapaammat säilytysolot kuin rangaistusvangille.

Syyttömyysolettaman mukaisen kohtelun järjestäminen edellyttää käytännössä, että tutkintavangit pidetään erillään rangaistusta suorittavista vangeista. Nykyään tällaista erillään pitämistä ei kuitenkaan vankiloissa noudateta eikä asiasta ole sääntelyä laissa. Tilanne on tutkintavankien oikeuksien toteutumisen kannalta ongelmallinen.

Myöskään alle 18-vuotiaiden tutkintavankien erillään pitämisestä ei sisälly lakiin säännöstä. Tutkintavankeusaikana joudutaan puuttumaan kansalaisten perusoikeuksiin tavalla, joka pitäisi säädellä nykyistä tarkemmin ja täsmällisemmin. Tutkintavankeustyöryhmän kannan mukaiset säännökset näistä kysymyksistä ehdotetaan otettaviksi uuteen tutkintavankeuslakiin.

4.2. Tutkintavankien sijoittaminen ja olosuhteet

Suomessa tutkintavankeja voidaan säilyttää poliisivankilassa vangitsemista koskevan oikeudenkäynnin jälkeenkin. Tällainen käytäntö on Euroopan maissa epätavallinen. Myös CPT on kiinnittänyt asiaan edellä selostetulla tavalla huomiota, sillä komitean käsityksen mukaan tutkintavankeja ei periaatteessa saisi säilyttää poliisivankilassa. Kuulusteluista ja rikoksen selvittämisestä vastaavan viranomaisen ei väärinkäytösten välttämiseksi pidä vastata myös tutkintavangin säilyttämisestä.

Nykyään laissa ei ole enimmäisaikaa tutkintavankien säilyttämiselle poliisivankilassa. Käytännössä tuomioistuimien useimmiten vahvistaa tutkintavankien esittämän pyynnön sijoittamispaikasta. Tutkintavankien oikeuksia joudutaan usein rajoittamaan riippumatta siitä, sijoitetaanko tutkintavanki poliisin tiloihin vai rangaistuslaitokseen. Sijoituspaikalla on kuitenkin merkitystä, sillä poliisivankilassa ei tutkintavangeille voida järjestää suosituksen mukaista toimintaa ja heidän oikeutensa ovat käytännön syistä usein huomattavasti rajoitetummat kuin rangaistuslaitoksessa. Tällainen oikeuksien lisärajoittaminen on vastoin syyttömyysolettamaan perustuvaa periaatetta, jonka mukaan tutkintavankien olosuhteiden tulisi olla vähemmän rajoitettuja kuin vankeusrangaistusta suorittavien vankien.

On tärkeää, ettei tutkintavankeusajasta muodostu rangaistuksen luonteista. Nykyään poliisivankiloissa säilytettävien tutkintavankien olosuhteet ovat kuitenkin keskimäärin selvästi heikommät kuin vankeusvankien. Nämä erot tutkintavankien asemassa tulivat esiin myös työryhmän lähettämässä kyselyssä, jonka tulosten mukaan erityisesti tutkintavankien mahdollisuudet osallistua erilaisiin vapaa-ajan toimintoihin ovat vankiloissa paremmat kuin poliisin säilytystiloissa. Tosin tutkintavankeuden alkuvaiheessa esitutkintatoimien intensiivisyys voi vähentää toimintoihin käytettävissä olevaa vapaa-aikaa. Vankiloissa tutkintavangeilla on säännönmukaisesti mahdollisuus television ja radion seuraamisen lisäksi muun muassa kuntoiluun, kirjaston käyttöön ja erilaisten pelien pelaamiseen. Lisäksi varsin suuri osa tutkintavangeista voi osallistua vankilassa järjestettävään muuhun kuin vapaa-ajan toimintaan. Näitä ovat koulutus, päihdekuntoutus ja työtoiminta.

Tutkintavankien säilyttämistä poliisivankiloissa voidaan vähentää sekä käytännön toimin että määrittelemällä poliisin tiloihin sijoittamisen edellytykset laissa.

4.3. Tutkintavangille määrättävät rajoitukset

Tutkintavankeudesta annetun lain 6 §:n 3 momentin mukaan tutkintavankien välinen yhteydenpito, joka vaarantaa rikoksen selvittämistä, on mahdollisuuksien mukaan estettävä. Tutkintavangille määrätään usein rajoituksia, jotka voivat koskea puhelimen käyttöä, tapaamisia tai yhdessäoloa muiden vankien kanssa. Yhteydenpitorajoitusten määrääminen on käytännössä melko tavallista, varsinkin tutkintavankeuden alkuvaiheessa. Esimerkiksi Vantaan vankilassa oli tällaisia rajoituksia 20 tutkintavangilla 12 päivänä elokuuta 2003. Mainittuna päivänä Vantaalla oli 105 tutkintavankia, joten noin joka viidennelle heistä oli määrätty jokin yhteydenpitorajoitus. Sisällöltään rajoitukset vaihtelivat, yli puolella (12) yhteydenpito muihin tutkintavankeihin oli määräyksen mukaan estettävä. Käytännössä tämä usein tarkoittaa ympärivuorokautista yksin olemista. Joillakin rajoitus käsitti erillään pitämisen vain samassa jutussa mukana olevista tutkintavangeista. Lisäksi voidaan antaa esimerkiksi puhelimen käyttöä tai sallittujen vierailijoiden henkilöllisyyttä koskevia kieltoja. Osalla vangeista rajoitukset saattavat kestää hyvinkin pitkään, jopa kuukausia.

Nykyisin tällaiset rajoitukset määrätään tutkinnanjohtajan pyynnöstä. Rajoitusten määräämistöimivallasta, kestosta ja perusteista ei ole laissa kuitenkaan säännöksiä.

CPT on muun muassa Tanskalle ja Norjalle antamissaan tarkastusraporteissa puuttunut tutkintavangeille asetettaviin rajoituksiin. Komitea edellyttää, että tällaisia rajoituksia määrätään ainoastaan poikkeuksellisissa tilanteissa ja että rajoitukset suhteutetaan yksittäisen tapauksen rikostutkinnallisiin tarpeisiin. Rajoitus tulee vahvistaa tuomioistuimessa perusteilla, jotka ilmoitetaan vangille, jollei rikostutkinnallisista syistä muuta johdu. Tutkintavangilla tulee olla oikeus hakea muutosta tuomioistuimessa tai muussa riippumattomassa elimessä ainakin tapauksissa, joissa rajoitukset on määrännyt syyttäjä. Myös Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeuskomitea on kiinnittänyt asiaan huomiota.

On selvää, että tutkintavangin oikeutta pitää yhteyttä muihin voidaan joutua rikostutkinnallisista syistä rajoittamaan. Tällaisilla rajoituksilla puututaan kuitenkin voimakkaasti tutkintavangin oikeuksiin, joten niiden edellytykset tulisi säännellä nykyistä tarkemmin.

5. Vireillä olevat uudistukset

5.1. Ehdotus tutkintavankeuslaiksi

Oikeusministeriössä on valmisteltu vankeuslainsäädännön kokonaisuudistus, joka tulee sisältämään ehdotuksen uudeksi ajanmukaiseksi tutkintavankeuslaiksi. Uudistus pohjautuu kesällä 2001 mietintönsä luovuttaneen vankeusrangaistuskomitean (2001:6) työhön. Esitykset on tarkoitettu antaa eduskunnalle kesäkuussa 2004.

Uudistuksen lähtökohdat

Perustuslain 7 §:n 3 momentin mukaan vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Säännöksen esitöiden perusteella vapautensa menettäneelle kuuluvat oikeudet tulee turvata kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa viitoitetulla tavalla. Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksis-

sa omaksutun syyttömyysolettaman mukaan tutkintavangin oikeusaseman ja kohtelun tulee poiketa vankeusrangaistusta suorittavan vangin kohtelusta.

Tavoitteena on saattaa tutkintavankeja koskevat säännökset vastaamaan kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja suosituksissa tutkintavangille suotua erityisasemaa.

Tutkintavangin kohtelua koskevat säännökset

Tutkintavankien säilyttämistä poliisin tiloissa pyritään uudessa sääntelyssä rajoittamaan. Laissa ehdotetaan säädettäväksi tarkemmin niistä perusteista, joilla tutkintavankia voidaan pitää poliisivankilassa sekä poliisivankilassa säilyttämisen enimmäisajasta, josta voitaisiin painavista syistä poiketa. Tällainen säännös on tarpeen myös käytännön ohjaamiseksi. Päätösvalta asiassa olisi tuomioistuimella.

Samalla ehdotetaan, että nykyinen järjestelmä, jossa oikeusministeriö hyväksyy sisäasiainministeriön hallinnonalalla ja valvonnassa olevan tilan soveltuvaksi tutkintavankien säilyttämiseen, lakkautetaan. Tutkintavankeuslakiin ehdotetaan lisättäväksi vankeuslakia vastaavasti säännökset rangaistuslaitokseen ottamisesta, tulotarkastuksesta ja määräyksistä tiedottamisesta.

Nykyisen käytännön selventämiseksi kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleis-sopimuksen 10 artiklan 2 kohdasta ilmenevä tutkintavankien erilläänpitämisvelvoite ehdotetaan kirjattavaksi tutkintavankeuslakiin. Koska lapsen oikeuksien yleissopimuksen 37 artiklan alikäisiä koskeva erilläänpitämisvelvoite koskee tutkintavankeja, määräys ehdotetaan kirjattavaksi myös tutkintavankeuslakiin. Tutkintavangin perushuoltoa koskevat säännökset ehdotetaan kirjattavaksi tutkintavankeuslakiin saman sisältöisinä kuin ne ehdotetaan otettavaksi vankeuslakiin.

Koska tutkintavangit eivät ole velvollisia osallistumaan toimintaan, nykyisen lain säännös ehdotetaan sisällytettäväksi lakiin vähäisin täsmennyksin. Selkeyden lisäämiseksi lakiin ehdotetaan säännöstä, jonka mukaan tutkintavangille ei voida antaa lupaa osallistua toimintaan rangaistuslaitoksen ulkopuolella. Tutkintavangin omaisuudesta ja tuloista ehdotetaan säädettäväksi pääosin samalla tavalla kuin vankeuslaissa. Koska syyttömyysolettamasta voidaan johtaa tutkintavankien erityinen oikeus käyttää omia varojaan, niiden käytön kieltämisen kynnys olisi korkeampi kuin vankeusrangaistusta suorittavilla vangeilla.

Tutkintavankeus saattaa usein alkaa yllättäen ilman, että tutkintavangilla olisi ollut tilaisuutta asioidensa järjestämiseen vapaudessa. Tämän vuoksi lakiin ehdotetaan nimenomaista säännöstä siitä, että tutkintavangille on annettava apua ja tukea tällaisten asioiden hoitamisessa.

Euroopan neuvoston vankilasäännöissä tutkintavangeille on turvattu oikeus saada valitsemansa lääkärin tai hammaslääkärin hoitoa. Asiasta ehdotetaan otettavaksi säännös lakiin siten rajattuna, että oikeutta voitaisiin rajoittaa laitossäilytyksen tai tutkintavankeuden vaarantumisen vuoksi. Tutkintavankeus on usein psyykkisesti raskasta aikaa, jolloin tutkintavanki voi tarvita ammatillista psykologin tukea ja apua. Avusta ehdotetaan nimenomaista säännöstä lakiin.

Tutkintavankien vapaa-ajan käyttöä, kirjeenvaihtoa ja puhelimen käyttöä koskevat säännökset ehdotetaan kirjoitettavaksi lakiin lähes saman sisältöisinä kuin vankeusvangeilla. Koska tutkintavangille on KP-sopimuksen 14 artiklassa ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa turvattu erityinen oikeus valmistella puolustustaan, säännöksiin ehdotetaan tehtäväksi se ero, että tutkintavangilla olisi laajempi oikeus puhelimen käyttöön kuin vankeusvangeilla.

Tutkintavankia ei voida tällä hetkellä kurinpidollisesti rangaista, vaikka tutkintavangit ovat vankilassa usein kuukausia, jopa vuosia. Järjestelmän selkeyden, ennustettavuuden ja oikeudenmukaisuuden lisäämiseksi ehdotetaan, että myös tutkintavangille voitaisiin määrätä kurinpitorangeistus. Erona vankeusvankeihin olisi, ettei tutkintavangille voitaisi määrätä suoritettun ajan menettämisseuraamusta.

Lakiin ehdotetaan myös säännöksiä tutkintavangin tarkastamisesta, valvonnasta sekä heihin kohdistuvasta voimankäytöstä ja turvaamistoimenpiteistä.

Edellä jaksossa 4.3. on käsitelty tutkintavangille määrättäviä rajoituksia, jotka voivat koskea esimerkiksi puhelimen käyttöä, tapaamisia tai yhdessäoloa muiden vankien kanssa. CPT edellyttää, että tällaisia yhteydenpitorajoituksia määrätään ainoastaan poikkeuksellisissa tilanteissa ja että ne suhteutetaan yksittäisen tapauksen rikostutkinnallisiin tarpeisiin. Rajoitukset tulee vahvistaa tuomioistuimessa. Lisäksi CPT edellyttää, että rajoitusten tarpeellisuus tutkitaan säännöllisin väliajoin. Myös Yhdistyneiden Kansakuntien ihmisoikeuskomitea on kiinnittänyt asiaan huomiota Suomen kolmatta määräaikaisraporttia käsitellessään.

Koska tutkintavangille määrättävillä yhteydenpitorajoituksilla puututaan voimakkaasti tutkintavangin oikeuksiin, yhteydenpitorajoitusten tarkemmat edellytykset, kesto ja niiden päättämisen toimivalta ehdotetaan säädettäväksi nykyistä tarkkarajaisemmin ja täsmällisemmin laissa. Yhteydenpidon rajoittamista koskeva määräys heikentää tosiasiallisesti tutkintavangin mahdollisuutta osallistua toimintoihin. Tämän seurauksena tutkintavangin osallistumismahdollisuuksien voidaan ajatella käytännössä paranevan.

Myös nykyiset säännökset vankien kuljetuksesta ovat vanhentuneita. Ongelmana on lisäksi se, että asetuksen tasolla säädetään sellaisista vangin oikeuksista ja velvollisuuksista, joista perustuslain 80 §:n ja 7 §:n 3 momentin nojalla tulisi säätää lain tasolla. Koska kuljetuksen aikana tutkintavankien oikeuksia joudutaan rajoittamaan, tästä ehdotetaan otettavaksi säännös tutkintavankielakiin.

5.2. Poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelua koskeva lainsäädäntö

Sisäasiainministeriössä on valmisteltu ehdotus laiksi poliisin säilyttämien henkilöiden kohtelusta. Lakia sovellettaisiin poliisin tiloihin sijoitettujen tutkintavankien, poliisin säilytettävänä olevien pidätettyjen ja kiinni otettujen kohteluun sekä sellaisten muiden poliisin säilyttämien laillisella perusteella vapautensa menettäneiden kohteluun, joiden kohtelusta ei olisi muualla laissa säädetty toisin. Laissa säädettäisiin vapautensa menettäneiden kohtelussa noudatettavista yleisistä periaatteista, vapautensa menettäneen oikeuksista ja velvollisuuksista sekä niistä toimenpiteistä, joihin poliisin henkilökunnalla olisi oikeus ryhtyä henkilön vapauden rajoittamiseksi sinä aikana, jona vapautensa menettänyt on poliisin säilyttämänä.

Poliisin tiloihin sijoitettujen tutkintavankien sekä poliisin säilyttämien pidätettyjen ja kiinni otettujen kohtelua koskevan lainsäädännön uudistamisen lähtökohtana on ollut säätää heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan sekä perusoikeuksien rajoituksista lain tasolla perustuslain asettamien vaatimusten ja ihmisoikeussopimusten velvoitteiden mukaisesti.

Vapautensa menettäneen oikeuksien ja velvollisuuksien osalta noudatettaisiin oikeusministeriön valmistelemassa hallituksen esityksessä vankeusrangaistuksen täytäntöönpanoa ja tutkintavankuuden toimeenpanoa koskeva lainsäädännöksi omaksuttuja periaatteita ottaen huomioon poliisin käytettävissä olevien säilytystilojen erityispiirteet, tutkintavankien poliisin tiloihin sijoituk-

sen kesto sekä pidätettyjen ja kiinni otettujen vapauden menetyksen kesto ja vapauden menetyksen alkuvaiheeseen liittyvä korostettu tarve kuulusteluihin ja muihin tutkinnallisiin toimenpiteisiin.

5.3. Muita uudistushankkeita

Euroopan neuvoston asiantuntijakomitea

Euroopan neuvoston tutkintavankeutta koskevia suosituksia uudistetaan parhaillaan. Neuvoston tutkintavankeutta käsittelevän asiantuntijatyöryhmän (PC-DP) on määrä valmistella uudet suositukset vuoden 2004 loppuun mennessä. Asiakirja tulee sisältämään yleisten periaatteiden lisäksi yksityiskohtaisia määräyksiä tutkintavankien kohtelusta. Luonnos sisältää suositukset vangitsemisen edellytyksistä, vangitsemisesta päättämisestä, tutkintavankeuden kestosta, oikeusavusta ja tulkauksesta, yhteyksistä perheeseen, tutkintavankeusajan vähentämisestä, tarpeettomasti vangitulle maksettavasta korvauksesta sekä määräajoista. Voimassa olevat suositukset on annettu vuonna 1980.

Asiantuntijatyöryhmän hyväksymien yleisperiaatteiden mukaan lähtökohtana prosessissa tulisi olla, että rikoksesta epäiltyä ei vangita. Laissa ei myöskään tulisi olla säännöksiä, joiden mukaan tietyistä rikoksista epäilty on aina vangittava. Työryhmän hyväksymien periaatteiden mukaan tutkintavankeutta tulee käyttää viimesijaisena keinona ja vain tilanteissa, joissa se on ehdottoman välttämätöntä. Vangitsemisella ei saa koskaan olla rangaistuksen luonnetta. Erilaisiin tilanteisiin sopivia tutkintavankeudelle vaihtoehtoisia pakkokeinoja tulisi kehittää mahdollisimman paljon.

Nuorten seuraamusjärjestelmää uudistava työryhmä

Oikeusministeriö asetti 7 päivänä lokakuuta 2003 työryhmän valmistelemaan nuorten seuraamusjärjestelmää koskevan lainsäädännön uudistamista. Työn pohjana ovat nuorisorikostoukkunnan maaliskuussa 2003 luovuttama mietintö (2003:2) ja siitä annetut lausunnot.

Työryhmän tehtävänä on laatia ehdotus nuorten epäiltyjen rikosasioiden käsittelemisestä ja heille tuomittavista seuraamuksista. Ehdotuksen tulee sisältää säännökset arestista tai muusta elektronisesti valvotusta liikkumavapauden rajoittamisesta. Tässä selvitystyössä tullaan arvioimaan muun muassa arestin valvonnan teknisiä toteuttamiskeinoja. Tämän työn tuloksia voidaan hyödyntää myös tutkintavankeuden tehostetun valvonnan teknisiä toteuttamismahdollisuuksia arvioitaessa.

Tavoitteena on hallituksen esityksen antaminen eduskunnalle keväällä 2005, jolloin säännökset olisi mahdollista saattaa voimaan vielä nykyisen vaalikauden aikana.

Muita vireillä olevia hankkeita

Oikeusministeriössä on vireillä useita rikosprosessin yleisiä uudistushankkeita, joihin sisältyy sekä lainsäädännön tarkistamista että käytännön työtapojen kehittämistä. Nämä kehittämissuunnitelmat eivät kuulu tutkintavankeustyöryhmän toimeksiantoon. Sekä alioikeus- että hovioikeusprosessin nopeuttaminen vähentävät luonnollisesti tutkintavankien määrää niissä tapauksissa, joissa epäilty on vangittuna syytteen nostamisen jälkeen. Muutoksilla ei olisi juuri vaikutusta kokonaisvankilukuun, koska ne lähinnä vain siirtäisivät vapaudenmenetyksen painopistettä tutkintavankeudesta rangaistuksen suorittamisen puolelle.

Työryhmän ensisijaisena tehtävänä on ollut etsiä keinoja tutkintavankien määrän vähentämiseksi. Samanaikaisesti on varsinkin vakavan talousrikollisuuden vuoksi havaittu vastakkaistakin tarvetta eli perusteita vangitsemisten lisäämiseen tilanteissa, joissa henkilö saattaa vältellä vankeusrangaistusta muuttamalla maasta pois. Tilanteen parantamiseksi oikeusministeriön asettama työryhmä on ehdottanut, että ehdottomaan vankeusrangaistukseen vähintään kahdeksi vuodeksi tuomitut vangittaisiin nykyistä useammin. Yli kolmen vuoden tuomion saanut tulisi pääsääntöisesti vangita, vaikkei suoranaista pakenemisen tai täytäntöönpanon karttamisen tai rikollisen toiminnan jatkamisen vaaraa olisikaan osoitettu (Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2002:12, Vankilaan toimittaminen). Tälläkään muutoksella ei juuri ole vaikutusta kokonaisvankilukuun, koska se pääasiassa vain siirtää vapaudenmenetyksen painopistettä rangaistuksen suorittamisesta tutkintavankeuden puolelle.

Myös vanginkuljetusjärjestelmää uudistetaan parhaillaan. Oikeusministeriön ja sisäasiainministeriön asettama vanginkuljetustyöryhmä luovutti heinäkuussa 2003 ehdotuksensa uudeksi vanginkuljetuslaiksi sekä laiksi turvatarkastuksista tuomioistuimissa annetun lain muuttamisesta (OM: Lausuntoja ja selvityksiä 2003:20). Uudistuksen tavoitteena on luoda nopea, tehokas ja turvallinen kuljetusjärjestelmä, jossa otetaan huomioon kuljetettavan henkilön lain- ja asianmukainen kohtelu.

Tutkintavankeustyöryhmä pitää vanginkuljetusjärjestelmän kehittämistä tärkeänä erityisesti uudistettavan sääntelyn kannalta. Uuden vankeuslainsäädännön voimaan tultua kuljetuksia poliisin säilytystiloista vankiloihin tulee olemaan nykyistä enemmän. Hyvin toimiva kuljetusjärjestelmä voi osaltaan lyhentää tutkintavankeusaikoja.

6. Työryhmän ehdotukset

Tutkintavankien kokonaismäärän vähentäminen

Yhtenä työryhmän tehtävänä oli selvittää keinoja tutkintavankien kokonaismäärän vähentämiseksi. Seuraavassa kuvataan tähän tähtääviä toimenpiteitä. On kuitenkin myös kehityssuuntia, jotka jossakin määrin lisäävät tutkintavankien määrää. Tarvetta tutkintavankeuden käytön lisäämiselle aiheuttaa esimerkiksi poliisin tavoite aiempaa tehokkaammin puuttua järjestäytyneiden rikollisryhmien toimintaan. Tutkintavankien määrää saattaa paitsi vähentää, osaltaan jonkin verran myös lisätä kaavailtu elektronisesti valvottu, tehostettu matkustuskielto. Myös muutokset tuomion perusteella tehtävää vangitsemista koskeviin säännöksiin voivat hieman lisätä tutkintavankien määrää.

Vaikka mainittujen kehityssuuntien ja työryhmän ehdotusten välillä näyttäisikin olevan ristiriita, tämä on vain näennäinen. Ihannetilassa tutkintavankeutta käytetään silloin, kun siihen on selvästi perustellut syyt. Sen sijaan sitä ei käytetä, jos tutkintavankeuden tavoitteet voidaan saavuttaa muilla keinoilla. Tällaisen tavoitteen mukaisia ovat sekä työryhmän ehdotukset että perustellut toiminnan tehostamiskaavailut silloinkin, kun jälkimmäiset voisivat lisätä tutkintavankien määrää.

Matkustuskiellon käytön lisääminen

Tutkintavankeustyöryhmä pitää voimassa olevan lainsäädännön mukaisen matkustuskiellon nykyistä aktiivisempaa käyttöä yhtenä keinona, jolla tutkintavankien määrää voitaisiin vähentää. Vangitsemisten laajamittainen korvaaminen matkustuskielloilla ei työryhmän käsityksen mukaan

kuitenkaan ole realistinen tavoite. Matkustuskiellolla voitaisiin pyrkiä katkaisemaan erityisesti nuoren alkava rikoskierre, mutta taparikollisten kohdalla kiellolle ei voida asettaa samanlaisia tavoitteita. Alle 18-vuotiailla nuorilla tavoitteiden saavuttaminen riippuu esimerkiksi heidän huoltajiensa halusta ja kyvystä osallistua matkustuskiellon valvontaan.

Sekä alueelliset että yksittäisten poliisivirkamiesten väliset erot matkustuskieltojen käytössä ovat nykyään suuret. Tutkinnanjohtajat ja tuomioistuimet käyttävät voimassa olevan lainsäädännön puitteissa pakkokeinoja vaihtelevin tavoin. Joillakin paikkakunnilla nuorten rikoksiin on jo vaikiintuneesti pyrittykin vaikuttamaan matkustuskielloilla. Tällaisessa käytössä ei tosin aina ole kyse sellaisista matkustuskielloista, jotka käytännössä vähentäisivät vangitsemisten määrää.

Työryhmä ehdottaa, että jo olemassa olevaa säännöstöä sovellettaessa matkustuskielto nähtäisiin vankeuteen nähden ensisijaisena vaihtoehtona silloin, kun kummallakin pakkokeinolla voidaan saavuttaa pakkokeinon käyttämisen tavoitteet. Tavoitteeseen voitaisiin pyrkiä vaikuttamalla poliisiin, syyttäjien ja tuomioistuinten noudattamaan käytäntöön. Mahdollisuuksiin käyttää matkustuskieltoa vangitsemisen korvaajana tulee kiinnittää huomiota poliisin tulosohjauksessa ja tutkinnanjohtajien koulutuksessa. Asiaan on kiinnitettävä huomiota myös tuomarien jatkokoulutuksessa.

Tutkintavankeustyöryhmä ehdottaa myös, että matkustuskieltoa kehitettäisiin tehostamalla sen valvontaa. Nykyistä tarkemmin valvottu matkustuskielto voisi olla käyttökelpoinen myös tilanteissa, joissa vangitseminen on nykyään ainoa toimiva vaihtoehto. Matkustuskieltoa voitaisiin tehostaa kytkemällä siihen elektroninen valvonta puhelimen tai muun paikannuslaitteen avulla. Nuorisorikostoimikunnan (2003:2) ehdotuksia edelleen valmisteleva oikeusministeriön työryhmä selvittää vastaavaa kysymyskokonaisuutta sähköiseen arestiin liittyen, joten tutkintavankeustyöryhmä ei tee asiasta tarkempaa ehdotusta.

Tutkintavankeuden uudet vaihtoehdot

Tutkintavankeustyöryhmä pitää kiinnostavina eräitä muissa Euroopan maissa nykyään käytössä olevia vangitsemisen vaihtoehtoja. Työryhmä on tutustunut Euroopan neuvoston tutkintavankeutta kehittävän asiantuntijatyöryhmän kokoamiin tietoihin jäsenmaissa käytettävistä pakkokeinoista.

Suomen oikeusjärjestelmään soveltuvimmilta vaikuttavat päihdehoito tutkintavankeuden vaihtoehtona sekä takuusumman asettaminen turvaamaan syytetyn läsnäolo rikosprosessissa. Erityisesti mahdollisuutta päihdehoitoon määräämiseen vangitsemisen sijasta on työryhmän tietojen mukaan kaivattu tuomioistuinten käytännön työssä. Jo voimassa olevan lain mukaan matkustuskieltoon määrätty voidaan velvoittaa olemaan laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän ennestään on tai johon hänet otetaan. Käytännössä ongelmaksi muodostuu usein sopivan hoitopaikan puute.

Takuusumman asettaminen saattaisi työryhmän käsityksen mukaan olla käyttökelpoinen pakkokeino erityisesti ulkomaisten vastaajien vangitsemisesta päätettäessä. Edellä kuvattu tullilain 44 §:n mukainen vakuuden asettaminen on osoittautunut toimivaksi menettelyksi. Takuusummaa voitaisiin mahdollisesti käyttää matkustuskieltoon ja passin haltuunottoon yhdistettynä. Molemmat vaihtoehdot vaativat kuitenkin tarkempaa selvitystä. Työryhmän käytössä olleesta Euroopan neuvoston aineistosta ei esimerkiksi käy ilmi se, miten paljon kutakin menettelyä käytännössä

sovelletaan, missä määrin ne todellisuudessa ovat vangitsemisen vaihtoehtoja ja mitä ongelmia niihin mahdollisesti liittyy.

Tutkintavankeuden vaihtoehtoja koskevassa keskustelussa on esitetty myös uudentyyppistä yksilöllistä vangitsemisratkaisua osaksi pakkokeinovalikoimaa. Epäilty voisi olla vangittuna rikollisen toiminnan jatkamisvaaran perusteella esimerkiksi vain viikonloppuisin. Tällaisen ratkaisun tekeminen edellyttäisi sujuvaa viranomaisten välistä tietojen vaihtoa jo tutkinnan alkuvaiheessa, sillä tuomioistuimella tulisi olla käytössään kaikki riskin arvioimiseksi olennaiset tiedot epäilystä. Sosiaaliviranomaisilla ja kriminaalihuoltolaitoksella on usein epäillyn aikaisemmasta käyttäytymisestä ja olosuhteista tietoja, joilla on merkitystä pakkokeinopäätöstä tehtäessä. Työryhmä on kiinnostunut esimerkiksi Hollannissa lähitulevaisuudessa käyttöön otettavasta kaikille pidätetyille tehtävästä nopeasta sosiaalisen tilanteen arviointimenettelystä. Edellä mietinnön kansainvälisessä vertailussa on kuvattu menettely, jossa poliisi kolmen päivän kuluessa pidättämisestä hankkii epäillyn sosiaalisesta tilanteesta syyttäjälle ja tuomioistuimelle tarpeelliset tiedot.

Yksilöllisesti suunniteltuja rajoituksia voitaisiin asettaa myös sellaisina, että epäilty säilyttäisi koko ajan vapautensa. Työryhmän arvion mukaan osa rikosten jatkamisvaarasta johtuvista tutkintavankeuksista voitaisiin korvata vapaudessa tapahtuvalla *tutkintavalvonnalla*. Tutkintavalvonta voisi sisältää erilaisia määräyksiä, esimerkiksi velvoitteen opiskella tai käydä työssä. Myös epäillyn vapaa-ajan viettoa koskevia rajoituksia voitaisiin asettaa. Määräykset voisivat koskea esimerkiksi päihteiden käyttöä tai oleskelua tietyllä alueella. Tämäntyyppinen pakkokeino soveltuisi erityisesti nuorille, joiden rikollinen käyttäytyminen usein keskittyy iltoihin ja viikonloppuihin.

Työryhmä ehdottaa, että edellä mainituista ulkomaisista käytännöistä hankitaan oikeusministeriöiden kautta mahdollisimman perusteelliset tiedot sen arvioimiseksi, ovatko nämä vaihtoehdot sovellettavissa Suomessa.

Työryhmä ehdottaa, että nykyistä yksilöllisempien pakkokeinojen käyttöönottamisen mahdollisuuksia tutkitaan. Erityyppiset yksilöllisesti suunnitellut ratkaisut voisivat työryhmän käsityksen mukaan olla varsinkin nuorille epäillyille käyttökelpoisia tutkintavankeuden vaihtoehtoja.

Tutkintavankien määrän vähentäminen poliisivankiloissa

Tutkintavankien sijoittamista koskeva säännös

Työryhmän tehtävänä on ollut pohtia keinoja, joilla poliisivankiloissa olevien tutkintavankien määrää voitaisiin vähentää. Tutkintavankien sijoittaminen poliisiin tiloihin on periaatetasolla ongelmallista menettelyyn sisältyvän harkintavallan väärinkäytön mahdollisuuden vuoksi. Suomessa vallalla oleva käytäntö, jossa sama viranomainen on vastuussa rikoksen selvittämisen lisäksi tutkintavangin olosuhteista, on Euroopan unionin jäsenmaissa hyvin poikkeuksellinen.

Vankeuslainsäädännön kokonaisuudistukseen sisältyvässä ehdotuksessa uudeksi tutkintavankeuslaiksi säädetään myös tutkintavangin sijoittamisesta. Ehdotettavan tutkintavankeuslain 2 luvun 1 §:n mukaan vangitun ensisijainen sijoituspaikka olisi vankila. Sijoittaminen poliisiin ylläpitämään tutkintavankien säilytystilaan olisi mahdollista vain tietyin laissa säädetyin edellytyksin. Lain pääsäännön mukainen enimmäisaika tutkintavangin säilyttämiselle poliisin säilytystiloissa olisi neljä viikkoa. Työryhmä on käsitellyt säännösehdotusta ja tehnyt siihen eräitä tarkennuksia.

Tarkennetussa muodossaan säännös toisaalta mahdollistaa esitutinnan tehokkuuden ja nopeuden, ja toisaalta nykyistä paremmin turvaa tutkintavangin oikeusaseman. Esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle kesällä 2004.

Esitutinnan tiivistäminen vangitsemisen alkuvaiheessa

Rikosprosessin sujuvuuteen on viime vuosina kiinnitetty erityistä huomiota, ja asioiden käsitteilyaikoja on myös onnistuttu käytännössä lyhentämään. Tutkintavankeustyöryhmä painottaa, että prosessin nopeuttaminen on mielekästä sekä rikostutinnan tehokkuuden että tutkintavankien oikeuksien toteutumisen kannalta.

Tutkintavankeusaikoja poliisivankiloissa on jo pystytty lyhentämään kehittämällä esitutinnan johtamista, työnjakoa ja muita käytäntöjä.

Työryhmä ehdottaa, että esitutkintaa entisestään pyritään tiivistämään etenkin tutkinnan alkuvaiheessa. Esitutinnan johtamiseen on kiinnitettävä erityistä huomiota. Asiaa tulee painottaa poliisin tulohajauksessa ja tutkinnanjohtajien koulutuksessa.

Tutkintavankien asema

Vastuu tutkintavankien kohtelusta poliisivankiloissa kohdennetaan selkeästi

Työryhmä pitää tärkeänä tutkinnanjohton ja vangitun olosuhteista päättämisen välistä periaatteellista eroa. Suurimmissa poliisivankiloissa tutkintavangit sijoitetaan nykyään erilliselle selliosastolle, jonka valvonnasta vastaavat vartijat. Näissä laitoksissa tutkintaosaston päällikkö ei toimi vankilaosaston päällikkönä. Pienemmissä yksiköissä vastaava jaottelu on vaikeampi toteuttaa. Nykyään tutkinnanjohtaja päättää kuitenkin vangitun oikeuksista, kuten tapaamisista ja yhteydenpitorajoituksista, mitä kidutuksen ja muun epäinhimillisen kohtelun vastainen komitea (CPT) ei pidä hyväksyttävänä. Yhteydenpitorajoituksista päättäminen tulee uuden lainsäädännön myötä siirtymään lähes täysin tutkinnanjohtajilta tuomioistuimille.

Työryhmä ehdottaa, että poliisivankiloissa eriytetään selkeästi rikostutinnan johto muusta tutkintavangin kohtelua ja päiväjärjestyksestä koskevasta päätöksenteosta.

Poliisivankiloiden valvonta- ja vastuuhenkilöille annetaan perustiedot vankeinhoidosta

Työryhmän käsityksen mukaan poliisivankiloiden tutkintavankien valvonnasta vastaavien henkilöiden tulisi saada samanlaista vankeinhoidollista koulutusta kuin vankeinhoitolaitoksessa valvonta- ja ohjaustehtävissä toimivat virkamiehet saavat. Tämä voitaisiin toteuttaa esimerkiksi suunnittelemalla poliisivankiloiden henkilökunnalle soveltuvaa täydennyskoulutusta. Koulutuksen käytännön toteutukselle tulisi asettaa aikataulu, jonka kuluessa asianomaiset virkamiehet käyvät koulutuksen läpi.

Työryhmä ehdottaa, että poliisivankiloissa annetaan vankeinhoidollista koulutusta tutkintavankeja valvoville ja heidän kohtelustaan vastaaville henkilöille.

Tutkintavankien mahdollisuuksia osallistua toimintoihin lisätään

Työryhmän käsityksen mukaan tutkintavankien mahdollisuuksia osallistua sellin ulkopuolisiin toimintoihin ja vapaa-ajan toimintoihin tulisi parantaa sekä vankiloissa että poliisivankiloissa.

Poliisin tiloissa säilytettäville tutkintavangeille ei mielekästä toimintaa ole välttämättä tarjolla lainkaan. Joissakin laitoksissa jo olemassa olevat vapaa-ajan tilat voisivat olla tehokkaammassa käytössä.

Työryhmä ehdottaa, että osallistumismahdollisuuksia poliisivankiloissa lisätään. Sekä uusia poliisitaloja suunniteltaessa että vanhoja peruskorjattaessa tulee varmistaa, että tilojen rakenteet eivät tarpeettomasti aseta esteitä tutkintavankien asianmukaiselle ulkoilemiselle eivätkä normien mukaiselle sellin ulkopuoliselle toiminnalle. Tutkintavankiloissa osallistumismahdollisuuksia voidaan lisätä esimerkiksi henkilökuntarakennetta kehittämällä.

Sari Kemppi, VTM, tutkija
Kriminaalipoliittinen osasto, oikeusministeriö

TUTKINTAVANKIEN TILAT JA OLOSUHTEET

Tutkintavankeustyöryhmä päätti syksyllä 2003 selvittää tutkintavankien olosuhteita poliisivankiloissa ja vankiloissa. Tarkoituksena oli saada tietoa tutkintavankien määrästä, asumisolosuhteista, ulkoilumahdollisuuksista, erilaisten vapaa-ajan ja muiden toimintojen vaihtoehtoista sekä tutkintavankeuden kestosta. Käsillä oleva raportti valmistui alkuvuodesta 2004, ja se perustuu kyselylomakkeeseen, joka lähetettiin kaikille oikeusministeriön hyväksymille poliisivankiloille sekä tutkintavankeja säilyttäville vankiloille.

Kyselylomakkeessa pyydettiin arvioimaan tutkintavankien määrää ja olosuhteita vuoden 2002 olevien tietojen perusteella. Kysely lähetettiin 12 vankilalle ja 92 poliisilaitokselle. Kyselyyn vastasivat kaikki vankilat. Poliisivankiloiden osalta kyselyyn vastasi 64 poliisivankilaa. Poliisilaitoksista 18 ilmoitti, ettei laitoksessa säilytetä tutkintavankeja ja kymmenen poliisilaitosta ei vastannut kyselyyn. Vaikka poliisilaitosten osalta vastausprosenttia (70) voidaan pitää melko hyvänä, eräiden kysymysten osalta tutkimustulokset ovat monitulkintaisia. Ongelmana on, että kysymyksiä tulkittiin eri tavoin eri vastauspaikoissa. Tähän palataan tutkimustulosten esittelyn ohessa.

Selvityksen lopussa oleva kyselylomake jakautui kuuteen osaan, joista ensimmäisessä tiedusteltiin tutkintavankeuteen liittyviä perustietoja, kuten arviota tutkintavankien määrästä yhden päivän ja vuoden 2002 aikana, tutkintavankeuden kestoja vuorokausina, oikeuden käsittelyä odottavien tutkintavankien määrää sekä sitä, mistä rikoksista tutkintavangit yleensä ovat epäiltyinä. Toisessa osassa haluttiin saada tietoa sellien lukumäärästä ja koosta, ulkopuolisten tapaamisiin tarkoitetuista erillistiloista, tutkintavankien ulkoilutilojen koosta ja ulkoiluaajasta sekä peseytymistiloista ja terveydenhuollon saatavuudesta. Kolmannessa osassa kysyttiin tutkintavankien vapaa-ajanviettomahdollisuuksista ja neljännessä tutkintavankien päiväjärjestyksestä. Kaksi viimeistä osaa kyselystä liittyivät henkilökunnan resursseihin ja mahdollisiin ongelmiin, joita tutkintavankien kohtelussa on saattanut ilmetä.

Kyselyyn vastanneista poliisilaitoksista kaksi (1) olivat kyselyssä ainoat poliisivankilat, joiden tiloja oikeusministeriö ei ollut hyväksynyt tutkintavankien säilyttämiseen soveltuviksi. Muut vastanneet, eli 62 poliisivankilaa oli hyväksytty. Näistä hieman yli puolet (N=34) ilmoitti lisäksi hyväksymisvuoden, joka vaihteli vuodesta 1985 vuoteen 2003 siten, että 14 poliisivankilaa oli hyväksytty jo 1980-luvulla tai vuoden 1990 loppuun mennessä. Loput 20 kysymykseen vastanneista oli hyväksytty aikavälillä 1992-2003, joista 12 vasta vuonna 1998 tai sen jälkeen. Poliisivankiloista on lisäksi ilmoitettu tutkintavangeille osoitettujen tilojen hyväksymisvuosi.

Vankiloista saaduista vastauksista yksi tuli Vankisairaala. Vankisairaala on valtakunnallinen vankiloita palveleva yleislääkärijohtoinen sairaala, joka hallinnollisesti toimii Hämeenlinnan vankilan alaisena. Raporttia tarkasteltaessa on otettava huomioon Vankisairaalan toiminnan erot muihin tutkintavankeja säilyttäviin rangaistuslaitoksiin. Vantaan vankilan tiedot jäivät teknisen virheen vuoksi raportin ulkopuolelle, mutta tietoja tutkintavankien olosuhteista Vantaan vankilassa on jaksossa 2.3.2.

(1) Suomussalmen ja Sodankylän poliisivankilat.

Lisäksi tutkimustuloksia arvioitaessa on muistettava, että merkittäviä tilastollisia vertailuja ei aineiston pienen koon vuoksi voi tehdä. Vaikka eräitä kyselyn osia on taulukoiden analyysissä arvoitu paitsi lukumäärien myös suhteellisuuslukujen perusteella, kannattaa lukijan kiinnittää ensisijaisesti huomio varsinaisiin lukumääriin.

1. Tutkintavankien määrä ja arvioitu tutkintavankeusaika vuonna 2002

Tutkintavankeutta koskevan kyselyn ensimmäisessä osassa vastaajia pyydettiin arvioimaan tutkintavankien määrä yhden päivän aikana ja vuonna 2002 sekä tutkintavankeuden keskimääräinen kesto vuorokausina. Vastauksien hajonta oli varsin suuri, mitä selittää laitosten keskinäinen erillaisuus sekä niiden koossa että maantieteellisessä sijainnissa.

Koko aineistossa vastaajat arvioivat vuonna 2002 tutkintavankien keskimääräksi yhden päivän aikana seitsemän vankia. Kaikista vastanneista suurin osa (85 %) mainitsi tutkintavankien päiväkohtaiseksi määräksi korkeintaan 15, mutta tässä ilmeni huomattavia eroja rangaistuslaitosten ja poliisivankiloiden välillä. Tämä on ymmärrettävää, koska tutkintavankilat ovat suurempia kuin poliisivankilat. Toisaalta, kyselyyn vastasi huomattavasti enemmän poliisilaitoksia kuin vankiloita, jolloin hajonta kasvoi. Lisäksi on huomattava, että kyselyssä olivat mukana myös erittäin pienet poliisivankilat.

Tutkintavankiloista suurin osa ilmoitti niissä säilytettävien tutkintavankien päiväkohtaiseksi määräksi vähintään 11, kuitenkin siten, että eniten tutkintavankeja oli Lounais-Suomen ja Mikkelin vankiloissa (55 ja 63). Vankisairaalassa oli vähiten, noin viisi tutkintavankia päivässä. (Taulukko 1.)

Kyselyyn vastanneista poliisivankiloista suurin osa edustaa pieniä poliisilaitoksia, jolloin tutkintavankien päiväkohtainen määrä melko jää pieneksi. Enemmistö (86 %) ilmoitti päiväkohtaiseksi määräksi korkeintaan viisi tutkintavankia. Yhteensä 33 poliisilaitoksessa tutkintavankeja arvioitiin olleen korkeintaan yksi päivässä ja kahdeksassa laitoksessa tutkintavankien kaksi päivässä. Yhdeksässä laitoksessa tutkintavankien määrä vaihteli 6-15 välillä. Ainoastaan seitsemässä poliisivankilassa on kuudesta kymmeneen tutkintavankia päivässä. Eniten tutkintavankeja päivässä oli Helsingin Pasilan poliisivankilassa, jossa tutkintavankien määräksi arvioitiin 28. (Taulukko 1.)

Taulukko 1 Tutkintavankien arvioitu määrä päivässä.

	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
Yksi tai alle	0	33
2-5	1	15
6-10	0	7
11-30	5	1
31 tai yli	6	0
Yhteensä	12	56

Tarkasteltaessa tutkintavankien määrää vuositasolla (taulukko 2), keskiarvoksi saatiin 96, mutta lukua nostattavat vankilat ja suurimmat poliisilaitokset. Suurimmat havaintoluokat olivat 8 ja 30 tutkintavangin kohdalla.

Poliisilaitoksista 16 ilmoitti tutkintavankien määrän jääneen alle 13:n vuoden 2002 aikana.(2) Noin kolmanneksessa poliisivankiloista tutkintavankien vuosikohtainen määrä jää alle 22 tutkintavangin, ja noin puolessa poliisilaitoksista oli alle 45 tutkintavankia vuoden 2002 aikana. Vähiten tutkintavankeja oli Nurmeksen poliisivankilassa, jossa arvioitiin olleen vuonna 2002 kaksi tutkintavankia. (Taulukko 2.) Eniten tutkintavankeja oli Helsingin (790), Kotkan (570) ja Tampereen (400) poliisilaitoksissa. Kyseiset luvut ovat kuitenkin Kotkan ja Tampereen osalta epäjohdonmukaisia, jos niitä verrataan Tilastokeskuksen antamiin lukuihin (ks. liitetaulukko 1.4.).

Taulukko 2 Tutkintavankien arvioitu määrä vuonna 2002.

	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
alle 10	0	9
10-20	0	10
21-50	3	18
51-100	3	12
101-200	5	7
201 tai yli	1	7
Yhteensä	12	63

Kysyttäessä vastaajien arviota tutkintavankeuden keskimääräisestä kestosta, tutkintavankeusajan keskiarvoksi saatiin 30 vuorokautta. Vastaajista suurin osa ilmoitti tutkintavankeuden jäävän alle kahden viikon, mutta tämä koskee ainoastaan poliisivankiloita. Vankiloissa ei alle kuukauden tutkintavankeutta arvioitu kuin Jokelan vankilassa, jossa se oli 16 vuorokautta. Vankiloitten tutkintavankeusajat ovat keskimääräisesti huomattavasti pidempiä kuin poliisivankiloissa. Miltei kaikki vankilat ilmoittivat, että tutkintavankeusaika on vähintään kolme kuukautta. Mikkelin, Riihimäen ja Helsingin tutkintavankiloissa vankeusaika on yli 180 vuorokautta, Vankisairaalassa se on miltei vuoden (350 vrk). (Taulukko 3.)

Poliisivankiloitten kohdalla tutkintavankeusajat jäävät melko lyhyiksi, miltei kaikissa arvioitiin sen olevan enintään yksi kuukausi. Keskimääräinen tutkintavankeusaika on poliisilaitosten kohdalla noin 13 vuorokautta. Suurimmassa osassa tapauksista se jää kuitenkin alle viikon; eniten havaintoja oli kolmen ja seitsemän vuorokauden kohdalla. (Taulukko 3.)

Taulukko 3 Arvioitu tutkintavankeusaika.

	Vankilat (12)	Poliisivankila (64)
viikko tai alle	0	25
2 viikkoa	0	18
1 kuukausi	1	13
2 kuukautta	1	4
3 kuukautta	3	1
yli kolme kk	6	0
Yhteensä	11	61

(2) Alle 13 tutkintavankia vuonna 2002: Alavuden, Koillis-Savon, Kauhajoen, Inari-Utsjoen, Haapajärven, Raahen, Suomussalmen, Savonlinnan, Kankaanpään, Sodankylän, Juvan, Sisä-Savon, Koillis-Lapin, Mäntän, Nurmeksen ja Vakka-Suomen poliisivankilat.

2. Tutkintavankien rikokset

Kyselylomakkeessa kysyttiin vastaajilta heidän omaa arviotaan siitä, mistä rikoksista tutkintavangit on vangittu (taulukko 4). Vastaajia pyydettiin nimeämään kolme yleisintä päärikosta. Vangittujen *ensisijaiseksi* päärikokseksi mainittiin koko aineistossa omaisuusrikokset ja huumausainerikokset. Henkirikokset ja väkivaltarikokset mainittiin ensisijaiseksi päärikokseksi vajaan kolmanneksessa vastauksista. Vankiloissa on eniten henki- ja väkivaltarikoksiin liittyviä tutkintavankeja, kuitenkin siten, että puolet vankiloista ilmoitti henkeen ja terveyteen liittyvät rikokset tutkintavankien ensisijaiseksi päärikokseksi ja puolet huumausaine- ja omaisuusrikokset. Poliisilaitoksista yli kaksi kolmasosaa vastanneista mainitsi omaisuus- ja huumausainerikokset tutkintavankien ensisijaiseksi rikokseksi. Vastanneista vajaa 12 % arvioi henkirikokset ja 15 % väkivaltarikokset tutkintavankien ensisijaiseksi päärikokseksi.

Taulukko 4 Tutkintavankien päärikokset.

	Koko aineisto (76)	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
Henkirikos	11	4	7
Väkivaltarikos(3)	11	2	9
Huumerikos	21	3	18
Omaisuusrikos	28	3	25
Yhteensä	71	12	59

Kysyttäessä toiseksi ja kolmanneksi yleisimpiä tutkintavankien rikoksia tilanne muuttui hieman. Koko aineistossa omaisuusrikos mainittiin edelleen yleisimpänä rikoksena, mutta seuraavaksi yleisin oli joko huumausaine- tai väkivaltarikos riippuen vastaajasta. Erityisesti vankiloiden osalta huumausaine- ja väkivaltarikokset nousivat keskeisiksi tutkintavankien rikoksiksi, ja peräti viisi vankilaa ilmoitti huumausainerikosten olevan tutkintavankien toiseksi yleisin rikos. Poliisivankiloissa tilanne on melko samankaltainen kuin vankiloissa.

Koko aineistossa kaikkien kolmen päärikoksen suhteen henkirikosten määrä tutkintavankien muista päärikoksista ei juuri muutu. Suurimmat muutokset liittyvät poliisivankiloissa omaisuusrikosten ja huumausainerikosten laskuun ja väkivaltarikosten nousuun kysyttäessä toista ja kolmatta päärikosta. Vankiloiden osalta muutos on jonkin verran päinvastainen. Kuten muissakin tämän raportin osissa vastausten määrät jäivät sen verran pieniksi, että prosenttiosuuksia kannattaa tarkastella tietyin varauksin.

3. Tutkintavankien asuintilat

Kyselyyn sisältyi kysymyksiä myös tutkintavankien asuintiloista ja muista säilytystiloista. Kyselyssä tiedusteltiin tutkintavankien säilyttämiseen tarkoitettujen sellien lukumäärää ja kokoa sekä pyydettiin arvioimaan laitoksen keskimääräinen sellikoko.

Keskimääräiseksi sellien lukumääräksi saatiin koko aineistossa 14, mutta eniten yksittäisiä vastauksia oli viiden sellin kohdalla. Yli puolet vastaajista ilmoitti tutkintavangeille tarkoitettujen sellien määräksi alle kymmenen. Vankiloissa tilanne on kuitenkin erilainen kuin poliisivankiloissa. Tämä on ymmärrettävää, koska tutkintavankilat ovat muutenkin suurempia laitoksia kuin poliisin tilat. Kylmäkosken vankilassa on vähiten sellejä verrattuna muihin tutkintavankiloihin: 14

(3) Tähän rikoslajiin on sisällytetty myös ryöstöt ja seksuaalirikokset. Vastaajista kuitenkin vain neljä ilmoitti yhdeksi päärikoksista ryöstön tai seksuaalirikoksen.

selliiä, joista kaksi on yhden hengen tiloja ja 12:een selliin on lisätty toinen peti. Muissa vankiloissa vastaajat ilmoittivat sellien määräksi vähintään 20. Eniten sellejä on Oulun ja Jokelan vankiloissa (89 ja 58 kappaletta). (Taulukko 5.)

Taulukko 5 Sellien lukumäärä.

	Koko aineisto (76)	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
0-5	19	0	19
6-8	20	0	20
9-19	15	1	14
20 tai yli	16	6	10
Yhteensä	70	7	63

Poliisivankiloiden sellien lukumäärän keskiarvoksi saatiin 11, mutta puolet aineiston laitoksista on enintään seitsemän sellin kokoisia poliisivankiloita. Lisäksi miltei 90 % poliisivankiloista on alle 20 sellin kokoisia laitoksia. Eniten on pieniä, viiden, kuuden ja kahdeksan selliä sisältäviä poliisivankiloita. Vaikka sellien lukumäärä on jakautunut melko tasaisesti eri luokkien välillä, suurimpien poliisivankiloiden kohdalla hajonta ei ole niin tasaista: eniten sellejä Helsingin Pasilan poliisivankilassa (80), jonka jälkeen eniten sellejä löytyy Turusta ja Tampereelta (molemmissa 32 kappaletta). (Taulukko 5.)

Kyselyssä selvitettiin myös sellien kokoa. Vastaajia pyydettiin ensin arvioimaan keskimääräinen sellikoko ja ilmoittamaan pienin ja suurin selli neliömetreinä. Vastausten mukaan kahden hengen sellit ovat harvinaisia. Vankiloissa keskimääräinen sellikoko on 8-10 neliometriä. Poliisivankiloissa keskimääräinen sellikoko vaihtelee 7 ja 10 neliometrin välillä siten, että yleisimpiä ovat kahdeksan ja kymmenen neliometrin kokoiset sellit.

Taulukko 6 Pienimmät ja suurimmat sellit (m²).

Pienin selli

	Koko aineisto (76)	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
Alle 7	9	2	7
7-10	49	8	41
11 tai yli	5	1	4
Yhteensä	63	11	52

Suurin selli

	Koko aineisto (76)	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
Alle 7	2	0	2
7-10	35	4	32
11-15	16	2	14
16 tai yli	10	6	4
Yhteensä	63	12	51

Vankiloissa pienimmät sellit ovat enimmäkseen 7-10 neliometrin kokoisia. Riihimäen tutkinta-vankilassa pienin selli on kuusi neliometriä. Helsingin vankilassa pienimmäksi ilmoitettiin neljän neliometrin kokoinen tila. Riihimäen ja Vaasan vankiloissa suurimmatkin sellit ovat vajaan

kymmenen neliön kokoisia. Oulussa ja Mikkelissä suurimmat sellit ovat yli 30 neliön kokoisia. Muissa tutkintavankiloissa suurimpien sellien koko vaihtelee 10-25 neliön välillä. (Taulukko 6.)

Poliisivankiloissa pienimmät sellit ovat keskimäärin 7-10 neliön kokoisia tiloja. Miltei puolessa poliisivankiloista (30) pienimmät sellit ovat seitsemän ja kahdeksan neliön kokoisia. Pienimmät sellit ovat Kemlin (vajaa 4 m²) sekä Heinolan (vajaa 5 m²) poliisivankiloissa. Kemlin poliisilaitoksessa on peräti 11 vajaan neljän neliön selliä. Lahdessa pieninkin selli on jopa 15 neliön kokoinen, Lohjalla 13 ja Vakka-Suomen poliisivankilassa 12 neliön kokoinen. Suurimman sellikoon hajonta on poliisivankiloiden osalta suuri. Suurimmat sellit ovat Tampereen (32 m²), Vakka-Suomen (20 m²) ja Lahden (19 m²) poliisivankiloissa. Suurimmassa osassa poliisivankiloita (19) suurimmat sellit ovat kuitenkin kymmenen neliön kokoisia. Tosin poliisivankiloissa suurinkin selli voi olla vajaan 6 neliömetrin kokoinen (Heinolan ja Suomussalmen poliisivankilat). (Taulukko 6.)

Yllä olevia sellikokoja tulee tarkastella tietyllä varauksella. On mahdollista, että vastaajat ovat ilmoittaneet tutkintavankien sellien lisäksi myös kaikkien kiinniotettujen lyhytaikaiseen säilytykseen tarkoitettut tilat.

4. Ulkoilumahdollisuudet

Kyselyssä tiedusteltiin tutkintavankien mahdollisuutta ulkoiluun sekä ulkoilutilan kokoa ja laatua. Ulkoilualan koko vaihtelee koko aineistossa suuresti: pienin ulkoiluala on vajaan 5 neliötä, suurimpana – tosin tutkintavankiloissa – ilmoitettiin 1000 neliön piha. Vankiloista ainoastaan neljä vastasi tähän kysymykseen. Kaikissa ulkoilualan kooksi ilmoitettiin 700-1000 neliömetrin tila, joka on kyseiseen tarkoitukseen tarkoitettu erillinen, rajattu tila pihalla.

Ulkoiluaika vaihtelee tosin puolesta tunnista yli tuntiin päivässä. (Taulukko 7.) Neljässä vankilassa ulkoiluaika on enemmän kuin tunti päivässä. Mikkelin vankilassa on tutkintavangeilla mahdollisuus kahteen tuntiin mittaiseen ulkoiluun päivässä. Riihimäellä, Vaasassa, Oulussa ja Kuopiossa ja Hämeenlinnassa ja Vankisairaalassa minimiaika on tunti, mutta ulkoiluaika riippuu vuodenajasta: talvisin ulkoillaan vähemmän kuin kesäisin, jolloin ulkoiluaika vaihtelee tunnista kolmeen tuntiin.

Taulukko 7 Ulkoilutilat (m²) ja ulkoiluaika päivässä.

<i>Ulkoilutilat, m²</i>	Koko aineisto (76)	Vankilat (12)	Poliisivankilat
(64)			
10 tai alle	3	0	3
20 tai alle	21	0	21
30 tai alle	17	0	17
yli 30	16	4	12
Yhteensä	57	4	53

Ulkoiluaika

	Koko aineisto (76)	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
Enintään 30 min.	8	0	8
30-60 min.	45	8	37
yli tunti	6	4	2
Yhteensä	59	12	47

Poliisivankiloissa säilytettävien tutkintavankien ulkoilualue vaihtelee pienimmän 4,5 ja suurimman 700 neliömetrin kokoisten alueiden välillä. Suurin osa (18) ulkoilualueista on kuitenkin 15-25 neliömetrin väliltä. Eniten on 20 neliön kokoisia alueita, seuraavaksi eniten 15 neliön ja kolmanneksi 25 neliön alueita. (Taulukko 7.) Kahdessa poliisivankilassa tutkintavangin ulkoilu ei ole laisinkaan mahdollista. Tosin toinen näistä paikoista (Raahen poliisivankila) saa uudet tutkintavangeille tarkoitettut tilat käyttöön huhtikuussa 2004, jolloin siellä tulee olemaan kaksi erillistä 15 neliömetrin kokoista ulkoilualuetta. Toinen paikka, josta ulkoilutilan ilmoitettiin puuttuvan, on Loimaan poliisivankila.

Poliisivankiloiden tutkintavangeille tarkoitettu ulkoilualue on eristetty alue pihalla, katolla tai muuten eristetty tila. Joissain poliisilaitoksissa tutkintavangit voivat ulkoilla pihalla, joka ei ole aidattu tai muuten eristetty (esimerkiksi piha, jota käytetään muuhunkin tarkoitukseen kuin vangin ulkoiluttamiseen, kuten parkkipaikka). Epäkohtana muutamassa vastauslomakkeessa nähtiin ulkoiluun tarkoitettun alueen puuttuminen, jolloin esimerkiksi takapihalla ulkoileva vanki voidaan nähdä ilman erillisiä näköesteitä esimerkiksi viereisen talon ikkunasta, mikä merkitsee intimitettisuojan puuttumista.

Ulkoilumahdollisuudet riippuvat siitä, onko ulkoilualue erillinen tila vai tapahtuuko ulkoilu muuten, esimerkiksi vartijan kanssa eristämättömällä alueella. Kaikkiaan poliisivankiloissa ulkoilujan pituus on puolesta tunnista tuntiin päivässä, ja ulkoilu tapahtuu erillisessä tilassa pihalla tai katolla. Kahdeksassa poliisivankilassa ilmoitettiin ulkoilujaksi enintään puoli tuntia päivässä. Alle tunnin ulkoiluaika on yhteensä 12 poliisivankilassa (4) ja yli tunnin kahdessa, Kankaanpään ja Helsingin poliisivankilassa. (Taulukko 7.)

Jos ulkoilualue oli erillinen eristetty tila, muutamissa laitoksissa kysymykseen ulkoilujajoista vastattiin ”riippuen vartijamäärästä” tai ”tarpeen mukaan”. Esimerkiksi Koillis-Savon poliisilaitoksessa on mahdollisuus ulkoilla ”lähes halunsa mukaan, koska tila on lukittava”; Kankaanpään poliisivankilassa tutkintavangit voivat ulkoilla tunnista viiteen tuntiin ja Lohjan poliisivankilassa tunnista 12 tuntiin päivässä, koska tiloissa on kameravalvonta. Juvan poliisilaitokselta ilmoitettiin, että tutkintavangeille ei ole varsinaista ulkoilutilaa, mutta vartija kävelyttää tutkintavankia.

5. Muut tilat

Kyselyssä tiedusteltiin myös muiden kuin asuintilojen tai ulkoiluun liittyvien tilojen olemassaoloa, eli mahdollisuutta tavata asianajajaa tai muuta oikeusavustajaa sekä muita ihmisiä erillisissä, näihin tarkoituksiin varatuissa tiloissa. Lisäksi tiedusteltiin, kuinka usein tutkintavangit saavat tavata omaisiaan yhden viikon aikana. Koko aineistossa suurin osa vastaajista ilmoitti tapaamiin tarkoitettujen erillisten tilojen olevan olemassa. Tutkintavankiloista ainoastaan kolmessa, Helsingin, Kuopion ja Oulun vankiloissa, ei tutkintavangeilla ole olemassa erillistiljoja asianaja-

(4) Alle puoli tuntia ulkoilua: Forssan, Joensuun, Juvan, Sisä-Savon ja Vakka-Suomen poliisilaitokset. Alle tunti ulkoilua: Inari-Utsjoen, Kauhajoen, Kemin, Kokemäen, Lapuan, Lieksan ja Seinäjoen poliisilaitokset.

jien tai muiden oikeusavustajien tapaamiseen. Muille kuin asianajajille tai oikeusavustajille tarkoitetut tapaamistilat löytyvät kaikista muista tutkintavankiloista paitsi Helsingistä ja Jokelasta, joissa erillistiloja muille tapaajille ei ole lainkaan.

Poliisivankiloista yli puolet ilmoitti, että erilliset tilat tutkintavangin ja asianajajan tai oikeusavustajan tapaamiseen on järjestetty, mutta 24 poliisivankilaa ilmoitti, ettei erillistiloja ole. Muiden kuin oikeusavustajien tapaamiseen järjestetyt kohtaamistilat löytyvät 53 poliisivankilasta. Kahdeksassa poliisivankilassa ei ole mitään erillistiloja, kolmessa (Loimaan, Sodankylän ja Ylä-Savon poliisivankiloissa) on olemassa tilat asianajajille mutta ei muille tapaajille. Laitoksista 16 ilmoitti, että niistä löytyvät erillistilat muille paitsi asianajajille, kun puolestaan 37 poliisivankilaa ilmoitti, että heiltä löytyvät erillistilat sekä asianajajan tai muun oikeusavustajan että muiden tapaajien kohtaamiseen.

Taulukko 8 Erillistilat avustajille ja muille tapaajille

Avustajille

	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
Ei ole	3	24
On	9	40
Yhteensä	12	64

Muille tapaajille

	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
Ei ole	2	11
On	10	53
Yhteensä	12	64

Kaikissa vankiloissa tutkintavangit voivat tavata omaisiaan kaksi kertaa viikossa. Myös poliisivankiloissa omaisten tapaamismahdollisuus on järjestetty kaksi kertaa viikossa 19 laitoksessa. Tutkintavangin mahdollisuus tavata omaisiaan joka päivä on 11 poliisivankilassa. Lisäksi tapaamiset ovat mahdollisia kolme kertaa viikossa kuudessa poliisivankilassa ja ainoastaan kerran viikossa kahdeksassa poliisivankilassa.

6. Tutkintavankien muut olosuhteet

Kahdessa eri osassa kyselyä tutkintavankiloilta ja poliisivankiloilta tiedusteltiin tutkintavankien päivittäisiin toimintoihin liittyviä asioita, kuten puhelimen käyttöä, peseytymis- ja ruokailumahdollisuuksia, sellin ulkopuolista toimintaa, mahdollisuutta yhdessäoloon muiden vankien kanssa sekä terveydenhuoltoon liittyviä kysymyksiä.

6.1 Puhelimen käyttö ja peseytymismahdollisuudet

Kaikissa kyselyyn vastanneissa laitoksissa ilmoitettiin, että puhelimen käyttö on sallittu. Tosin eräissä laitoksissa se oli mahdollista tietyin rajoituksin. Hämeenlinnan vankilassa puhelinta saa käyttää ”asianajajille tarpeen mukaan”, mutta muuten ”joka toinen päivä, 10 minuuttia” kerralla. Myös Vankisairaalassa puhelimen käyttö on sallittu vain joka toinen päivä.

Riihimäen poliisivankilassa puhelimen käyttö oli rajattu kolmeen kertaan päivässä ja Hämeenlinnan poliisivankilassa suosituksena oli yksi puhelu päivässä. Lisäksi Koillis-Savon ja Kotkan

poliisivankiloissa puhelinta voi käyttää vain ”valvottuna” tai ”vartijan välityksellä”. Jyväskylässä puhelu sallitaan ”vain erityistilanteissa”, mutta tarkempaa selvitystä siitä, mitä tällaiset tilanteet ovat, ei selitetty. Joissakin poliisivankiloissa ainoa käytössä oleva puhelin on viraston sisäinen, ei siis vangeille tarkoitettu, jolloin henkilökunta antaa – mahdollisuuksien mukaan – käyttää viraston puhelinta.

Kaikissa kyselyyn vastanneissa laitoksissa oli tutkintavangeille järjestetty suihku- tai muu peseytymistila. Suurimassa osassa vastauksista ei täsmennetty sitä, kuinka monta kertaa päivässä tai viikossa tutkintavangit pääsevät peseytymään. Ne vastaajat, jotka täsmensivät vastaustaan, ilmoittivat peseytymisen olevan mahdollista enimmäkseen ”päivittäin” tai ”tunti päivässä”. Tässä ei ollut merkittäviä eroja vankiloiden ja poliisivankiloiden välillä. Poliisivankiloista Lahdessa ja Tampereella suihku on käytettävissä kaksi tai vähintään kaksi kertaa viikossa; Jyväskylän poliisivankilan selleissä on lavuaari ja suihkun käyttö yhdessä saunan kanssa on mahdollista kerran viikossa. Vantaan poliisivankilassa puolestaan tutkintavangeilla on mahdollisuus käyttää suihkua ”vähintään kaksi kertaa vuorokaudessa”.

6.2 Ruokailu

Kysymyksissä, jotka liittyivät ruokailuun pyrittiin selvittämään, kuinka monta kertaa päivässä tutkintavangit saavat aterian. Tosin kyselyssä ei täsmennetty, tarkoitettiinko ruokailulla kaikkia aterioita, eli aamiaista, lounasta, päivällistä ja iltapalaa vai ainoastaan lämpimiä aterioita. On todennäköistä, että osa vastaajista oli ymmärtänyt kysymyksen niin, että siinä haluttiin tieto ainoastaan lämpimien aterioiden osalta.

Yhdessä vankilassa ilmoitettiin ruokailukerroiksi kaksi vuorokaudessa. Muissa vankiloissa tutkintavangit aterioivat kolmesta neljään kertaan vuorokaudessa. Miltei kaikissa vankiloissa tutkintavangit aterioivat vankiloiden omissa ruokailutiloissa. Muutamassa vastauksessa oli ilmoitettu, että ruokailu tapahtuu joko erillisessä ruokailutilassa tai omassa sellissä. (Taulukko 9.)

Taulukko 9 Ruokailukerrat vuorokaudessa.

	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
1-2	1	27
3-4	11	37
Yhteensä	12	64

Poliisivankiloiden osalta vastaukset jakoutuivat siten, että 26 laitoksessa tutkintavangit saavat kaksi ateriala ja 32 laitoksessa kolme ateriala päivässä. Neljä kertaa päivässä aterian tarjoavia poliisivankiloita oli viisi. Juvan poliisilaitoksella tutkintavangit saavat vastauksen mukaan vain yhden aterian kerran päivässä. (Taulukko 9.) Poliisivankiloissa ruokailu on mahdollista ainoastaan omassa sellissä.

6.3 Sellin ulkopuolinen toiminta

Sellin ulkopuolista toimintaa tiedusteltiin kahdessa eri kysymysosassa. Ensimmäisessä pyrittiin saamaan kokonaiskuva siitä, mitä vapaa-ajan toimintoja on tutkintavangeille tarjolla (esimerkiksi kuntoilua, työtä, opiskelua). Toisessa osassa tiedusteltiin, kuinka paljon sellin ulkopuolista toimintaa laitoksessa järjestetään. Sellin ulkopuolisella toiminnalla tarkoitetaan siis laitoksen puolesta järjestettyä toimintaa, johon tutkintavanki voi halutessaan osallistua. Vapaa-ajanviettoon

liittyvät kysymykset kattavat puolestaan kaikki ne toimet, joita tutkintavanki voi vankeutensa aikana tehdä. Kysymys siis sisältää myös sellissä lukemisen tai television katselun.

Tutkintavankien sellin ulkopuolinen toiminta on tutkintavankiloissa järjestetty vähintään seitsemäksi tunniksi päivässä.⁽⁵⁾ Kolmessa vankilassa toiminta-aika rajoittuu 7-8 tuntiin ja kahdeksassa vankilassa sitä on 12-14 tuntia päivässä. Poliisivankiloista suurimmassa osassa (58) sellin ulkopuolinen toiminta ei ole mahdollista. Ainoastaan Imatran (7 tuntia päivässä), Loimaan ja Mikkelin (noin 10 tuntia) sekä Lahden ja Lohjan (noin 13 tuntia päivässä) poliisivankiloissa sellin ulkopuolinen toiminta sallitaan.

Tutkintavankien vapaa-ajan toimintamuotoihin liittyvissä kysymyksissä ero tutkintavankiloiden ja poliisivankiloiden välillä on selkeä. Kaikissa vankiloissa tutkintavangeilla on mahdollisuus television tai radion seurantaan, kuntoiluun sekä kirjaston käyttöön. Miltei kaikissa vankiloissa on lisäksi mahdollisuus pelata erilaisia pelejä sekä osallistua muuhun toimintaan, kuten askarteluun, työntekoon ja päihdekuntoutukseen. Kylmäkosken vankilassa kaikki sellin ulkopuoliset toimet ovat sallittuja myös tutkintavangeille, Mikkelin vankilassa ainoastaan television seuraaminen sellin ulkopuolella ei ole mahdollista. Muualla kuin omassa sellissä tv:n tai radion seuraaminen on mahdollista kuudessa ja ei ole mahdollista viidessä tutkintavankilassa.

Sellin ulkopuolinen toiminta rajoittuu poliisivankiloissa kolmeen mahdollisuuteen: television katseluun, kuntoiluun ulkoilun yhteydessä ja kirjojen tai aikakauslehtien lukemiseen. Poliisivankiloista 12 laitosta ilmoitti, että vapaa-ajan toiminta ei ole missään muodossa mahdollista. Ainoastaan yksi toiminto oli mahdollista 24 poliisivankilassa, joista miltei kaikissa tämä tarkoitti kirjojen tai aikakauslehtien lukemista. Poliisivankiloista 19:ssä ainoastaan kaksi vapaa-ajanviettomuotoa – pääosin lukeminen ja kuntoilu ulkoilun yhteydessä – ovat mahdollisia; seitsemässä poliisivankilassa (6) oli television tai radion seuraamisen lisäksi mahdollisuus kuntoiluun ulkoilun yhteydessä ja kirjojen tai aikakauslehtien lukemiseen. (Taulukko 10.)

Taulukko 10 Sellin ulkopuolisen toiminnan määrä.

	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
Ei mahdollista ollenkaan	0	13
Yksi toiminta	0	24
Kaksi toimintaa	0	19
Kolme tai enemmän	12	8
Yhteensä	12	64

Television ja radion seuraaminen omassa sellissä on mahdollista hieman yli puolessa poliisivankiloista. Tosin monessa paikassa edellytyksenä on, että laite on oma ja toimii paristoilla. Muualla kuin omassa sellissä television ja radion seuraaminen on mahdollista ainoastaan Äänekosken poliisivankilassa. *Kuntoilu* ulkoilun yhteydessä on mahdollista seitsemässä poliisivankilassa. Ainoastaan Helsingin Pasilan poliisivankilassa on mahdollisuus kuntosalin käyttöön muutenkin kuin ulkoilun yhteydessä. Suurin osa laitoksista (57) ilmoitti, ettei kuntoilu ole mahdollista missään muodossa.

Kirjaston käyttöä kysyttäessä 25 poliisivankilaa ilmoitti, ettei heillä ole kirjastoa. Yli puolessa poliisivankiloista (39) tutkintavangeilla on mahdollisuus lukemiseen, mutta varsinaisesta kirjastosta ei voida puhua. Tyypillistä on, että laitoksessa on vanhoja aikakauslehtiä ja kirjoja, joita

(5) Kaikissa muissa paitsi Jokelan vankilassa, jossa tähän kysymykseen ei vastattu.

(6) Helsinki, Joensuu, Jämsä, Lahti, Mikkelin, Vantaa ja Äänekoski.

tutkintavangit voivat halutessaan lukea. Ainoastaan muutamassa poliisilaitoksessa on tarjolla oma kirjasto tai mahdollisuus tilata kaupungin kirjastosta lukemista (7). *Muita vapaa-ajan toimintamahdollisuuksia*, kuten pelejä tai muuta ajanvietettä ei ole missään poliisivankilassa tarjolla.

6.4 Yhdessäolo muiden vankien kanssa ja yhteydenpitorajoitukset

Kysyttäessä, kuinka monella prosentilla tutkintavangeista on mahdollisuus yhdessäoloon muiden vankien kanssa, ero vankiloiden ja poliisivankiloiden välillä oli selkeä. Vankiloissa vähintään 80:lla % tutkintavangeista on mahdollisuus yhdessäoloon muiden vankien kanssa. Seitsemästä vankilasta ilmoitettiin lisäksi, että kaikilla tutkintavangeilla on tämä mahdollisuus; neljässä vankilassa mahdollisuus on osalla vangeista.

Poliisivankiloista suurin osa (48) ilmoitti, ettei tutkintavangeilla ole mahdollisuutta yhdessäoloon muiden vankien kanssa; ainoastaan kuusi laitosta ilmoitti, että osalla tutkintavangeista on mahdollisuus yhdessäoloon. Lisäksi silloinkin kun yhdessäolo on mahdollista, se vastauksien mukaan riippuu vartijoiden määrästä.

Yhteydenpitorajoituksia ilmeni vankiloissa vain muutamalla prosentilla tutkintavangeista. Kahdessa poliisivankilassa (8) ei yhdelläkään tutkintavangilla ollut yhteydenpitorajoituksia. Suurimmassa osassa poliisivankiloista vähintään puolella tai jopa kaikilla tutkintavangeilla on määrätty yhteydenpitorajoituksia.

6.5 Terveystenhoito

Vankiloissa on oma hoitohenkilökunta, joten tutkintavankien pääsy terveydenhoitoon vaikuttaa olevan ongelmatonta. Poliisivankiloissa tutkintavangit joudutaan pääsääntöisesti viemään ulkopuoliseen hoitoon, mikä tarkoittaa vankien kuljettamista lähimpään terveyskeskukseen. Poliisivankiloissa arvioitiin ulkopuolisen hoidon olevan tarpeen noin vajaasta yhdestä kerrasta kolmeen kertaan viikossa. Joissakin laitoksissa (14) ulkopuolisen hoidon tarvetta on vähemmän, noin kerran kuussa. Tosin monet olivat vastanneet ainoastaan ”tarvittaessa”. Itse poliisivankiloihin sairaanhoitajan tai lääkärin kutsuminen tapahtuu erittäin harvoin tai ei ollenkaan.

7. Tuomioistuinkäsittelyä odottavat ja tutkintavankeusaika

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin, kuinka monta tutkintavankia laitoksessa on odottamassa oikeudenkäyntiä ja kuinka usein kuljetukset laitoksesta tuomioistuimeen on järjestetty. Koko aineistossa vuonna 2002 tuomioistuinkäsittelyä odottavien tutkintavankien määrän keskiarvo on 55, mutta eniten vastanneita on luokissa ’yksi tai alle’, ’viisi’, ’10’ ja ’25’ vankia. Mikkelin, Lounais-Suomen ja Kuopion vankiloissa oli eniten oikeudenkäyntiä odottavia tutkintavankeja (vastaavat luvut 246, 193, 175); vähiten oli Riihimäen ja Oulun (1 ja 5) tutkintavankiloissa.

Poliisilaitoksissa eniten oikeudenkäyntiä odottavia tutkintavankeja oli Jyväskylässä, Porissa, Lahdessa ja Porvoossa (326, 300, 248, 200). Hieman yli kolmanneksessa poliisivankiloista määrä jäi kuitenkin alle 20 tutkintavangin.

(7) Kokkolan, Pietarsaaren, ja Raaseporin poliisilaitokset. Lisäksi Helsingin, Hämeenlinnan, Jyväskylän, Lahden ja Varkauden poliisivankiloissa on vastausten mukaan monipuolinen kirjavalikoima.

(8) Raasepori ja Pori.

Suurimassa osassa vankiloita oli vähintään 70 tutkintavankia odottamassa oikeudenkäyntiä vuoden 2002 aikana. Tosin aineiston pienuuden vuoksi hajontakin oli suuri, yhdestä oikeuden istuntoa odottavasta tutkintavangista yli 200 vankiin vuoden 2002 aikana. Poliisivankiloissa noin 42 % vastanneista ilmoitti oikeudenkäyntiä odottavien tutkintavankien määräksi enintään 20. Kaiken kaikkiaan kolmessa poliisivankilasta neljästä oikeudenkäyntiä odottavien tutkintavankien määrä jää alle viidenkymmenen. Eniten tällaisia tutkintavankeja on Jyväskylässä, Porissa, Lahdessa ja Porvoossa. Jos asiaa tarkastellaan kuukausikohtaisesti, oli 19 poliisivankilassa enintään yksi oikeudenkäyntiä odottava tutkintavanki vuoden jokaista kuukautta kohti. (Taulukko 11.)

Taulukko 11 Oikeudenkäyntiä odottavat tutkintavangit vuonna 2002.

	Koko aineisto (76)	Vankilat (12)	Poliisivankilat (64)
0-9	16	2	13
10-20	10	0	10
21-50	20	2	18
51-100	11	3	8
101-200	5	2	3
201 tai yli	4	1	3
Yhteensä	66	10	55

Tutkintavankiloissa oikeudenkäyntiin järjestetään kuljetuksia melko usein, kahdesta seitsemään kertaan viikossa. Poliisivankiloiden kuljetusmäärät riippunevat pitkälti laitosten maantieteellisestä sijainnista. Suurin osa poliisivankiloista järjestää kuljetuksen enintään kolme kertaa viikossa. Näistä kuitenkin 26 poliisivankilassa kuljetus on järjestetty enintään kerran viikossa. (Taulukko 12.)

Taulukko 12 Kuljetukset oikeudenkäyntiin viikossa.

	Vankilat	Poliisivankilat
Kerran tai alle kerran viikossa	1	26
2-3 kertaa viikossa	1	21
4-7 kertaa viikossa	4	6
8 tai yli kertaa viikossa	2	2
Yhteensä	8	55

8. Muita esiin tulleita asioita

Vastaajilta kysyttiin vielä kyselyn lopussa, onko heillä ilmennyt erityisiä ongelmia tutkintavankien kanssa yleensä ja erityisesti naispuolisten, alaikäisten tai ulkomaalaisten tutkintavankien kanssa. Yleisimmät ongelmat liittyvät tilojen puutteellisuuteen, kuten asumisen ahtauteen ja varsinaisten tutkintavangeille tarkoitettujen ulkoilutilojen puuttumiseen sekä laitosten ja tuomioistuinten välisiin pitkiin välimatkoihin ja henkilöresurssien vähäisyyteen. Erityisryhmien osalta ai-noat ongelmat, jotka mainittiin, liittyivät ulkomaalaisiin tutkintavankeihin: vastaajista 26 % ilmoitti, että kommunikointi on joskus vaikeaa, koska yhteinen kieli puuttuu.

9. Lopuksi

Tutkintavankeuteen liittyviä olosuhteita tarkastellaan tässä raportissa syksyllä 2003 tutkintavankiloihin ja poliisivankiloihin lähetetyn kyselyyn perustuen. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää tutkintavankien määrään, vankeusaikaan, tutkintavankien asuin- ja muihin tiloihin sekä tutkintavankien päiväjärjestykseen liittyviä olosuhteita. Vastauksia tuli kiitettävästi, tutkintavankiloiden osalta kaikki laitokset vastasivat kyselyyn ja poliisivankiloista noin seitsemän kymmenestä.

Tutkintavankeusajat ovat vankiloissa huomattavasti pidempiä kuin poliisivankiloissa, joissa ne jäävät melkein kaikissa laitoksissa alle kuukauden, suurimassa osassa alle kahden viikon. Vankiloissa tutkintavankeusaika on keskimäärin yli kolme kuukautta, ja niihin sijoitetaan suhteessa enemmän henki- ja väkivaltarikoksista vangittuja. Poliisivankiloissa on puolestaan suhteessa enemmän omaisuus- ja huumausainerikoksista vangittuja. Omaisuusrikokset nousivat aineistossa tutkintavankien päärikoksiksi huomattavasti useammin kuin muut rikoslajit. Toisena usein mainittuna rikoksena olivat huumausainerikokset ja väkivaltarikokset.

Tutkintavankien asuintilat ovat poliisivankiloissa enimmäkseen 7-10 neliön luokkaa. Pienimmät sellit ovat sekä vankiloissa että poliisivankiloissa enimmäkseen seitsemän ja kahdeksan neliön kokoisia. Suurimmat sellit ovat keskimääräisesti poliisivankiloissa enintään 15 neliön kokoisia tiloja; vankiloissa ne saattavat olla myös suurempia.

Tutkimustulosten tarkastelu osoittaa, että yksi selvimmistä eroista tutkintavankeja säilyttävien vankiloiden ja poliisilaitosten välillä on vapaa-ajan toiminnan ja muun sellin ulkopuolisen toiminnan mahdollisuuksissa. Kun miltei kaikissa vankiloissa tutkintavangit voivat television tai radion seuraamisen ja kirjojen tai aikakauslehtien lukemisen sekä kuntoilun lisäksi osallistua mm. päihdekuntoutukseen, askarteluun ja erilaisiin harrastustoimintoihin, poliisivankiloissa vapaa-ajan mahdollisuudet ovat hyvin rajoitetut. Yleisesti poliisin tiloissa tutkintavangeilla on ainoastaan mahdollisuus katsoa televisiota, kuunnella radiota tai lukea vanhoja aikakauslehtiä ja kirjoja omassa sellissään. Lisäksi he voivat ulkoilun yhteydessä kuntoilla. Tosin tämäkin on hyvin rajoitettua, jos ulkoilutila on vajaan 15 neliön kokoinen tila, tai jos ulkoiluaika on enintään puoli tuntia päivässä.

Tutkintavankien oikeuksien ja kohtelun kannalta eniten ongelmia näyttäisi liittyvän tutkintavankien päivärutiineihin. Ensinnäkään ei ole itsestään selvää, että tutkintavangit pääsisivät joka päivä peseytymään tai käyttämään puhelinta. Lisäksi ulkoiluajat ovat poliisilaitoksilla joskus yllättävän lyhyitä. Suurin osa tutkintavangeista saa ulkoilla enintään tunnin päivässä.

Tutkimustuloksiin kannattaa suhtautua tietyiltä osin varauksellisesti, koska aineisto kattoi suurimman osan maamme poliisivankiloista, jolloin myös erittäin pienet poliisilaitokset olivat edustettuina. Muutamissa vertailuissa hajonta oli niin suurta, että kokonaisvaltaista ja yhtenäistä kuvaa maan poliisivankiloista on hyvin vaikea luoda.

POLIISIN TILOISSA JA VANKILOISSA SÄILYTETTÄVIÄ TUTKINTAVANKEJA KOSKEVA KYSELY

Oikeusministeriö asetti keväällä 2003 työryhmän, jonka tehtävänä on selvittää niitä perusteita, joiden nojalla tutkintavankien sijoittamisen tuli määräytyä, selvittää, miten tutkintavankien mahdollisuuksia osallistua sellin ulkopuolisiin toimintoihin voitaisiin lisätä sekä pohtia toimenpiteitä, joilla tutkintavankien määrää erityisesti poliisin tiloissa voitaisiin vähentää. Tämän vuoksi työryhmä on päättänyt pyytää oheisia tietoja tutkintavankien olosuhteista sekä poliisin tiloissa että vankiloissa.

Kyselyyn vastaavan laitoksen nimi: _____

A. Tutkintavankeja koskevia tietoja

1. Kuinka paljon laitoksessa on tutkintavankeja keskimäärin päivässä _____

Tietolähde: Oma arvio () Kirjanpito()

2. Kuinka paljon laitokseen tuli vuoden 2002 aikana tutkintavankeja _____,

joista _____ tuomioistuinkäsittelyä varten.

Tietolähde: Oma arvio () Kirjanpito()

3. Kuinka pitkä oli vuonna 2002 keskimääräinen tutkintavankeusaika? _____ vrk

Tietolähde: Oma arvio () Kirjanpito()

4. Mitkä ovat tutkintavankien kolme yleisintä päärrikosta (koskee laitoksessa olevia tutkintavankeja)

a) _____ b) _____ c) _____

B. Tutkintavankien asuin- ja muut tilat

1. Ovatko poliisilaitoksen tilat oikeusministeriön hyväksymät? Kyllä () _____ (vuosi) Ei ()

2. Tutkintavankien säilyttämiseen tarkoitettujen sellien lukumäärä _____

3. Tutkintavankien säilyttämiseen tarkoitettujen sellien koko: neliöitä keskimäärin _____, pienin sellikoko _____, suurin sellikoko _____

4. Onko laitoksessa erilliset tapaamistilat asianajajalle tai muulle oikeusavustajalle?: On () Ei ()

5. Onko laitoksessa erilliset tapaamistilat muille tapaajille? On () Ei ()

6. Mahdollisuudet käyttää puhelinta? _____

7. Millaiset ulkoilumahdollisuudet laitoksessa on järjestetty? Kuvaa ulkoilutilan laatu ja koko _____

8. Kuinka paljon tutkintavangit voivat ulkoilla vuorokaudessa? _____

9. Mahdollisuudet käyttää suihku- ja peseytymistiloja? _____

10. Miten terveydenhuolto on järjestetty?

Laitoksessa on omat terveydenhuoltotilat: On () Ei ()

Laitoksessa on oma terveydenhuoltohenkilökunta : On () _____ Ei ()

Tutkintavangit viedään ulkopuoliseen hoitoon. Arviolta _____ tapausta kuukaudessa
Lääkäri tai sairaanhoitaja kutsutaan paikalle _____

C. Sellin ulkopuolinen toiminta (ei koske kuulusteluja)

1. Mahdollisuus television/radion seuraamiseen:

Sellissä On () Ei ole ()

Sellin ulkopuolella: On () Ei ole ()

2. Mahdollisuudet sellin ulkopuoliseen toimintaan

Kuntoiluun: On (), mihin? _____ Ei ole ()

Peleihin tai muuhun ajanvietteeseen: On (), mihin? _____ Ei ole ()

Kirjaston, kirjakokoelman tms. käyttöön On (), millainen? _____ Ei ole ()

Mahdollisuus osallistua muuhun toimintaan: On (), mihin? _____
_____ Ei ole ()

Yhdessäoloon muiden vankien kanssa: Kuinka monella: _____ % tutkintavangeista

3. Yhteydenpitorajoituksia tutkinnallisista syistä on vastauspäivänä _____ tutkinta-
vangilla(lkm ja %)

D. Päiväjärjestys:

1. Ruokailu: _____ krt/vrk; Omassa sellissä () vai erillistiloissa ()

2. Tapaamismahdollisuudet viikossa:

a) Asianajaja, oikeusavustaja _____ krt

b) Omaiset, tuttavat _____ krt

3. Kuljetukset oikeuteen: krt/viikko keskimäärin _____

Tietolähde: Oma arvio () Kirjanpito ()

4. Sellin ulkopuolista toimintaa järjestetään

Alkaen klo: _____ Päättyen klo: _____ Ei mahdollista ()

E. Henkilökunta:

1. Henkilötyövuosien määrä tutkintavankien valvonta- ja ohjaustehtävissä: _____

(lukuun lasketaan myös eri vuoroissa olevat, vankiloista vain ne, jotka ovat tutkintavankiosastolla)

2. Henkilötyövuosia vanginkuljetustehtävissä _____

3. Terveystenhoitohenkilökuntaa _____

4. Muuta henkilökuntaa, mitä? _____

F. Muuta :

Mitä ongelmia näet tutkintavankien kohtelussa? _____

Onko ilmennyt erityisiä ongelmia naispuolisten, alaikäisten tai ulkomaalaisten tutkintavankien ase-
masa? _____

Kyselylomakkeen täyttäjän mahdolliset kommentit:

Kiitos vaivannäöstä!

Liitetaulukko 1.1

Pidätettyjen ja vangittujen (poliisivankila) ikäjakauma vuonna 2002

	Pidätetyt		Vangitut	
	N	%	N	%
..-14	6	0,05	-	
15-17	671	5,12	56	2,16
18-20	2 178	16,63	324	12,52
21-24	2 444	18,67	391	15,11
25-29	2 501	19,10	543	20,99
30-34	1 742	13,30	403	15,58
35-39	1 316	10,05	329	12,72
40-44	857	6,54	207	8,00
45-49	667	5,09	153	5,91
50-59	573	4,38	145	5,60
60-...	125	0,95	34	1,31
Tyhjä	14	0,11	2	0,08
Yhteensä	13 094	100	2 587	100

Liitetaulukko 1.2

Pidätettyjen ja vangittujen (poliisivankila) rikosjakauma vuonna 2002

	Pidätetyt		Vangitut	
	N	%	N	%
OMAISUUSRIKOKSET				
Varkaus	2981	22,77	301	11,64
Törkeä varkaus	595	4,54	192	7,42
Näpistys	7	0,05		
Kätkemisrikos	137	1,05	9	0,35
Törkeä kätkemisrikos	96	0,73	76	2,94
Ammattimainen kätkemisrikos	8	0,06	7	0,27
Luvaton käyttö	1159	8,85	169	6,53
Törkeä luvaton käyttö	7	0,05	2	0,08
Moottorikulkuneuvon käyttövarkaus	311	2,38	41	1,58
Törkeä moottorikulk. käyttövarkaus	4	0,03	2	0,08
Ryöstö	409	3,12	74	2,86
Törkeä ryöstö	222	1,70	98	3,79
Kiristys	49	0,37	16	0,62
Vahingonteko	87	0,66	5	0,19
Törkeä vahingonteko	31	0,24	6	0,23
Kavallus	20	0,15		
Törkeä kavallus	26	0,20	4	0,15
Petos	182	1,39	33	1,28
Törkeä petos	133	1,02	64	2,47
Maksuvälinepetos	90	0,69	9	0,35
Törkeä maksuvälinepetos	23	0,18	11	0,43
Veropetos	139	1,06	70	2,71
Törkeä veropetos	71	0,54	56	2,16
Kirjanpitorikos	19	0,15	2	0,08
Muut elinkeinorikokset	2	0,02		
Väärennys	122	0,93	33	1,28
Törkeä väärennys	4	0,03	4	0,15
Törkeä velallisen epärehellisyys	34	0,26	15	0,58
Salakuljetus	11	0,08	3	0,12
Muut omaisuusrikokset	63	0,48	14	0,54
<i>Yhteensä</i>	<i>7042</i>	<i>53,78</i>	<i>1316</i>	<i>50,87</i>
HENKEEN JA TERVEYTEEN KOHDISTUVAT RIKOKSET				
Tappo	138	1,05	108	4,17
Murha	32	0,24	30	1,16
Tapon, murhan tai surman yritys	350	2,67	179	6,92
Pahoinpitely	529	4,04	25	0,97
Törkeä pahoinpitely	816	6,23	106	4,10
Lievä pahoinpitely	2	0,02		
Kuolemantuottamus tai törkeä kuolemantuottamus	10	0,08	5	0,19
Vammantuottamus tai törkeä vammantuottamus	1	0,01		
Muut henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset	33	0,25	1	0,04
<i>Yhteensä</i>	<i>1911</i>	<i>14,59</i>	<i>454</i>	<i>17,55</i>

SEKSUAALIRIKOKSET

Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	98	0,75	23	0,89
Raiskaus	86	0,66	26	1,01
Muut seksuaalirikokset	61	0,47	33	1,28
<i>Yhteensä</i>	<i>245</i>	<i>1,87</i>	<i>82</i>	<i>3,17</i>

RIKOKSET OIKEUDENKÄYTTÖÄ, VIRANOMAISIA JA YLEISTÄ JÄRJESTYSTÄ VASTAAN

Virkamiehen (väkivaltainen) vastustaminen	66	0,50	7	0,27
Perätön lausuma tuomioistuimessa	14	0,11	1	0,04
Perätön lausuma viranomaismenettelyssä	9	0,07		
Väärän henkilötiedon antaminen	9	0,07		
Muut oikeudenkäyttörikokset	91	0,69	34	1,31
Virkarikokset ja julkisyhteisön rikokset	2	0,02		
Rikokset rikoslain 43 ja 44 mukaan	8	0,06	10	0,39
<i>Yhteensä</i>	<i>199</i>	<i>1,52</i>	<i>52</i>	<i>2,01</i>

LIIKENNERIKOKSET

Rattijuopumus	35	0,27	2	0,08
Törkeä rattijuopumus	580	4,43	28	1,08
Vesi- ilma- tai junaliikenneonnettomuus	8	0,06		
Kulkuneuvon luovuttaminen juopuneelle	5	0,04		
<i>Yhteensä</i>	<i>628</i>	<i>4,80</i>	<i>30</i>	<i>1,16</i>

MUUT RIKOSLAKIA VASTAAN TEHDYT RIKOKSET

Rauhan rikkominen	65	0,50	3	0,12
Tuhotyö liikennetuhotyö	99	0,76	21	0,81
Tuhotyön liikennetuhotyön törkeän tuhotyön yritys	23	0,18	3	0,12
Työrikokset	2	0,02		
Ympäristörikokset			1	0,04
Eräiden aineettomien oikeuksien rikokset	3	0,02	1	0,04
Muut rikoslakia vastaan kohdistuneet rikokset	204	1,56	30	1,16
<i>Yhteensä</i>	<i>396</i>	<i>3,02</i>	<i>59</i>	<i>2,28</i>

ALKOHOLILAKIRIKOKSET

Luvaton alkoholipitoisen aineen valmistus	14	0,11	4	0,15
Alkoholipitoisen aineen välittäminen	61	0,47	29	1,12
Alkoholipitoisen aineen salakuljetus	34	0,26	25	0,97
Alkoholijuoman laiton hallussapito	15	0,11	5	0,19
<i>Yhteensä</i>	<i>124</i>	<i>0,95</i>	<i>63</i>	<i>2,44</i>

HUUMAUSAINERIKOKSET

Huumausainerikos	1313	10,03	83	3,21
Törkeä huumausainerikos	496	3,79	397	15,35
Huumausainerikoksen edistäminen	1	0,01		0,00
Huumausaineen käyttörikos	27	0,21		0,00
<i>Yhteensä</i>	<i>1837</i>	<i>14,03</i>	<i>480</i>	<i>18,55</i>

MUUT LAKEJA JA ASETUKSIA VASTAAN TEHDYT RIKOKSET

Liikenneturvallisuuden vaarantaminen	11	0,08		
Törkeä liikenneturvallisuuden vaarantaminen	73	0,56	23	0,89
Rikokset muita lakeja ja asetuksia vastaan	162	1,24	13	0,50
<i>Yhteensä</i>	<i>246</i>	<i>1,88</i>	<i>36</i>	<i>1,39</i>

MUUT ASIAT				
Kuolemansyyn tutkinta	3	0,02		
Palonsyyn tutkinta	2	0,02		
Tutkinta rikoksentekijän luovutusmenettelyssä	5	0,04		
Virka-apu	456	3,48	12	0,46
Ei tietoa			3	0,12
<i>Yhteensä</i>	466	3,56	15	0,58
YHTEENSÄ	13094	100	2587	100

Lähde: Tilastokeskus 5.2.2004

Liitetaulukko 1.3**Vangitsemisen (poliisivankila) kesto (kumulatiivisina prosentteina) vuonna 2002**

	N	%
. -1	163	8,08
1 vrk	109	11,56
2 vrk	79	14,92
3 vrk	163	21,85
4 vrk	133	27,51
5 vrk	82	30,99
6 vrk	124	36,27
1 vko	643	63,61
2 vko	370	79,34
3 vko	219	88,65
1 kk	171	95,92
2 kk	52	98,13
3 kk	44	100
Ei tietoa*	235	

Yhteensä 2587

* "Ei tietoa" lukua ei ole otettu huomioon laskettaessa kumulatiivisia prosentteja.

Lähde: Tilastokeskus 5.2.2004

Liitetaulukko 1.4

Pidätetyt ja vangitut (poliisivankila) eri kihlakunnissa vuonna 2002

	Pidätetyt		Vangitut	
	N	%	N	%
Ahvenanmaa	36	0,27	10	0,39
Alavus	50	0,38	7	0,27
Espoo	408	3,12	82	3,17
Forssa	114	0,87	23	0,89
Haapajärvi	67	0,51	7	0,27
Hamina	253	1,93	139	5,37
Haukipudas	123	0,94	19	0,73
Heinola	73	0,56	10	0,39
Helsinki	2107	16,09	560	21,65
Hyvinkää	153	1,17	31	1,20
Hämeenlinna	118	0,90	32	1,24
Ikaalinen	48	0,37	10	0,39
Ilomantsi	16	0,12	1	0,04
Imatra	108	0,82	35	1,35
Inari-Utsjoki	31	0,24	5	0,19
Joensuu	231	1,76	40	1,55
Juva	33	0,25	7	0,27
Jyväskylä	374	2,86	77	2,98
Jämsä	108	0,82	20	0,77
Järvenpää	220	1,68	29	1,12
Kaarina	84	0,64	16	0,62
Kajaani	104	0,79	9	0,35
Kangasala	35	0,27	4	0,15
Kankaanpää	40	0,31	2	0,08
Kauhajoki	72	0,55	5	0,19
Kaustinen	16	0,12	3	0,12
Kemi	109	0,83	15	0,58
Keuruu	52	0,40	4	0,15
Kitee	73	0,56	3	0,12
Kittilä	7	0,05	1	0,04
Koillis-Lappi	19	0,15	5	0,19
Koillis-Savo	73	0,56	8	0,31
Kokemäki	66	0,50	11	0,43
Kokkola	68	0,52	24	0,93
Kotka	220	1,68	42	1,62
Kouvola	198	1,51	40	1,55
Kuhmo	20	0,15	2	0,08
Kuopion seutu	427	3,26	50	1,93
Kuusamo	60	0,46	3	0,12
Kyrönmaa	21	0,16	6	0,23
Käsivarsi	2	0,02	0	0,00
Lahti	439	3,35	101	3,90
Lappeenranta	358	2,73	84	3,25
Lapua	66	0,50	11	0,43
Lieksa	68	0,52	3	0,12
Liminka	71	0,54	15	0,58
Lohja	82	0,63	13	0,50
Loimaa	97	0,74	11	0,43
Loviisa	81	0,62	20	0,77

Mikkeli	105	0,80	20	0,77
Mustasaari	24	0,18	5	0,19
Mänttä	43	0,33	5	0,19
Nokia	139	1,06	15	0,58
Nurmes	72	0,55	2	0,08
Närpiö	24	0,18	5	0,19
Orimattila	55	0,42	10	0,39
Oulu	385	2,94	77	2,98
Pieksämäki	72	0,55	4	0,15
Pietarsaari	22	0,17	6	0,23
Pori	274	2,09	55	2,13
Porvoo	186	1,42	39	1,51
Pudasjärvi	44	0,34	6	0,23
Raahe	60	0,46	8	0,31
Raasepori	109	0,83	38	1,47
Raisio	173	1,32	13	0,50
Ranua-Posio	3	0,02	1	0,04
Rauma	93	0,71	14	0,54
Riihimäki	68	0,52	14	0,54
Rovaniemi	112	0,86	16	0,62
Saarijärvi	35	0,27	6	0,23
Salo	264	2,02	28	1,08
Savonlinna	124	0,95	8	0,31
Seinäjoki	143	1,09	33	1,28
Sisä-Savo	43	0,33	6	0,23
Sodankylä	14	0,11	7	0,27
Suomussalmi	26	0,20	2	0,08
Tampere	398	3,04	105	4,06
Tornio	34	0,26	4	0,15
Tornionlaakso	13	0,10	1	0,04
Turku	858	6,55	129	4,99
Turunmaa	8	0,06	3	0,12
Vaasa	162	1,24	15	0,58
Vakka-Suomi	67	0,51	13	0,50
Valkeakoski	52	0,40	9	0,35
Vammala	38	0,29	10	0,39
Vantaa	624	4,77	128	4,95
Varkauden seutu	109	0,83	21	0,81
Vihti	39	0,30	5	0,19
Ylivieska	45	0,34	9	0,35
Ylä-Savo	124	0,95	12	0,46
Äänekoski	94	0,72	19	0,73
Ei tietoa	18	0,14	6	0,23
Yhteensä	13094	100	2587	100

Lähde: Tilastokeskus 5.2.2004

Liitetaulukko 2a Alioikeuksissa rikoslain 6:13 mukaan tehdyt vähennykset: lukumäärä, niiden prosentuaalinen osuus ja keskimääräinen vapaudenmenetysaika

	Ratkaisujen lukumäärä (N)	Rangaistukseen tuomituita (%)	Keskimääräinen vapaudenmenetysaika (vrk)
1997	7725	13,3	13
1998	6982	11,9	13
1999	7860	13,2	14
2000	8539	13,3	13
2001	8914	13,4	15

Lähde: Tilastokeskus

Liitetaulukko 2b Vapaudenmenettämisen kesto (laskettu rikoslain 6:13 mukaan tehdyistä vähennyksistä)

	1-3 vrk	4-7 vrk	8-14 vrk	15-30 vrk	1-2 kk	2-3 kk	3-6 kk	6-9 kk	9-12 kk	yli 1 vuosi
1997	5095	504	235	902	682	115	136	51	3	2
1998	4944	348	225	512	598	196	109	48	0	2
1999	5428	441	313	571	650	219	145	78	14	1
2000	6022	416	360	598	682	217	168	63	12	1
2001	6150	469	373	619	703	301	192	81	19	7

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista (1-2 kk = 31-60 vrk)

Liitetaulukko 2c Vapaudenmenettämisen kesto kumulatiivisina prosentteina (laskettu rikoslain 6:13 mukaan tehdyistä vähennyksistä)

	1-3 vrk	4-7 vrk	8-14 vrk	15-30 vrk	1-2 kk	2-3 kk	3-6 kk	6-9 kk	9-12 kk	yli 1 vuosi
1997	66,0	72,5	75,5	87,2	96,0	97,5	99,3	99,9	99,97	100
1998	70,8	75,8	79,0	86,4	94,9	97,7	99,3	99,97	99,97	100
1999	69,1	74,7	78,7	85,9	94,2	97,0	98,8	99,8	99,99	100
2000	70,5	75,4	79,6	86,6	94,6	97,1	99,1	99,8	99,99	100
2001	69,0	74,3	78,4	85,4	93,3	96,6	98,8	99,7	99,92	100

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista (1-2 kk = 31-60 vrk)